

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ПАЖУҲИШГОҲИ РУШДИ МАРИФ БА НОМИ АБДУРАҲМОНИ
ҶОМИИ АКАДЕМИЯИ ТАҲСИЛОТИ ТОҶИКИСТОН**

Ба ҳуқуқи дастнавис

ТДУ: 37.02+373 (575.3)

ТКБ: 74.202+74.200 (2 тоҷик)

А - 59

АМИНОВ МУСЛИҲИДДИН ФОЗИЛДИНОВИЧ

**ИМКОНИЯТҲОИ ДИДАКТИКИИ ТАШАККУЛИ ҲАРАКАТИ
КАСБИИ ОМУЗГОРОНИ МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ МИЁНАИ
УМУМӢ ТАВАССУТИ ТАКМИЛИ ИХТИСОСИ ДОХИЛИМАКТАБӢ**

ДИССЕРТАТСИЯ

**барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси
13.00.01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот**

**Роҳбари илмӣ: Каримова Ирина
Холовна - доктори илмҳои
педагогӣ, профессор**

ДУШАНБЕ – 2024

МУНДАРИЧА

МУҚАДДИМА	3
БОБИ 1. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВИИ ТАШАКУЛИ ҲАРАКАТИ КАСБИИ ОМЎЗГОРОНИ МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ МИЁНАИ УМУМӢ ТАВАССУТИ ТАКМИЛИ ИХТИСОСИ ДОХИЛИМАКТАБӢ.....	15
1.1. Ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ҳамчун масъалаи педагогӣ.....	15
1.2. Моҳият ва мазмуни ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ	30
1.3. Амсилаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ.....	47
Хулосаҳои боби 1	73
БОБИ II. ҚОРҲОИ ТАҶРИБАВИӢ ОЗМОИШӢ ОИД БА ТАШАҚҚУЛИ ҲАРАКАТИ КАСБИИ ОМЎЗГОРОНИ МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ МИЁНАИ УМУМӢ ТАВАССУТИ ТАКМИЛИ ИХТИСОСИ ДОХИЛИМАКТАБӢ.....	77
2.1. Шароити педагогии ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ.....	78
2.2. Технологияҳои инноватсионии ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ.....	97
2.3.Мундариҷа ва натиҷаҳои таҳқиқоти таҷрибавӣ – озмоишӣ оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ	121
Хулосаҳои боби 2	141
ХУЛОСА.....	147
РӢӢҲАТИ САРЧАШМАҲОИ ИСТИФОДАШУДА	151

МУҚАДДИМА

Мубрам будани мавзуи таҳқиқот. Марҳалаи кунунии рушди соҳаи маориф бо навсозиҳои назарраси мундариҷа ва методикаи таълим, стандартикунонии таҳсилот ва ташаккули бозори хидматрасониҳои он, кӯшишҳо барои ҷалби ҳаматарафаи нерӯи илмӣ ва таҷрибаи пешқадами педагогӣ тавсиф карда мешавад. Мақсади асосии тайер кардани кадрҳои педагогӣ дар ҷумҳурӣ тарбияи омӯзгорони рақобатпазир, босалоҳият ва масъулиятнок, ки ба талаботи муосири бозори меҳнат ҷавобгӯ мебошанд. Онҳо бояд дар касб ва малакаҳои касбии худ озод бошанд ва, инчунин, технологияҳои муосири педагогӣ ва иттилоотиро хуб дарк кунанд. Илова бар ин, диққати асосӣ ба рушди пайдарпаии касбӣ ва ҳаракати иҷтимоӣ ва касбии кадрҳо равона карда шудааст.

Низоми муосири тақмили ихтисоси омӯзгорон бояд ҷандир ва динамикӣ бошад, ки ба талаботи муассисаҳои мушаххаси таълимӣ мувофиқат кунад. Мақсади стратегияи тақмили ихтисос дар соҳаи маориф ташкили системаи муттасил мебошад, ки ба идоракунии мақсадноки барномаҳои рушди касбӣ ва худтаълими кадрҳои педагогӣ равона карда мешавад. Касби омӯзгорӣ тақмили доимӣ, навсозии дониш ва технологияҳои таълим ва тарбияро талаб мекунад. Омӯзиши давомдор, аз ҷумла тақмили ихтисос, унсури асосии ин раванд мебошад. Омӯзгорон вазифадоранд, ки сатҳи касбии худро мунтазам баланд бардоранд, ки ин манбаи муҳими ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон мегардад.

Муҳаққиқ Т.И. Заславская таъкид кардааст, ки «Ҳаракати касбии омӯзгор ин қобилияти омӯзгор барои ба роҳ мондани фаъолият бо дигар иштирокчиёни раванди таълим (ҳамкорон, талабагон, волидонӣ онҳо, маъмурият) дар доираи мақсад ва вазифаҳои таълими муосир, арзишҳои фарҳанги ҷаҳонӣ, ватанӣ, фарҳанги минтақавӣ ва миллӣ» ҳисобида мешавад [78, с.24].

Ҳаракати касбии омӯзгоронро метавон ҳамчун зинапои уфуқӣ ва амудии касб тасаввур кард. Бе тағйирпазирӣ, конвергентӣ, дивергентӣ, инъикос, қобилияти тафаккур ва мавқеи фаъоли иҷтимоию фарҳангӣ, ҳаракати касбии омӯзгорон тасаввур кардан ғайриимкон аст.

Омӯзишҳо нишон медиҳанд, ки ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бояд пеш аз ҳама ба маданияти педагогӣ ва салоҳиятнокии касбии онҳо асос ёбад.

Аз нуқтаи назари мо, ҳаракати касбии омӯзгорон, ин пеш аз ҳама, қобилияти озодона фикр кардан ва баҳо додан ба ҳодисаҳо, аз нигоҳи эҷодӣ баррасӣ намудани барномаҳои таълимӣ ва иттилоот, қобилияти тафаккури интиқодӣ доштан, пайдо намудани ҳалли ғайристандартӣ дар вазъиятҳои муқаррарӣ, пешгӯӣ карда тавонистани хусусиятҳо ва рафти дигаргунӣҳо ҳам дар бахше, ки мавриди омӯзиш қарор гирифтааст ва ҳам дар рушди ҷамъият ба ҳисоб меравад.

Ҳангоми равиши салоҳиятнокӣ шахсияти омӯзгор бояд ҳамчун синтези «ман»-и касбӣ ва шахсӣ баррасӣ шавад, ки бо низоми ягонаи арзишҳо алоқаманд аст. Омӯзгор бояд вазифаҳои иҷтимоию ахлоқии худро ихтиёран иҷро намояд, бо фардияти худ дар қобилиятҳо ва имкониятҳояш фарқ кунад. Масъалаи салоҳиятнокии омӯзгор набояд аз ташаккули шахсияти ӯ ҷудоғона баррасӣ карда шавад.

Ҳамин тариқ, салоҳиятнокии касбӣ – маҷмӯи сифатҳои касбӣ, шахсӣ, хирфаии омӯзгор мебошад, ки боис ба фаъолияти самараноки омӯзгор мегардад.

Салоҳияти касбӣ омезиши сифатҳои касбӣ ва шахсии омӯзгорро дар бар мегирад, ки ба самаранокии кори ӯ таъсир мерасонанд.

Ҳамин тариқ, аҳамияти таҳқиқот интиҳоби мавзӯи диссертатсияро ба таври зайл муайян сохт: “Имкониятҳои дидактикии ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ”. Дар шароити муосир, ки бо

тағйироти босуръат ва динамикаи равандҳои таълимӣ хос аст, нақши ҳаракати касбии омӯзгорон торафт муҳимтар мегардад.

Дарачаи коркарди мавзӯ. Мафҳуми «ҳаракати касбӣ» аз тарафи олимони зиёде мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Масалан, олимоне ба монанди: Д.Гласс, Ю.И. Калиновский, М.В. Калтаева, А.Т. Конков, С. Липсет, И.Л. Смирнова, П. Сорокин чиҳатҳои сотсиологии ҳодисаи мазкурро дида баромадаанд; Л.А. Амирова, Л.В. Горюнова, В. Мищенко бошанд, дар омӯзиши худ ба чиҳатҳои психологию педагогии ҳодисаи мазкур таваҷҷуҳ зоҳир намудаанд.

Барномаи таҳияшуда ва нақшаи омоданамудани мутахассисон оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон рақобатпазириро аз се самти асосӣ баррасӣ мекунанд: аз нуктаи назари интегралӣ, аз нуктаи назари сифати муҳими корманд, аз нуктаи назари натиҷаҳои ба даст овардашуда.

Таваҷҷуҳи зиёд ба масъалаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон аз ҷониби олимони муосир (В.А.Адолф, Р.З.Богоуддинов, В.А.Болотов, Т.Казарницкая, И.Головина, О.Е.Лебедев ва дигарон) зоҳир шудааст, ки барои таъмини фаъолияти пурмаҳсули касбӣ амсилаҳои гуногунро пешниҳод менамоянд.

Дар таҳқиқоти Л.В.Вершинина, Ж.И.В. Горюнова, С.Г. Желтова, Б.М. Игошев, Ю.И. Калиновский, И.В. Никулина, С.В. Нужнова ва дигарон ҳаракатнокии касбӣ ҳамчун сифат ё қобилияти назарраси шахс ба ҳисоб меравад.

В.В. Нестеров ва А. Белкин бар он андешаанд, ки «омӯзгори салоҳиятнок бояд дорои чунин салоҳиятҳо бошад:

- когнитивӣ (эрудисияи касбӣ ва педагогӣ);
- коммуникативӣ (фарҳанги муошират ва такти педагогӣ);
- касбӣ (технология ва усулҳо);
- психологӣ (маданияти муассир ва зиракии педагогӣ);

- суҳанпардозӣ (риторикӣ) (фарҳанги касбии суҳан);
- иттилоотӣ – касбӣ» бошад» [136, с.25].

Миёни олимони ватанӣ метавон таҳқиқотҳои М.Орифӣ, Ф. Шарифзода, М.Лутфуллоев, И.Х. Каримова, Б. Раҳимов, Ҷ. Булбулов, Т.Атахонов, Ҳ.Афзалов, Ҳ.Б. Буйдоков, Х.Зиёӣ, А. Байзоев, М. Каримзода, Ҷ. Намозов, С. Собиров, Қ. Муҳиддинзода, Ш. Абдуназарзода ва бисёр дигаронро қайд намудан мумкин аст. Бо вучуди мавҷудияти корҳои зиёд, то ҳанӯз ҳам, таҳқиқоти ягонае оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон ба назар намерасад, ки нуқтаи назари муҳаққиқони гуногуни тақмили ихтисоси дохилимактабро дар як асар гирд оварда бошад.

Зикр бояд кард, ки дар шароити тақмили ихтисоси дохилимактаби баланд бардоштани таҳассус, рушди ҳаракати касбӣ ва ҳулоса баланд бардоштани малакаю маҳорати касбии омӯзгорон бо риояи низоми мукаммали ҳавасмандгардонӣ хеле фаъолтар сурат мегирад.

Дар асоси гуфтаҳои дар боло зикршуда, зиддиятҳои асосии зеринро дар раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон мушоҳида кардан мумкин аст:

- байни зарурати ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон ва мавҷуд набудани амсилаи таҳияшудаи ташаккули он тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ;

- байни имкониятҳои дидактикии тақмили ихтисоси дохилимактабӣ ва татбиқи нокифояи амалии онҳо дар раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон;

- байни зарурати арзёбии сатҳи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муасисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути баланд бардоштани таҳассуси дохилимактабӣ ва набудани меъёрҳои, ки сатҳи мазкурро муайян мекунад.

Муҳимияти пажӯҳиш интиҳоби мавзӯи таҳқиқоти рисолаи моро

муайян намуд, ки он ба тарики зайл аст: «Имкониятҳои дидактикии ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ».

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ.

Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи татбиқи нақшаи дурнамои корҳои илмӣ таҳқиқотии шӯбаи педагогика ва психологияи Пажӯишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон барои солҳои 2018-2023 дар мавзӯи “Роҳи усулҳои инноватсионии ташаккули маҳорати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ” ва дар доираи татбиқи Барномаи давлатии рушди низомии такмили ихтисос ва бозомӯзии касбии кормандони соҳаи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019-2023, ҳамчунин Стратегияи миллии рушди маориф дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 анҷом дода шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот – коркард ва санҷиши таҷрибавии амсилаҳо ва имкониятҳои дидактикии ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ.

Вазифаҳои таҳқиқот - вобаста ба ҳадафи таҳқиқот вазифаҳои зерин муайян карда шуданд:

1. Дар асоси таҳлили адабиёти раёношносию педагогӣ дақиқ намудани мазмунӣ мафҳуми «ҳаракати касбии омӯзгор», муайян кардани сохтори он;
2. Муайян намудани хусусиятҳои фарқкунандаи ҳаракати касбии омӯзгорон;
3. Асоснок кардани шароитҳои педагогӣ, ки барои бомуваффақият

ташақкул додани ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо роҳи такмили ихтисоси дохилимактабӣ заруранд;

4. Коркарди амсилаи ташаққули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ ва ба таври таҷрибавӣ санҷидани самаранокии татбиқи он;

5. Таҳияи технологияҳои инноватсионии ташаққули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ;

6. Муайян намудани имкониятҳои дидактикии такмили ихтисоси дохилимактабӣ дар ташаққули ҳаракати касбии омӯзгорон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ.

Объекти таҳқиқот – қараёни ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ.

Мавзӯи (предмети) таҳқиқот – ташаққули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ.

Фарзияи таҳқиқот - раванди ташаққули ҳаракати касбии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ дар сурати татбиқи шароитҳои зерин самаранок хоҳад шуд, агар:

1. Мазмуни мафҳуми «ҳаракати омӯзгорон» мушаххас гашта, ҷузъҳои сохтори он муайян карда шаванд;

2. Асосҳои назариявии гузаронидани корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ амсилаи амалкунандаи такмили ихтисоси дохилимактабӣ, рушди такмили ихтисоси омӯзгорон бо ҳадафи мушаххас, равишҳо, принципҳо ба роҳ монда шаванд;

3. Бо истифода аз такмили ихтисоси дохилимактабӣ дар асоси амсилаи пешниҳодшуда дастгоҳи абзорӣ барои муайян кардани афзоиш

ва самаранокии технологияи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ таъсис дода шавад;

4. Бо ёрии такмили ихтисоси дохилимактабӣ воситаҳои технологияҳои муосири педагогӣ барои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ муайян ва татбиқ карда шаванд.

Марҳилаҳои таҳқиқот – Таҳқиқоти диссертационӣ ва корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ дар се марҳила гузаронида шуданд:

Марҳалаи 1 – ҷустуҷӯӣ (2018–2019) – дар марҳалаи мазкур ҳуҷҷатҳои расмӣ оид ба мавзӯи таҳқиқот ва сарчашмаҳои адабӣ омӯхта шуда, маводҳо ва таърифҳои барномаи таҳқиқотӣ ҷамъоварӣ карда шуданд. Мақсад, вазифа, мавзӯ ва объекти таҳқиқ муайян карда шуд.

Марҳалаи 2 – назариявӣ (2020–2021) – марҳалаи мазкур таҳияи асосҳои назариявии таҳқиқот, дарёфти маводҳои бойгонӣ, таҳқиқоти рисолаи илмӣ, таҳлили маводи ҷамъоваришуда ва арзёбии онро дар бар гирифт.

Марҳалаи 3 – ҷамъбасти (2022–2023) – дар ин марҳила маводҳои ҷамъоваришуда ба низом дароварда шуда, таҳлил ва ҷамъбаст гузаронида шуда, рисола тартиб дода шуд.

Асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқот. Асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқот инҳо ба ҳисоб мераванд:

- мавқеи фалсафӣ, фарҳангшиносӣ, педагогика ва психология роҷеъ ба шахс ҳамчун фарди иҷтимоию фарҳангӣ, ки ҷаҳон ва худро дар раванди фаъолият мешиносад ва тағйир медиҳад;

- вазъи концептуалӣ оид ба нақши ҳалқунандаи технологияҳои муосири педагогӣ дар рушди ҷамаҷонибаи омӯзгорон;

- назария ва концепсияи таълими технологӣ ва омодагии касбӣ (П.Р. Атутов, Е.Д. Новожилов ва дигарон);

- ғояи якпорчагии раванди педагогӣ ва муносибати мунтазам ба таълим (В.П. Беспалько, В.Ч. Ильин, В.А. Сластёнин ва дигарон);

- муқаррароти концептуалии таълими аҳамиятнок ва рушдёбанда (Я.Ч. Выготский, В.В. Давыдов, А.М. Матюшкин ва дигарон);

- назария оид ба қонунмандии рушди шахсият дар рафти фаъолият (Л.С.Выготский, С.Л.Рубинштейн ва дигарон);

- асосҳои илмию педагогии омӯзиши лоиҳавӣ (С. Т. Шацкий, Я. Дыои ва дигарон); самтҳои муносибати лоиҳавӣ ба мундариҷаи таълим (П.Р. Атутов, В.П. Савинкин, В.Д. Симоненко, В.А. Сластёнин, Ю.Л. Хотунцев ва дигарон).

Сарчашмаҳои таҳқиқот. Сарчашмаҳои таҳқиқот асарҳои файлсуфон, ҷомеашиносон, сиёсатшиносон, равоншиносон ва педагогҳо, қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», «Дар бораи таҳсилоти миёнаи умумӣ», Консепсияи миллии маълумот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Стратегияи миллии рушди маориф дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, Барномаи давлатии рушди низоми тақмили ихтисос ва бозомӯзии касбии кормандони соҳаи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019-2023, асарҳои бунёдии мутафаккирони бузурги тоҷику форс, классикони адабиёти дигар халқу миллатҳо, ҳамчунин таҳқиқоти олимони дар соҳаи тарбия ва роҳнамоии касбии хонандагон, ҳуҷҷатҳои раҳнамоии (директивии) соҳаи маориф мебошанд.

Заминаҳои эмпирикии таҳқиқот. Бо назардошти вазифаҳои матраҳгардида, маҷмуи методҳои эмпирикии таҳқиқотие ба кор бурда шуданд, ки якдигарро пурра мекарданд. Инҳо, дақиқан, методҳои омории сифатӣ ва миқдорӣ коркарди маълумоти эмпирикӣ; методҳои эмпирикӣ – баргузории суҳбатҳо, ташкили санҷишҳо ва пурсишномаҳо, таҷрибаҳои ташаккулдиҳанда ва муқарраркунанда; методҳои назариявӣ – омӯختани асарҳои илмӣ ба проблемаи таҳқиқшаванда бахшидашуда, инчунин амалисозии таҳлили концептуалии дар таҳқиқоти

диссертатсионӣ мавҷудбуда ва амсиласозӣ, иштирок дар дарсҳо бо мақсади омӯзиши сатҳи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ, омӯхтан ва ҷамъбаст намудани таҷрибаи пешқадами педагоги оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути воситаҳои такмили ихтисоси дохилимактабӣ буданд.

Пойгоҳи таҷрибавӣ-озмоишӣ таҳқиқот. Корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ дар пойгоҳи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №№ 15, 31, 55, 100 ва Литсейи №4 барои хонандагони болаёқати шаҳри Душанбе гузаронда шуд. Дар маҷмӯъ, дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳандаи озмоиш 100 нафар омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии шаҳри Душанбе фаро гирифта шуднд.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот:

1. Дар асоси таҳлили сарчашмаҳои психологию педагогӣ мазмуни мафҳуми «ҳаракатии касбии омӯзгорон» аниқ ва сохтори он муайян карда шуда, хусусиятҳои фарқкунандаи ҳаракати касбии омӯзгорон ошкор карда шудаанд.

2. Шароити педагогӣ, ки барои бомуваффақият ташаккул додани ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ заруранд, асоснок карда шудаанд;

3. Амсилаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ таҳия карда шуда, самаранокии дар амал татбиқ намудани он ба таври озмоишӣ санҷида шуд;

4. Технологияҳои инноватсионӣ ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ таҳия карда шуданд;

5. Имкониятҳои дидактикии тақмили ихтисоси дохилимактабӣ оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ муайян карда шудаанд.

6. Самаранокии амсилаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ ба таври озмоишӣ санҷида шуд.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Ба сохтори ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони мактабҳо дар доираи тақмили ихтисос ду ҷузъи асосӣ дохил мешаванд: ҳаракати касбии субъективӣ ва иҷтимоӣ.

2. Ҳаракати субъективии касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди рушди касбии дохилимактабӣ се ҷузъи асосиро дар бар мегирад:

- ҷузъи ихтирии ҳавасмандкунӣ: талош барои мақсаднокӣ, эътимод ба худ, устуворӣ дар бартараф кардани мушкилот, масъулият, талош барои тақмили худ, ташаббускорӣ, ноустуворӣ дар қабули қарорҳо, устуворӣ ба фишор ва ҳуддорӣ.

- ҷузъи таълимӣ: ташкили донишҳои касбӣ ва омодагӣ барои иҷрои доимии онҳо.

- ҷузъи фаъолиятӣ: қобилияти фикрронии мантиқӣ, сохторбандии вазифаҳои роҳбарони мактабҳо, кор дар гурӯҳ, қабули қарорҳои мустақил, ҳавасмандкунӣ ва идоракунии мақсадноки фаъолияти дигарон.

3. Ҳаракати иҷтимоии касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ дар маҷмӯи ҷузъҳо:

- ҷанбаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ – қабули фарҳанги корпоративии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ, ташаккули фаъолияти касбии худ дар асоси дарки

хусусиятҳои миллӣ, динӣ, ахлоқӣ ва ғайра;

- ҷузъи коммуникативӣ - қобилияти барқарор кардан, нигоҳ доштан ва тавсеа додани робитаҳои иҷтимоӣ, кӯшиши мустақкам намудани ҳамбастагии ҳаёати коллективи мактаб.

4. Ба ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ ду ғуруҳи омилҳо нисбатан бештар таъсир мерасонанд: макроомилҳо; мезоомилҳо ва микроомилҳо.

5. Амсилаи ташаккули ҳаракати касбии муассисаҳои таълимии таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди рушди касбии дохилимактабӣ мақсад ва принципҳои дар бар мегирад: ягонагӣ ва пайдарҳамӣ, рушди ҷузъҳои ҳаракати касбӣ, самти касбии таълим ва тарбия, ҳамгирӣ, байнисоҳавӣ ва афзалияти рушди шахсӣ ва касбии омӯзгор. Ҷузъҳои ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ҷанбаҳои субъективӣ ва иҷтимоиро фаро мегиранд. Ҳаракати субъективии касбии омӯзгорон бо ҳисоби миёнаи умумӣ дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ, ангежае, ки ҳаракати қавӣ, маърифатӣ ва фаъолиятӣ ва иҷтимоиро дар бар мегирад, муайян карда мешавад. Касби омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ дар раванди рушди касбии дохилимактабӣ аз ҷанбаҳои иҷтимоию фарҳангӣ, мутобиқшавӣ ва коммуникатсионӣ, инчунин меъёр ва нишондиҳандаҳои иборат аст, ки самаранокӣ ва сифати рушди касбии омӯзгоронро муайян мекунад.

6. Дар барномаи сафарбарии касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ шаклҳои зерин муайян карда шудаанд, ки мазмунӣ онҳо ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди дохилимактабӣ нигаронида шудааст. Шаклҳои тақмили ихтисоси ҳаракати касбӣ: лексияҳо, семинарҳо, дарсҳои амалӣ, кори мустақилона, тренингҳо, бозигҳои корӣ, дарсҳои тактикӣ ва махсус, конференсияҳо.

Усулҳои тақмили ихтисоси ҳаракати касбӣ: аёнӣ, иттилоотӣ ва иртиботӣ, шифохӣ, усули кейс, амсиласозии таълимии амалҳои воқеӣ, таҳлили фаъолияти амалӣ, эътиқод, ташвиқ, эҷоди вазъияти муваффақият; маъноӣ: ҳолатҳои ба касбият нигаронидашуда, супоришҳои маърифатӣ-чустучӯӣ, машқҳои контекстӣ; марҳилаҳо и (ибтидоӣ, насбкунӣ, асосӣ, ниҳой) ва сатҳҳои (то касбӣ, қобили қабул, конструктивӣ, истеҳсолӣ) ташаккули ҳаракати касбии омӯзгор.

7. Шароитҳои педагогӣ, ки ба рушди ҳаракати касбии омӯзгорони мактабҳои таҳсилоти умумӣ дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ мусоидат мекунад:

а) Ташаккули ҳавасмандгардонӣ, ки ба рушди самараноки ҳаракати касбии омӯзгорони мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ ва таваҷҷуҳи касбӣ ба худомӯзии онҳо мусоидат мекунад.

б) Дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ дар омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мавҷуд будани фазои инфиродии тақмили ихтисос.

в) Истифодаи усулҳои фаъолу муосир ва шаклҳои баланд бардоштани таҳассус.

Арзиши назариявӣ таҳқиқот. Технологияи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ таҳия ва аз ҷиҳати назариявӣ асоснок карда шуд. Меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои сатҳҳои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ коркард ва дастгоҳи категориалии раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо роҳи тақмили ихтисоси дохилимактабӣ равшангардида, инчунин қисмҳои асосии он муайян карда шудаанд.

Арзиши амалии таҳқиқот. Арзиши амалии таҳқиқот дар таҳия ва татбиқи барномаи давраи таълимии «Ташаккули ҳаракати касбии

омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ» ба раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ нигаронида шудааст; маҷмӯи маводҳои таълимию методӣ барои курси мазкур (барномаҳо, дастурҳои таълимӣ ва методӣ) тайёр карда шуданд, ки ба фаъолияти касбӣ дар мактабҳои нигаронида шудаанд; барои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ вазифаҳо тартиб дода шуданд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Асоснокӣ ва эътимоднокии натиҷаҳои асосӣ, хулоса ва муқаррароти таҳқиқоти озмоиширо масоиле таъмин менамоянд, ки дар бунёди назария усулҳои методологӣ дар асоси муносибати босалоҳият ба тақмили ихтисоси омӯзгорон гузошта шудааст; ғоя аз муқаррароте асос ёфтааст, ки зарурати таъминоти назариявӣ ва методии ташаккули салоҳияти касбӣ ва ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумиро тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ таъмин мекунад, ба таҳаввулоти назариявии соҳа мувофиқат мекунад; мавқеъҳои ибтидоӣ ва таҳаввулоти дорой хусусияти назариявӣ бо натиҷаҳои таҳқиқот мувофиқ карда шудаанд; дар таҳқиқот усулҳои истифода шудаанд, ки ба мавзӯ, объект, вазифа ва ҳадафҳои таҳқиқоти озмоишӣ мувофиқанд; дар рафти иҷрои корҳои озмоишӣ натиҷаҳои он дар ҳамаи марҳалаҳои амалисзӣ он бо истифода аз усулҳои таҳлили сифатӣ ва миқдорӣ мунтазам санҷида шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯ ва муҳтавои таҳқиқоти диссертатсионӣ ба самтҳои шиносномаи ихтисоси илмӣ 13.00.01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот, аз ҷумла ба *банди 4* – «Назария ва концепсияҳои таълим» (концепсияҳои рушди таъминоти таълимӣ-тарбиявии раванди таълим ва воситаҳои таълим), *банди 6* – «Концепсияҳои таълим» (технологияи ташаккул ва рушди муҳити таълим; таҳсилоти муттасил; таҳсилоти калонсолон, равандҳои инноватсионӣ дар таълим), *банди 7* – «Педагогикаи амалӣ»

(тағйироти низомӣ дар фаъолияти касбию педагогии омӯзгор, аз ҷумла моҳият, сохтор ва вазифаҳои он;) мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Натиҷаҳои илмӣ ва муҳтавои асосии нашршудаи диссертатсия, ки ба ҳимоя пешниҳод гардиданд, саҳми шахсии муаллифро муаррифӣ менамояд. Муаллиф дар раванди татбиқи амсилаи таҳиянамудааш саҳми муайян гузоштааст. Хулоса ва тавсияҳое, ки дар таҳқиқоти диссертатсионӣ таҳия гардиданд, маҳсули афкори шахсии муаллиф мебошанд.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқот. Муқаррароти асосӣ ва натиҷаҳои кори илмӣ солҳои 2018-2023 дар конференсияҳои илмӣ-амалӣ, семинарҳои илмӣ-методӣ ва мизҳои мудаввар, ки Пажуҳишгоҳи рушди маориф ба номи А. Ҷомии Академияи таҳсилот, Донишкадаи ҷумҳуриявии тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф ва филиали он дар шаҳри Душанбе баррасӣ ва тасвиб гардиданд. Татбиқи натиҷаҳои таҳқиқот дар пойгоҳи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии рақамҳои 15, 31, 55, 100 ва Литсейи №4 барои хонандагони болаёқати шаҳри Душанбе дар давоми солҳои 2018-2023 сурат гирифта, самаранокии худро собит сохтаанд.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар 6 номгӯйи мақолаҳои илмӣ, аз он ҷумла, 3 номгӯйи онҳо, ки дар нашрияҳои илмӣ тақризшавандаи феҳристи тавсиянамудаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 2 номгӯй дар маҷмӯаи маводи конференсияҳо ба таъб расидаанд, инъикоси худро ёфтаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия: Таҳқиқоти диссертатсионӣ аз муқаддима, ду боб, хулоса ва феҳристи адабиёт таркиб ёфта, ҳаҷми он 183 саҳифаи чопи компютериро ташкил мекунад. Дар матни диссертатсия 9 ҷадвал ва 11 расм қой дода шуда, рӯйхати адабияти истифодашуда 209 номгӯиро дар бар мегирад.

БОБИ 1. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВИИ ТАШАКУЛИ ҲАРАКАТИ КАСБИИ ОМЎЗГОРОНИ МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ МИЁНАИ УМУМӢ ТАВАССУТИ ТАКМИЛИ ИХТИСОСИ ДОХИЛИМАКТАБӢ

1.1. Ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ҳамчун масъалаи педагогӣ

Масъалаи тайер кардани мутахассисони аз нуктаи назари касбӣ ҳаматарафа омода муносибати ҳамаҷониба ва таҳлили амиқи назариявиро талаб мекунад. Ҷанбаҳои муҳими ин мушкилот инҳоянд:

Моҳияти ҳаракати касбӣ: бояд таҳқиқ кард, ки ҳаракати касбӣ маҳз чӣ маъно дорад. Он метавонад рушди малакаҳои касбӣ, рушди касб, иштирок дар ҷомеаҳои касбӣ ва ҳамгирӣ ба бозори меҳнатро дар бар гирад.

Механизмҳои амалӣ: муайян кардан лозим аст, ки кадом механизмҳо ба рушди самараноки малакаҳои касбӣ мусоидат мекунанд. Ин метавонад ба барномаҳои таълимӣ, омӯзиши амалӣ, таҷрибаомӯзӣ ва менторинг ва дастрасӣ ба захираҳо ва иттилооти зарурӣ вобаста бошад.

Шароит ва омилҳои ташаккули ҳаракати касбӣ: таҳлили омилҳои беруна ва дохилӣ, ки ба омӯзиши мутахассисон таъсир мерасонанд, муҳим аст. Омилҳои беруна метавонанд вазъи иқтисодӣ, талаботи бозори меҳнат, технологияҳои инноватсиониро дар бар гиранд. Омилҳои дохилӣ метавонанд ҳавасмандӣ, хислатҳои шахсӣ ва манфиатҳои касбиро дар бар гиранд.

Сифати таълим: сифати муассисаҳои таълимӣ, мавҷудияти омӯзгорони соҳибихтисос ва аҳамияти барномаҳои таълимӣ дар ташаккули малакаҳои касбӣ нақши калидӣ доранд.

Омӯзиши муттасил: дар шароити тағиребии босуръати технология ва талаботи бозори меҳнат, ба концепсияи таҳсилоти давомдор ва худтаълим диққати махсус додан лозим аст, ки ба мутахассисон имкон медиҳад, ки ба тағирот мутобиқ шаванд ва рақобатпазирии худро баланд бардоранд.

Шабакаҳои иҷтимоӣ ва касбӣ: Нигоҳ доштани тамос бо ҳамкорон, иштирок дар ассотсиатсияҳои касбӣ ва чорабиниҳои шабакавӣ метавонанд ба имкониятҳои касб ва афзоиши ҳаракати касбӣ таъсири назаррас расонанд.

Таҳлили ин ҷанбаҳо дар таҳияи стратегияҳо ва амсилаҳои тайер кардани мутахассисоне, ки метавонанд ба талаботи бозори муосири меҳнат бомуваффақият мутобиқ шаванд ва дар фаъолияти касбии худ пайваста рушд кунанд, кӯмак хоҳад кард.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳангоми ифтитоҳи муассисаи таҳсилоти миёнаи №27-и ноҳияи Данғара қайд намуданд, ки: «Мактабҳои муосир бештар ба омӯзгороне ниёз доранд, ки технологияҳои навро, ки фардикунонии таълимо ташаккул медиҳанд, азхуд карда тавонанд. Омӯзгороне, ки ба пайваста такмил додани маҳорати касбии худ, ба нақша гирифтани ва ноил шудани ба натиҷаҳои хуб, нишон додани рафтори навоҷарона, ҳалли мустакилонаи масъалаҳои мураккаб, идоракунӣ, зуд мутобиқ шудани ба шароити тағйирёбанда машғул шуда метавонанд.

Таваҷҷуҳи асосӣ бояд ба фароҳам овардани шароити мусоид барои тарбияи хонандагон, ҷорӣ намудани усулҳои нави таълим ва ташаккули насли бомаърифат, мақсаднок зоҳир карда шавад.

Набояд фаромӯш кард, ки ҳар як инсон новобаста аз он ки ба кадом мансаб ва вазифа мерасад, дониши нахустини худро маҳз дар мактаб гирифта, ба шарофати омӯзгорон муваффақ шудааст.

Ба ибораи дигар, мактаб ҳамчун даргоҳи муқаддас дар ташаккули шахсият ва ишғол намудани мавқеи арзандаву пойдори ӯ дар ҷомеа нақши асосӣ ва ҳалкунанда мебозад.

Аз ин рӯ, баланд бардоштани сифати таълиму тарбия омили асосии ташаккули ҷаҳонбинии пешрафта, ҷомеаи солим ва аз байн бурдани ҳама гуна зуҳуроти номатлуб, баҳусус дар байни ҷавонон ба ҳисоб меравад.

Бо назардошти ин, кормандони соҳаи маорифро зарур аст, ки бо ҷалби фаъолони падару модарон аз шароити имкониятҳои фароҳам овардашуда ба

таври самаранок истифода намуда, ҳамеша кӯшиш ба харч диҳанд, ки роҳу усулҳои пешқадами таълиму тарбияро ҷустуҷӯ кунанд, хонандагонро ба омӯзиши дониш, забон, азхудкунии ҳунарҳои замонавӣ ва тарбияи насли воқеан бомаърифату ватандӯст ҷалб намоянд.

Аз ин ҷо, андешидани чораҳои зарурӣ оид ба ин масъала вазифаи муҳим ва аввалиндараҷаи омӯзгорон ва падару модарон ба ҳисоб меравад» [203].

Мафҳуми «мобилият» (аз латинии *Mobili* - ҳаракаткунанда, ҷолоки, қобилияти зуд ҳаракат карда тавонситан, амал)-ро соли 1927 муҳаққиқ П. Сорокин чунин пешниҳод кардааст, ки: «Ҳаракати иҷтимоӣ ҳамчун тағйирёбии ҷойи дар сохтори иҷтимоӣ ишғолкардаи шахс ё ғуруҳи шахсон ё ҳаракат аз як табақаи иҷтимоӣ ба табақаи дигар баррасӣ карда шавад» [177, с.73]. Аз тарафи П.А. Сорокин амсилаи амудии рушд дар асоси болоравии мансаб ва ҳаракати уфуқӣ вобаста ба ивазшавии шахрвандӣ, ҷои истиқомат, қор ва ғайра ҷудо карда шудааст.

Дар солҳои 80 - уми асри гузашта мафҳумҳои «ҳаракати иҷтимоӣ» ва «ҳаракати касбӣ» - ро бори нахуст «Фарҳанги мухтасари фалсафӣ» ҷудо намудааст ва мафҳуми «ҳаракати иҷтимоӣ» ҳамчун: «ҳаракати одамон аз як табақаи иҷтимоӣ ба табақаи дигар ё тағйири касб дар доираи ҳамон як табақаи иҷтимоӣ муайян карда шуд. Мафҳуми «ҳаракати касбӣ» бошад, ҳамчун гузаштани шахс ё ғуруҳи одамон аз як касб ба касби дигар баррасӣ мешавад» [207, с.264].

Дар ибтидо истилоҳи "мобиляти касбӣ" бо мақсади омӯзиши амиқи шаклҳои ҳаракати иҷтимоӣ, ки динамикаи мураккаби соҳаи касбиро инъикос мекунанд, ба сотсиология ворид карда шуд. Дар луғати сотсиологӣ ҳаракати касбӣ ҳамчун "гузариши як шахс ё ғуруҳи шахсон аз як вазифаи касбӣ ба вазифаи дигар" тавсиф шудааст.

Ин падида на танҳо тағйири машғулиятҳо, балки тағйиребии ҳувият низ мебошад, ки субъектро ба контексти нав ғарқ мекунад ва дар пеши ӯ уфукҳои имкониятҳоро мекушояд. Ҳаракати касбӣ инъикоси орзуҳо ва орзуҳо мегардад, барои баъзеҳо имконияти расидан ба потенциали худ, барои дигарон манбаи мушкилоте, ки часорат ва мутобиқшавиро талаб мекунанд [144, с.216].

Ҳамин тариқ, дар доираи ҷомеашиносӣ, ин истилоҳ на танҳо механизмҳои ҳаракатро дар иерархияи мансаб сабт мекунад, балки оқибатҳои психологӣ ва иҷтимоиро, ки дар натиҷаи ин тағйиротҳо ба вучуд меоянд, меомӯзад ва имкон медиҳад, ки моҳияти фаъолияти инсон дар ҷаҳони доимо тағйиребандаи вазифаҳои касбӣ амиқтар фаҳмида шавад.

Қариб дар ҳама дараҷаҳои касбҳо роҷеъ ба иерархия сухан рондан мумкин аст. Баъзе касбҳо болотар аз чунин зинаи иерархӣ қарор доранд, баъзеи дигар аз сатҳи муайян боло намебароянд.

Табақабандии касбӣ ҳамин тавр дар ду шакли асосӣ зоҳир мешавад: яъне маҳз дар шакли иерархияи гуруҳҳои асосии касбӣ (табақабандии байникасбӣ) ва дар шакли табақабандӣ дар дохили ҳар як синфи касбӣ (табақабандии дохиликасбӣ)[148, с.83].

Ҳамин тариқ, масалан, одамони касбу кори ба меҳнати ақлӣ алоқаманд нисбат ба одамони ба меҳнати ҷисмонӣ машғул дар ҷомеа мавқеи баландтарро ишғол мекунанд. Ҳамзамон, табақаи иҷтимоӣ дар зинанизоми иҷтимоӣ ҳаққар баландтар ҷойгир бошад, барои онҳое, ки аз берун ба он ворид шудан меҳаҳанд, монеаҳо ҳамамон ҳаққар зиёд мешаванд. Аз ин рӯ, инсон дар ҳаққ ҷомеа ҳамаша имкон дорад, ки бо баланд бардоштани сатҳи касбияти худ мақом ва мавқеи худро дар ҷомеа тағйир диҳад. Чунин мисолҳо дар таърих хеле зиёданд.

Дар ҳуди ибтидои тамаддун инсон танҳо дар асоси ҳислатҳои шахсӣ мавқеи худро дар ҳаёт пайдо мекард, зеро он замон ҳамаӯз чунин технологияи муносибатҳои ҷамъиятӣ вучуд надошт, ки дар он одами қобилиятнок ҷои каси дигарро ишғол карда тавонад. Бинобар ин, мо бояд дар бораи сохти

чамъияте сухан ронем, ки ханӯз нимбиологӣ ба ҳисоб рафта, дар он ҳар як аъзои организми чамъиятӣ танҳо вазифаи аз табиат гирифтаи худро иҷро мекунад. Бояд гуфт, ки низоми варнаҳои ҳиндӣ дар ҷои ҳолие ба вуҷуд наомадааст; ҳам маъхазҳои шумерӣ, ҳам мисрӣ ва ҳам ҳеттӣ тақсим шудани ҷомеаи қадимро ба чор табақаи асосӣ ба қайд гирифтаанд: заминдорон – кишоварзон, косибон – савдогарон, ҷанговарон ва фидоиён (коҳинон)[71,с. 52].

Аввалин нуқтаи назари ҳаракати касбӣ дар давраи инқилоби неолитӣ ба вуҷуд омад, вақте ки инсоният қадами часуруна аз азхудкунии ибтидоии хоҷагидорӣ ба санъати кишоварзӣ ва истеҳсоли кишоварзӣ гузошт. Маҳз дар ин равандҳои тағиребанда Шарқи Наздик яке аз аввалин марказҳои ин инқилоб гардид, ки дар он хонасозӣ на дертар аз 10 ҳазор сол пеш оғоз ёфтааст.

Олимони муосир торафт бештар розӣ мешаванд, ки ин гузариш аҳамияти амиқ дошт. Баъзеи онҳо ин саволҳоро тавассути линзаи равиши салоҳиятнок меомӯзанд. Э. Ф. Зеер, Д. Мартенс ва А.Шелтон таъкид мекунанд, ки асоси ҳаракати касбӣ бояд салоҳиятҳое бошад, ки доираи васеи таҷрибаро дар бар мегиранд, ки ба мутахассисон имкон медиҳанд, ки аз як касб берун раванд ва ба мушкilotи нав аз ҷиҳати равонӣ омода шаванд. Бо вуҷуди ин, бояд қайд кард, ки барои рушди ҳамаҷонибаи ҳаракати касбӣ ин кофӣ нест – инчунин, бояд динамикаи тағйирот дар ҷомеа ва ниёзҳои онҳо ба назар гирифта шаванд.

Гуруҳе аз олимони дигар, аз ҷумла З. Решетов ва А.М. Столяренко бар ин нуқтаи назаранд, ки: «ҳаракати касбӣ дар давраи муосири тараққиёти чамъият бояд ба тафаккури эҷодии инкишофёфтаи мутахассисони оянда асос ёбад» [206].

Б.М. Игошев бошад дар ин сифатҳо чунин хислатҳоро ҷудо кардааст:

- «фаъолияти чамъиятӣ, ки дар хоҳиши иштирок кардан дар ҷорабиниҳои гуногуни чамъиятӣ, лоиҳаҳои дорои мазмун ва мундариҷаи гуногун зоҳир мегардад;

- шавқи фаъолона ба соҳаҳои гуногуни фаъолияти иҷтимоӣ ва касбӣ;
- мутобиқати баланд ба вазъиятҳои гуногуни иҷтимоӣ, намудҳои гуногуни фаъолият; эҷодкорӣ, муносибат ба равиши эҷодкорӣ ба ҳар гуна кор, эҷодкорона тағйир додани дилхоҳ вазъият» [90, с.109].

Дар асарҳои П.А. Сорокин, ки асосгузори назарияи ҳаракати иҷтимоӣ ба шумор меравад, ҳаракат (мобилият) нисбатан муфассалтар шарҳ дода шудааст. П.А. Сорокин мафҳуми «ҳаракати иҷтимоӣ»-ро чунин маънидод кардааст: «... ҳар гуна гузариши фард ё объекти иҷтимоӣ (арзиш), яъне ҳар он чизе, ки бо фаъолияти инсон ба вуҷуд меояд ва аз як мавқеи иҷтимоӣ ба мавқеи дигар мегузарад ё тағйир меёбад» [177, с.37].

Мафҳуми ҳаракати иҷтимоиро дар асарҳои худ бисёре аз файласуфон ва ҷомеашиносони Федератсияи Россия (Ю.В.Арутюнян, Т.И.Заславская, М.Н.Руткевич, Ф.Р. Филиппов ва ғайра) ва хориҷӣ (П.Блау, Ф.Гато, Ч. Гласс, С. Липсет ва дигарон) истифода бурдаанд.

Дар луғатҳо ва энциклопедияҳои муосир ҳаракати иҷтимоӣ бештар ҳамчун «тағйирёбии фард ё гурӯҳе тафсир карда мешавад, ки дар сохтори иҷтимоӣ ин ё он ҷойгоҳро ишғол намуда, аз як табақаи иҷтимоӣ (синф, гурӯҳ) ба қабати дигари иҷтимоӣ (ҳаракати амудӣ) гузаштаанд ё дар доираи ҳамон як табақаи иҷтимоӣ (ҳаракати уфуқӣ)ҳои худро тағйир додаанд» [24, с. 232].

Ю.И.Калиновский ҳаракати иҷтимоиро низ дар ҳамон ҷабҳа баррасӣ намуда, онро ҳамчун «қобилияти шахс дар мутобиқ шудан ва тағйир додани муҳити иҷтимоӣ, зуд барқарор кардани робитаҳои шахсӣ, фарҳангӣ ва қорӣ дар ҷомеаи микро ва макрочамъиятӣ ва нишон додани салоҳияти иҷтимоӣ» муайян мекунад [93, с. 162].

Чун қоида, ҳаракати иҷтимоӣ бо тағйирёбии мақоми таҳсилоти шахс алоқаманд аст. Ба ибораи дигар, маориф як навъ «лифти иҷтимоӣ» аст, ки инсонро бо «нардбони иҷтимоӣ» боло мебарад. Яке аз бахшҳои асосии ҳаракати иҷтимоӣ маҳз ҳаракати касбии омӯзгор ба ҳисоб меравад.

О.Ю. Посухова қайд кардааст, ки «ҳаракати касбӣ – ин арзёбии доимии ҳаракатҳои функционалӣ ва мақомӣ дар фазои иерархияи касбӣ, ҳам аз чониби ҳуди шахс ва ҳам атрофиёни ӯ мебошад» [155, с. 10].

Мо нуқтаи назари дигареро пайдо намудем, ки мутобиқи он ҳаракати касбӣ як намуди ҳаракати иҷтимоист, ки аз қобилияти тағйир додани касби худ ё доираи татбиқи қувваҳо иборат аст. Аммо ин гуна мафҳуми васеъ бо мақоми шахс алоқаманд нест.

Дар айни замон ҳаракати касбӣ ба маънои васеъ маънои тағйир додани рутбаи меҳнати кормандро дорад, ки бо тағйир додани кор ё касб алоқаманд аст.

«Ҳаракати касбӣ – ин арзёбии муттасили ҷойвазкунии ҳаракатҳои функционалӣ – мақомӣ дар фазои иерархияи касбӣ, ҳам аз чониби ҳуди шахс ва ҳам атрофиёни ӯ мебошад. Тибқи назарияи дигар, ҳаракатнокии касбӣ ҳамчун яке аз намудҳои ҳаракати иҷтимоӣ муайян карда мешавад, ки аз қобилияти тағйир додани касб ё соҳаи татбиқи қувваҳо дар тӯли ҳаёти худ иборат аст. Дар чунин муаррифии васеъ ҳаракати касбӣ ба мавқеи мақоми шахс бевосита алоқаманд нест» [142, с.30].

Олимони ҳаракати касбии дохилӣ ва беруниро ҷудо мекунанд. Ҳаракати касбии дохилӣ ба азхудкунии рушди шахсӣ ва касбӣ, омодагӣ барои аз худ кардани усулҳо, технологияҳо, шаклҳои фаъолияти касбӣ нигаронида шудааст. Ҳаракатнокии берунии касбӣ бо тағйирёбии вазифа, навъи малшғулият, ҷои кор, касб алоқаманд аст.

Ба категорияи махсуси таҳқиқоти илмӣ педагогӣ роҷеъ ба ҳаракати касбӣ асархоёро дохил мекунанд, ки ба омӯзиши ҳаракати касбии омӯзгор бахшида шудаанд.

Бояд зикр кард, ки: «Ҷор гуруҳи шартҳои пешакиро ҷудо мекунанд, ки зарурати тайёр кардани мутахассиси аз ҷиҳати касбӣ ҷолокро дар соҳаи маориф асоснок мекунанд: гуруҳи яқум бо ташаккули концепсияи нави таълим, гуруҳи дуюм бо афзоиши ҳаҷми иттилооти ҳосилшуда ва тавсеаи истифодаи иттилоот алоқаманд аст. Гуруҳи сеюм бошад, бо равандҳои

ҳамгироӣ дар соҳаи маорифалоқаманд буда, гуруҳи чорум, бо эҳтимоли зиёд ба сифати таълим вобастагии зич дорад» [193, с.92].

Б.М. Игошев раванди мазкурро ба таври зерин тавсиф кардааст: «Дар натиҷаи омӯхтани ҷойивазкунӣ ва дигаргуниҳои иҷтимоӣ тасаввурот дар бораи ҳаракат дар ҷамъият тадриҷан васеътар ва амиқтар мегардад, ва ҳуди мафҳуми ҳаракати иҷтимоӣ бо мазмун ва мундариҷаи нав пурра мешавад» [87, с.35].

Аз нуктаи назари В. А. Мищенко: «сифати мазкур дар ибтидо ба андозаи муайян ба дараҷаҳои гуногун ва ба одамони гуногун хос буда, дар айни замон дар раванди иҷтимоӣ ташаккул меёбад» [130, с.54].

Е.И. Огарева бар он андеша аст, ки: «аз ҷиҳати иҷтимоӣ чолок (ҳаракатнок) ҳамоно шахсе ҳисобида мешавад, ки дорои ҷандирӣ аст, қобилияти тағирёбандагиро дорад ва қодир аст ба мушкилоти замон зуд воқуниш нишон диҳад. Ҳаракати касбӣ ду ҷанбаи гуногуни зеринро дорост: 1) ҳаракатҳои уфуқӣ ва амудии фард дар сохтори иҷтимоӣ касбии ҷомеа, ки бо тағйирёбии мақоми таҳсилотии ӯ алоқаманданд ва 2) ҳамчун сифати шахсие, ки дар раванди фаъолияти таълимӣ ба даст овардашудааст (қобилияти ба осонӣ ва зуд азхуд кардани ҳама чизи нав ва дарёфти роҳҳои мувофиқи ҳалли мушкилоти ғайриҷашмдошт ва иҷрои вазифаҳои ғайристандартӣ) [143,с.19]

Дар ибтидои асри XXI мутахассисон дар ҳаракати касбии омӯзгорон робитаи мустақим дар миёни таҳсилот ва ҳаракатро таъкид кардаанд. Масалан, Ю.К. Калиновский чунин мешуморад, ки: «Инсон ҳар қадаре, ки маълумотнок бошад, вай ҳамоно қадар чолок аст. Ҳаракати иҷтимоӣ – касбӣ – ин сифати ҳамгироии шахс ба шумор меравад, ки қобилияти ӯро барои зуд тағйир додани мақом ё мавқеи худ дар муҳити иҷтимоӣ, фарҳангии касбӣ дар зери таъсири дигаргуншавии ҳолатҳои табиӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ ва шароити фаъолияти ӯ муайян мекунад» [93, с.38].

Ба назари мо таърифи нисбатан мукамалтар ва дақиқтарин таърифи Л.Н. Горюнова ба ҳисоб меравад. Ў қайд мекунад, ки «мафҳуми ҳаракати касбӣ маҷмӯи сегонаи ҷузъҳои зеринро дар худ таҷассум мекунад:

– сифати фард, ки механизми дохилии инкишофи шахсро тавассути ташаккули салоҳиятҳои калидӣ, умумикасбӣ таъмин менамояд;

– фаъолияти инсон, ки бо ҳодисаҳои тағйир додани муҳити зист муайян карда мешавад, ки ба сифати натиҷа худшиносии шахс дар касбу кор ва зиндагӣ баромад мекунад;

– раванди аз ҷониби шахс тағйир додани худ ва муҳити касбӣ ва зиндагӣ, ки ўро ихота кардааст» [61, с.116].

Хулоса, понятие «педагогическое профессиональное движение» включает в себя не только способность педагога менять место и вид деятельности, но и умение принимать самостоятельные и нестандартные решения для повышения профессионализма. Также это подразумевает способность быстро адаптироваться к новой образовательной и социальной среде.

Ишораҳои болоро ҷамъбааст намуда, нишон медиҳем, ки маҳз кадом ҳислатҳо ба омӯзгорони аз ҷиҳати касбӣ ҷолок ҳосанд. Мо 6–тои онҳоро зикр мекунем:

- фаъолнокӣ;
- мутобиқшавӣ;
- ошкорбаёнӣ;
- муоширатнокӣ;
- эҷодкорӣ;
- салоҳиятнокӣ.

– фаъолнокӣ – ин омода будан ба фаъолият, азхудкунии шаклу намудҳои нави фаъолият, ки асоси кордонии касбию педагогӣ ба ҳисоб меравад;

– мутобиқшавӣ – ин қобилияти мутобиқ шудан ба шароитҳои нави фаъолият, омодагӣ ба дигаргуниҳо дар ҳаёти худ, ки асоси чандирии касбӣ ва педагогиро ташкил медиҳанд;

– коммуникативӣ (муоширатӣ) – қобилияти барқарор кардани алоқаҳо ва робитаҳои нав бо субъектҳои фаъолияти таълимӣ;

– ошкорбаёнӣ – майл ба чизи нав ва номаълум, даст кашидан аз қолабҳо;

– эҷодкорӣ – иҷрои фаъолияти худ бо муносибати эҷодӣ, омодагӣ ба дигаргуниҳо;

– салоҳиятнокиӣ – қобилияти ба таври фасеҳ мутобиқ шудан ба касб, омодагӣ ба идомаи таҳсил, омӯзиши мустақилона, рушди худшиносӣ, худомӯзӣ.

«Ба сифати яке аз самтҳои рушди илми муосир омӯзиши имкониятҳои равиши салоҳиятнокиӣ оид ба муайян кардани талабот нисбат ба ҳатмкунандаи муассисаи таҳсилоти миёнаи касбӣ баромад мекунад» [183, с.29.].

Дар таҳқиқоти А.Кочеткова муайян карда шудааст, ки «ниёзҳои муқарраршуда нисбат ба сифати мутахассис ба шароити тағйирёбандаи ҳаёт ва меҳнат мувофиқат намекунад. Эҷодкорӣ хусусияти тағйирнопазири ҳаёт ва фаъолияти ҳар як шахс мегардад, яъне, нақши он қобилият, дониш ва маҳорате, ки ба инсон хос аст, маънои комилан дигар – маънои муҳимтареро пайдо намуда, мавқеи асосии сармояи инсониро дар рушди кишвар ва ҷомеа муайян мекунад. Ҳамин тариқ, тағйироти амсилаи таълимба амал меояд, ки ба интиқоли дониш ба амсилаи таълим асос ёфта, «ба интиқоли принципҳои кор дар шароити надониستاني олим нигаронида шудааст» [39, с.8].

«Ҳаракати мутахассисон, ки дар омодагӣ ба шароити доимо тағйирёбандаи иҷтимоӣ иқтисодӣ ва воқуниши ғаври ба онҳо ифода ёфтааст, яке аз ҷузъҳои асосии навсозии соҳаи маориф мебошад. Маҳз бо ҳамин сабаб, таваҷҷуҳи илми педагогӣ ба масъалаи ҷолоки дар солҳои охир хеле афзудааст» [206, с.164].

Э.Г. Неделко иброз доштааст, ки: «Аз мавқеи муносибати инсондӯстӣ чанбаи ташаккули муносибатҳои идеявӣю арзишӣ – маъноӣ дар омӯзгорон тамоюли шахсии онҳоро ба худшиносии касбӣ таъмин менамояд» [134,с.5].

Муҳаққиқ А.И. Архангельский иброз доштааст, ки: “Ҳаракати касбӣ дар асоси тақсимбандии онҳо ин зуҳури дараҷаи фарқияти байни ихтисоси ибтидоӣ ва ихтисоси ба ҷойи он оянда мебошад» [15, с.23].

Дар тадқиқоти як идда аз олимон таъкид карда мешавад, ки ҳаракати касбии педагогӣ сифати калидӣ мебошад, ки нақши таълим ва тарбия ва мавқеи пешбари омӯзгорро дар рушди тамаддуни асри XXI муайян мекунад. Олимон инчунин истифодаи таҷрибаи инноватсионии омӯзгоронро ҳамчун воситаи ташаккули ҳаракати иҷтимоӣ ва касбии омӯзгорон дар мактаб мешуморанд. Аз ҷумла, М. Пазюкова ва дигарон аҳамияти омода кардани донишҷӯени коллеҷҳои педагогиро бо назардошти ҳаракати касбӣ-иҷтимоии онҳо қайд мекунанд, ки таҳлили амиқтарро дар заминаи сиёсати таҳсилоти иҷтимоӣ ва фарҳангии минтақа талаб мекунад.

Т.Л. Аракелова бошад, масъалаҳои инкишофи ҳаракати когнитивиро дар омӯзгорони оянда баррасӣ кардааст.

Ҳаракати касбиро ҳамчун объекти омӯзишии махсус Л.В. Горюнова ва Б.М. Игошев баррасӣ намуда, муносибати низомҳои – ҳамгироии ташкили таълими доимии кадрҳои аз ҷиҳати касбӣ ҷолокро дар донишгоҳи педагогӣшкор намуданд.

Асарҳои О.М. Белоцерковский, Б. Гершунский, В.Г. Громова, А. Макаренни, С. Фролова, Г.П. Щедровицкий ва дигарон ба самтҳои муҳими омода кардани кадрҳои педагогии аз ҷиҳати касбӣ ва иҷтимоӣ ҷолок бахшида шудаанд.

Аз нуқтаи назари Ю.И. Калиновский, «ҳаракати амудии педагогӣ, ки ҳаракат бо нардбони маъмурӣ дар соҳаи маориф доништа мешавад,ғайриимкон аст, бе ҷудошавӣ, ихтилоф, шабеҳият (конвергенсия), чандирӣ, рефлексӣ, қобилияти муҳокима кардан, қобилияти қабул кардан ва фаҳмидани мавқеи дигарон, паҳноии ниёзҳои маърифатиро доштан, дарк

кардан, эҷод кардани навоарӣ вучуд надорад. Ҳаракати уфуқии педагогӣ воқеан: «Ҳаракат барои баланд бардоштани маҳорати касбиест, ки аз ҷониби ҷомеа эътироф ва қадр шудааст, яъне бо нишондиҳандаҳои муайяни вазъи иҷтимоӣ (омӯзгори дараҷаи якум, дуум ё олий, ғолиби озмуни «Омӯзгори сол» ва ғайра)» [93, с.83].

Муҳаққиқони дигар бошад аз мавқеи муносибати босалоҳият ба ин ҳаракат баҳо дода, таъкид кардаанд, ки: «Салоҳиятноки ҳамчун асоси ташаккули ҳаракати касбӣ буда, салоҳиятҳои касбие, ки доираи васеи амалдоранд ва имкон медиҳанд, ки аз доираи як ғуруҳи касбҳо берун оянд, мутахассисро барои азхуд намудани касбҳои нав, ҳам аз ҷиҳати касбӣ ва ҳам раванӣ омода созанд ва ҳамзамон омодагии навоарӣ дар фаъолияти касбиро таъмин намоянд, бояд амалӣ карда шаванд.» [87, с.38].

Ба андешаи Б.М. Игошев: «Ҳаракати касбӣ ҳамчун сифати ҳамгироии шахсӣ – касбии омӯзгорон, ки худтатбиқнамоии шахсӣ ва касбии онҳоро таъмин мекунад, дар айни замон рушди соҳаи фаъолияти касбии педагогӣ ба омили инкишофи динамикии ҷамъият табдил меёбад. Ҳаракати касбӣ дар ҷанбаи тарбиявӣ, педагогӣ, яъне, аз нуқтаи назари ба таври мақсаднок инкишоф додани ҳаракати касбии мутахассисон бо воситаҳои таълимӣ аҳамияти калонро касб мекунад. Ин имкон дод, ки ҳадафи таҳсилот оид ба тайёр намудани кадрҳои дорои ҳаракати касбӣ дар таълими омӯзгорӣ муайян карда шуда, ба сифати ҳадафҳо – ҷузъҳои зерин ҷудо карда шаванд: ташаккули малакаҳои универсалии фаъолият, ки ҳаракатро ҳамчун сифати шахсият таъмин менамояд; тамоюл ба фаъолияти инноватсионӣ; таъмини таълими васеи касбии педагогӣ ҳамчун замина барои рушди имконпазирӣ дигар намуди касбҳои педагогӣ; пурзӯр намудани тайёрии кадрҳои идоракунии педагогӣ; таъмини таълими бунёдии иҷтимоӣ ва гуманитарӣ ҳамчун заминаи азхудкунии касбҳои ғуногун» [90, с. 114].

Ю.И. Калиновский шартҳо ва талаботҳои баҳодиҳии ҳаракати омӯзгор дар ташкилоти таълимиро ҷудо намудааст:

1) хислатҳои асосии шахсият: чандирӣ, таҳаммулпазирӣ, ошкор будан ба атрофиён, эътимод ба одамон.

2) қобилияти инъикос кардан, гузоштани ҳадафҳо, машғул шудан ба худтанзимкунӣ.

3) Қобилиятҳо: дарк кардани ҳама дигаргуниҳое, ки дар ҷомеа ба амал меоянд, ба онҳо мувофиқат кардан; самаранок фикр кардан, ба дигаргуниҳо мутобиқ шудан, тағирёбандагӣ ва рушди алтернативии вазъиятро дидан [86, с.18].

Аз тарафи муаллиф зернизоми хусусиятҳои додасуда ҷудо карда шудаанд. Мо онҳоро ба таври муфассал баррасӣ мекунем. Дар заминаи ташаккулини нӣзҳо ба ҳаракати касбӣ, ҳавасмандӣ барои худтакмилдиҳӣ ва дастовардҳои касбӣ, мақсади рушди худшиносӣ такмил меёбад. Асоси дониши ҳаракати касбиро маҳорати фанӣ ва донишҳои методӣ оид ба усулҳо, шаклҳо ва хусусиятҳои назариявии амалисозии ихтисоси педагогӣ ташкил медиҳад. Қобилиятҳо ба ҳаракати касбӣ аз ҷумлаи хислатҳо ба монанди тафаккури интиқодӣ, эҷодкорӣ, заковати педагогӣ, такти педагогӣ, таҳаммулпазирӣ ва ғайраро дар худ таҷассум мекунанд.

Ба андешаи Э.А. Морилева, ҳаракати касбии омӯзгор ин: «сохти муттаҳидкунандае, ки ба шахс имкон медиҳад, дар муҳити ба таври динамикӣ тағйирёбандаи касбӣ самаранок амал кунад, ки дар иваз кардани касб ё баланд бардоштани дониши касбӣ, ташаккули омодагии методӣ дар самти технологияҳои инноватсионии педагогӣ, нигоҳ доштани малакаҳои таълимӣ ва педагогӣ муносибатҳои самарабахши байнишахсӣ дар соҳаи касбӣ бо донишҷӯён, волидон ва дигар субъектҳои таълим зоҳир мегардад» [131, с.125].

Л.Н. Горюнова мафҳуми ҳаракати касбиро дар заминаи равиши психологию педагогӣ мавриди баррасӣ қарор дода, тасдиқ мекунад, ки «падидаи мазкурро дар шакли ҳамгироии ҷузъҳои зерин муаррифӣ кардан мумкин аст:

1) Хислатҳои шахсият, ки ба рушди инсон тавассути салоҳиятҳои асосии умумии касбӣ дар асоси механизми дохилӣ асос ёфтаанд.

2) Фаъолияти инсон, ки ба ҳодисаҳои нав мутобиқ шудааст, натиҷаи худшиносии шахс дар касб ва зиндагӣ мебошад.

3) Фаъолияти худтағйирдиҳандаи инсон, табдилдиҳии вазъияти ӯ аз тарафи муҳите, ки ӯро ихота кардааст» [61, с.182].

Т.И. Заславская сохтори ҳаракати касбии омӯзгорро пешниҳод намуда, чузҳои зеринро ҷудо мекунад:

1) Чузӣ арзишнокӣ – ҳавасмандгардонӣ: қаноатмандии омӯзгор аз фаъолият ва шавқи маърифатӣ, фаъолсозии фаъолияти зехнӣ, худмуайянкунӣ ва худбаҳодиҳӣ дар касби омӯзгорӣ, рушд додани худ.

2) Чузӣ фаъолиятӣ: қобилияти банақшагирифта тавонистани кори худ ва фаъолияти донишҷӯён вобаста ба мавзӯ ё фанне, ки татбиқ мешавад, дар ҳолати зарурӣ ворид намудани ислоҳот ба фаъолияти худ, мутобиқ шудан ба шароити тағйирёбии фаъолият, ҷустуҷӯи усулҳо, воситаҳо ва технологияҳои нави таълим.

3) фаъолияти иртиботӣ (қобилияти гӯш кардани ҳамсӯҳбат дар чараени муошират бо субъектҳои омӯзиш, қобилияти мутобиқ кардани кайфияти муошират вобаста ба ҳолати эмотсионалии ҳамсӯҳбат, қобилияти пешгирӣ аз муноқишаҳо ва танзими заминаи эмотсионалӣ ва худбаҳодиҳӣ ва муаррифии дастовардҳои шахсӣ).

4) фаъолияти ба ҳалли мушкилот нигаронидашуда (қобилияти муайян кардани мушкилот ва ҷустуҷӯи роҳҳои самараноки ҳалли онҳо, пешгӯии натиҷаҳои фаъолияти худ, қобилияти баровардани хулосаҳои объективӣ дар бораи натиҷаҳои кор ва таъсири он ба субъектҳои таълим).

5) Чузӣ маърифатӣ: мавҷудияти донишҳои педагогӣ дар доираи ихтисоси худ, коркарди тақрорӣ иттилоот ва таснифоти иттилоот, суръатнокии интиҳоби усулҳо ва технологияҳо бо мақсади пайгирии чараёни таълим [78, с.21].

Ҳамин тариқ, таҳлили гузаронидашуда имкон дод, ки дар таркиби ҳаракати касбии омӯзгор ҷузъҳои ҳавасмандгардонӣ, маърифатӣ ва шахсиятӣчудо карда шавад. Ҷузъи ҳавасмандкуниро метавон бо кӯшиши дохилӣ барои такмили фаъолияти касбӣ (худрушдкунӣ, машғул шудан ба худшиносӣ, худро такмил додан, талош барои омӯзиши пайваста, талош барои касб ва рушди касбӣ) тавсиф кард. Ҷузъи маърифатӣ бояд бо донишҳои педагогӣ, аз ҷумла педагогикаи томактабӣ, равоншиносӣ, технологияҳои таълими томактабӣ ва меъёрҳои қонунгузорӣ асос ёбад. Ҷузъи шахсино метавон ҳамчун қобилияти зуд мутобиқ шудан ба шароити нав, ғайриоддӣ, масъулият дар қабули қарорҳо, малакаи барқарор кардани робитаҳои нав ва тамосҳои нав бо субъектҳои фаъолияти таълимӣ тавсиф кард.

Ба сифати натиҷа метавон қайд кард, ки ҳаракати касбии омӯзгор дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ бояд яке аз шартҳои асосии рушди таҳсилоти муосири мактабӣ ба ҳисоб равад. Зеро, тағйирот дар соҳаи маориф дар басомади баланд ба амал меояд ва зуд–зуд руҳ медиҳад. Бо ин сабаб бояд гуфт, ки маориф дар чунин шароит маҳз ба чунин омӯзгороне эҳтиёҷ дорад, ки бо таҳассуси баланд фарқ мекунанд, дорои сатҳи баланди касбӣ мебошанд.

Маҳз аз тарафи ҳамин гуна омӯзгорон, омӯзгороне, ки ба дигаргунӣҳо омодаанд, муваффақияти ислоҳот дар соҳаи маориф муайян карда мешавад. Яъне, омӯзгорон бояд ба шароити доимо тағйирёбандаи ҷомеа ва маориф зуд вокуниш нишон диҳанд ва ба он мутобиқ шаванд. Маҳз барои ҳамин, яке аз ҷанбаҳои муҳими фаъолияти идоракунии дар муассисаҳои таълимии муосири мактабӣ бояд маҳз идоракунии рушди ҳаракати касбии омӯзгорон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бошад. Муҳим таваҷҷуҳ зоҳир карда шавад, ки дар зери мафҳуми идоракунии рушди ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ на танҳо идоракунии такмили маҳорат (ба маънои васеи ин калима) фаҳмида мешавад, балки бунёди тамоми

раванди таҳсилот, ки дар асоси он технологияҳои нави психологию педагогӣ, иттилоотӣ ва идоракунии қарор дошта бошанд.

Татбиқи низоми пурраи машғулиятҳои беруназсинфӣ дар донишгоҳҳои олии педагогӣ метавонад мушкилоти тайер кардани ҳаракати касбии омӯзгоронро ҳал кунад ва ба рушди салоҳиятҳои зарурӣ дар донишҷӯён мусоидат кунад. Мафҳуми "ҳаракати касбӣ" дар солҳои 90-уми асри XX объекти омӯзиш дар педагогика гардиданд, аммо бисер ҷанбаҳои ҳаракати касбӣ ба таври кофӣ таҳқиқ нашудаанд.

Салоҳиятҳои асосӣ ва касбӣ, ки аз сифатҳо ва хосиятҳои шахсӣ вобастаанд, дар таъмини ҳаракати дохилии касбӣ ва ҳавасмандгардонию рушди касбӣ ва худшиносии омӯзгорон дар ҷаҳони муосир нақши калидӣ доранд. Таъсиси шароити ташкилию педагогӣ, ки фаъолияти фаъоли ташкилию тарбиявӣ, ҷамъиятӣ ва беруназсинфӣ, инчунин шаклҳои худидоракунии ва фаъолияти иҷтимоию фарҳангиро таъмин менамояд, шартҳои муҳими ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон ҳамчун сифати шахсӣ ва касбии мутахассисони оянда мебошад.

Зарурати ҷорӣ намудани муносибати системавӣ ба фаъолияти беруназсинфӣ дар донишгоҳҳои олии педагогӣ махсусан дар партави талаботи зудтағйиребанда ба стандартҳои таълимӣ муҳим аст. Раванди таълими касбии омӯзгорон бояд на танҳо омӯзиши назариявӣ, балки малакаҳои амалиро низ дар бар гирад, ки ба фароҳам овардани муҳити фаъоли таълимӣ мусоидат мекунанд. Фаъолиятҳои беруназсинфӣ метавонанд платформа барои ташаккули таҷрибаи кори дастаҷамъӣ, малакаҳои идоракунии лоиҳа ва тафаккури интиқодӣ бошанд, ки дар навбати худ чандирӣ ва мутабиқшавии омӯзгорони ояндаро афзоиш медиҳанд.

Ғайр аз он, ҷанбаи муҳим рушди малакаҳои худтанзимкунии ва худидоракунии донишҷӯён мебошад. Фаъолиятҳои, ки ба азхудкунии концепсияҳои ташкилӣ ва технологияҳои иҷтимоӣ мусоидат мекунанд, метавонанд сатҳи ҳаракати касбиро ба таври назаррас баланд бардоранд. Иштирок дар чунин чорабиниҳо ба донишҷӯён кӯмак мекунад, ки ҷанбаҳои

асосии ҳамкории дастаро дарк кунанд ва онҳоро барои дарёфти ҳалли инноватсионӣ дар амалияи таълимӣ танзим кунанд.

Дар натиҷа, ташкили низоми машғулиятҳои беруназсинфӣ дар донишгоҳҳои олии педагогӣ на танҳо раванди таълимиро самаранок, балки дар донишҷӯён эътимоди худро ба қобилиятҳои худ ташаккул медиҳад, ки ба омодагӣ ба мушкилоти касбӣ ва баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирии онҳо дар бозори меҳнат оварда мерасонад.

1.2. Моҳият ва мазмуни ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили иҳтисоси дохилимактабӣ

Дар шароити муосир, ки бозори меҳнат доимо тағйир меёбад, аҳамияти ҳаракати касбии педагогӣ торафт муҳимтар мегардад. Ташаккули ҳувияти касбӣ дар донишҷӯён, махсусан дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, муносибати ҳамаҷонибаро талаб мекунад, ки ҳам ҷанбаҳои назариявӣ ва ҳам амалии татбиқи салоҳиятҳои касбиро дар бар мегирад.

Муассисаҳои таълимии муосир бо зарурати омода кардани донишҷӯён ба шароити босуръати бозори меҳнат рӯ ба рӯ мешаванд, ки ин на танҳо омӯзиши малакаҳои мушаххас, балки рушди сифатҳо, аз қабيلي мутобиқшавӣ ва қобилияти омӯзиши доимиро дар назар дорад. Ҳаракати касбӣ омили асосии касби муваффақ мегардад, аз ин рӯ барномаҳои таълимӣ бояд унсурҳои дар бар гиранд, ки ба ин ҳаракат мусоидат мекунанд, ба монанди таҷрибаомӯзӣ, лоиҳаҳо ва ҳамкорӣ бо корфармоён.

Инчунин бояд қайд кард, ки таҳқиқоти сотсиологӣ, педагогӣ ва психологӣ нишон медиҳанд, ки сатҳи ҳаракати касбӣ аз бисер омилҳо вобаста аст: хусусиятҳои шахсии шахсони алоҳида, сохтори бозори меҳнат ва муҳити таълимӣ. Аз ин рӯ, фароҳам овардани шароит барои мутобиқсозии бомуваффақияти иҷтимоӣ ва рушди касб яке аз вазифаҳои асосии таълим мегардад.

Муҳим аст, ки муҳокимаи масъалаҳои ҳаракати касбии педагогӣ дар ҳама сатҳҳо - аз муассисаҳои таълимӣ то сохторҳои давлатӣ гузаронида шавад. Ҷорӣ намудани равишҳо ва технологияҳои нав ба раванди таълим метавонад сифати омӯзиши мутахассисонро ба таври назаррас беҳтар созад ва рақобатпазирии онҳоро дар бозори меҳнат баланд бардорад.

«Мутахассиси ҷавон – ин корманде мебошад, ки муассисаи таълимии таҳсилоти ибтидоӣ, миёна ва олии касбиро сарфи назар аз шакли таҳсил хатм намуда, бори нахуст аз рӯи ихтисоси гирифтааш ба кор ҷалб гардидааст» [169, с.101].

Рушди сифатҳои ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ҷанбаи муҳими тарбияи онҳо мебошад. Азбаски ташаккули сифатҳои ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ самти афзалиятноки тайёрии касбӣ ба ҳисоб меравад, «вазифаҳо ва намудҳои фаъолияти касбии онҳо аз бисёр ҷиҳат ҳамдигарро пурра мекунанд, объектҳо ва самтҳои фаъолияти касбӣ бо ҳамдигар рӯ ба рӯ мешаванд ва ҳадафҳо бо ҳамдигар мувофиқат мекунанд, ки дар навбати худ барои амалӣ гардондани раванди мазкур заминаи мусоид фароҳам меоварад. Худи мазмуни фаъолияти касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бисёрҷанба ва гуногунҷанба мебошанд, ки инчунин барои ташаккули диди онҳо (назаргоҳи онҳо) роҷеъ ба ҳалли алтернативии мушкилот, қобилияти амалӣ намудани интихоби беҳтарин ва азхуд кардани низоми усулу қоидаҳои умумии касбии фаъолияти онҳо талаботи иловагиро дар миён мегузорад» [115, с.151].

Салоҳиятнокии касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ муҳимтарин омилест, ки ба самаранокии кори муассисаи таълимӣ таъсир мерасонад.

Амалия нишон медиҳад, ки барои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ такмили ихтисоси

дохилимактабӣ нақши бориз дорад. Маҳз тавассути баланд бардоштани таҳассус ва маҳорати педагогии дохилимактабӣ омодагӣ ба аттестатсия ба воситаи кори худомӯзӣ, кор дар иттиҳодияҳои методии мактаб, ноҳия, дар маҷлисҳо, шӯроҳои омӯзгорон, иштирок дар намоишҳои методӣ сурат мегирад. Омӯзгороне, ки аз аттестатсия мегузаранд, яке аз шаклҳои муайян кардани дараҷаи таҳассус ҳисоботи эҷодиро интихоб кардаанд.

Дар бисёре аз ноҳияҳои ҷумҳурӣ ҳанӯз ҳам, низомҳои тақмили ихтисоси дохилимактабӣ истифода мешаванд, ки то охир пурра коркард нашудаанд. Бояд тазаққур дод, ки шартҳои асосии ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар рафти кори иттиҳодияҳои методӣ тақмили ихтисоси омӯзгорон мебошад. Дар амалия мубодилаи таҷрибаи кор васеътар истифода мешавад.

Тақмили ихтисоси омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ҷанбаи муҳими системаи маориф мебошад, ки ба рушди самараноки касбияти омӯзгорон мусоидат мекунад. Унсурҳои асосии он, ки дар зер оварда мешаванд, фароҳам овардани шароит барои рушди доимии касбӣ ва мутобиқ шудан ба талаботи тағйирбандаи раванди таълимро таъмин мекунад:

1) супориши иҷтимоӣ талабот ва вазифаҳое мебошанд, ки дар назди муассисаҳои таълимӣ бо мақсади тайер кардани омӯзгороне, ки ба стандартҳо ва мушкilotи муосир ҷавобгӯ мебошанд, гузошта мешаванд. Он дар асоси таҳлили ниезҳои ҷомеа ва хусусиятҳои сиёсати таълимӣ ташаккул меебад;

2) омӯзгороне, ки аз тақмили ихтисос мегузаранд, бевосита иштирокчиени раванд мебошанд, ки мехоҳанд дониш ва малакаи худро нав кунанд, ки дар ниҳоят ба рушди касбии онҳо ва баланд бардоштани сифати раванди таълим мусоидат мекунад;

3) мутахассисоне, ки раванди таълимро амалӣ мекунад, омӯзгорон, равшиносон, методистҳо мебошанд, ки барномаҳои тақмили ихтисосро

таҳия ва амалӣ мекунад. Таҷриба ва салоҳияти онҳо дар ташкили омӯзиши муассир нақши муҳим доранд;

4) *раванди таълим* - шаклҳо ва усулҳои гуногуни таълимро дар бар мегирад, ки ба омӯзгорон имкон медиҳад, ки равишҳои нави педагогика, техника ва технологияҳои инноватсионӣ ва мубодилаи таҷрибаро бо ҳамкорон амиқтар омӯзанд;

5) *таъминоти барномавӣ-методӣ* мавод ва захираҳои мебошанд, ки барои татбиқи барномаҳои таълимӣ заруранд. Онҳо бояд мувофиқ бошанд ва ба талаботи муосири стандарти таълимӣ ҷавобгӯ бошанд;

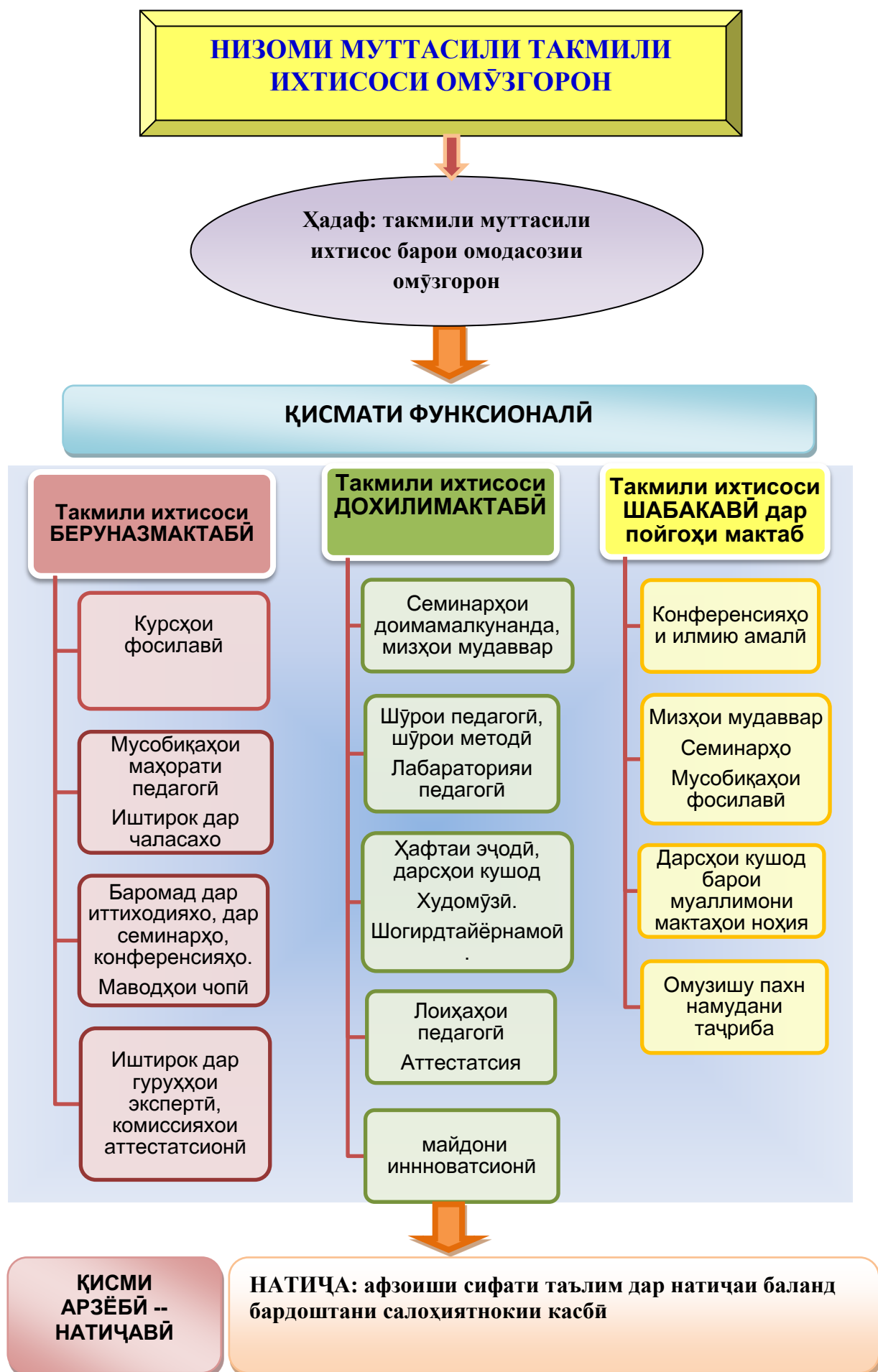
6) *таъмини меъерӣ-ҳуқуқӣ* ҳуҷҷатҳо ва низомномаҳои мебошанд, ки тартиби тақмили ихтисос, инчунин ҳуқуқ ва ӯҳдадорихои иштирокчиени ин равандро муайян мекунад, ки бо қонунгузорӣ ва қоидаҳои дохилии муассисаи таълимӣ танзим карда мешаванд;

7) *таъминоти моддию техникӣ* инфрасохтор, захираҳо, таҷҳизот ва технологияҳои заруриро дар бар мегирад, ки барои омӯзиш ва рушди омӯзгорон шароити бароҳат фароҳам меоранд;

8) *таъмини равонӣ ва идоракунии низом* ин фароҳам овардани фазои дастгирӣ барои рушди касбии омӯзгорон мебошад. Ин дастгирии равонӣ, менторинг ва системаҳои арзёбӣ ва ҳавасмандкуниро дар бар мегирад;

Ин унсурҳо бояд бо ҳам ҳамоҳанг бошанд, то тақмили ихтисоси босифат ва муассири дохилимактабӣ таъмин карда шавад, ки дар навбати худ ба беҳтар шудани раванди таълим ва рақобатпазирии муассисаҳои таълимӣ мусоидат мекунад.

Сохтори лоиҳаи инноватсионии тақмили ихтисоси пайвастаи омӯзгорони мактаб, ки аз тарафи мо таҳия шуд, шакли зерин дорад.

Такмили ихтисоси дохилимактабии омӯзгорони мактабҳои таҳсилоти умумӣ бояд ба принципи таълими доимӣ асос ёбад, на танҳо бо омодагӣ ба курсҳои институтҳо. Унсурҳои муҳими ин система комиссияҳои методӣ, гурӯҳҳои эҷодӣ ва семинарҳо мебошанд, ки ба ташаккули ҳаракати касбӣ дар байни омӯзгорон мусоидат мекунанд.

Дар кори мо такмили ихтисоси дохилимактабӣ барои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ яке аз шаклҳои баланд бардоштани таҳассус дар як вақт бо идомаи фаъолияти меҳнатӣ ба ҳисоб рафта, бо лаҳзаҳои ҳоси таълими корпоративӣ пурра карда мешавад.

Е.В. Пискунова, С. Писарева, О.В. Акулова, А.П.Тряпитсина қайд мекунанд, ки: «Концепсияи таҳсилот дар тӯли тамоми ҳаёт ба татбиқи идеяи такмили ихтисос дар як вақт, бо давомнокии фаъолияти меҳнатӣ мусоидат мекунад. Чунин муносибат ба таълимро феълан муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ пеш гирифтааст. Омӯзгорон арзишҳои нави таълимро аз худ намуда, татбиқи онҳоро дар фаъолияти касбӣ педагогии худ тавассути вазифаҳои нав дар натиҷаи татбиқи ду стратегия меомӯзанд: фаъолияти инноватсионӣ оид ба масъалаҳои мубрами рушди маорифи ватанӣ ва баланд бардоштани таҳассус дар ҷои кор.

Фаъолияти инноватсионӣ бо шинохти худ ҳамчун субъекти сиёсати таълим алоқаманд аст. Стратегияи дуҷумро шартан метавон омӯзиши «корпоративӣ» ё «доҳили муассисаи таълими» номид» [125, с.324].

Омӯзиши дохилимактабӣ бояд ба вазифаҳои дар миёнгӯзоштаи маъмурияти мактаб мувофиқат кунад, шавқу ҳавас ва душвории омӯзгорони мушахасро ба назар гирад. Фазаи ягонаи илмӣ методии омӯзгорони фанҳои гуногунро метавонҷанбаи мусбӣ ё бартариӣ ҷуниномӯзиш номид. Омӯзгор ҳуқуқ дорад барномаи такмили ихтисос, шакли пешниҳоди натиҷаҳо, усулҳои корро худ аз рӯи масъаларо интихоб намояд.

Муҳаққиқ М.Н. Докучаева таъкид мекунад, ки: «Низоми худидоракунии лоиҳавӣ (ташкилкунандагон ва иштирокчиёни раванд) чудо карда шуд, ки ба таъмини омодагии омӯзгор ба фаъолияти эҷодӣ ва дар асоси он тағйир додани фазои касбии дохилию берунии худ дар соҳаи маориф нигаронида шудааст» [65, с.12]. Дар муқоиса бо низоми анъанавии таълим, низоми мазкур натиҷаҳои хеле беҳтар меорад.

«Такмили ихтисос – ин раванди таълимиест, ки ҳифз кардан ва такмил додани тахассуси мавҷударо бо мақсади такмилдиҳии дониш, малака ва маҳорат вобаста ба баланд шудани талабот ба касб дар назар дорад» [45, с.216].

«Низоми дохилимактабии такмили ихтисос чунин як низоми худинкишофёбандае ба шумор меравад, ки ба тайёрии касбии омӯзгорон тавассути омӯзонидани чизи нав ва дар дохили муассисаи таълимии муайян фаъолияткунанда нигаронида шудааст» [169, с. 102].

Низоми берунӣ, чунин тайёрие ба шумор меравад, ки дар муассисаҳои таълимии низоми такмили ихтисоси омӯзгорон тибқи барномаи ташкилотҳои берунӣ, хадамоти методӣ ташкил карда мешавад.

Яке аз мавзӯҳои марказии баланд бардоштани сифати таълими муосир системаи кори методии омӯзгорон оид ба дастгирии навоарӣ мебошад. Дар шароити навсозии маорифи ҷумҳурии мо кори методӣ бо мазмуни сифатан нав пур шуда, илм талаб мегардад.

Тағйироти иҷтимоию иқтисодӣ ва стандартҳои нави таълимӣ дар кишвар дар назди муассисаҳои таълимӣ вазифаҳои ҷиддӣ гузошта, ба кори методӣ ҳамчун воситаи муҳимтарини беҳтар намудани раванди таълим диққат медиҳанд. Идоракунии фаъолияти методӣ аз ҷониби шӯрои методӣ амалӣ карда мешавад, ки ба он муовини роҳбари муассиса, роҳбарони иттиҳодияҳои методӣ, модулҳои таълимӣ, инчунин гурӯҳҳои эҷодӣ, проблемавӣ ва рефлексивӣ дохил мешаванд.

Дар шӯрои методӣ фаъолияти маслиҳатдиҳии роҳбарони сохторҳои мазкур ба амал меояд, мушкилиҳо ва душвории фаъолияти гуруҳҳо равшан

карда мешавад ва аз ин ҳисоб фаъолияти онҳо аз нав тарҳрезӣ шуда, маводҳои иттилоотӣ тартиб дода мешавад, дар ҳолати зарурӣ ба амсилаи татбиқшавандаи фаъолияти методии мактаб тағйирот ворид карда мешавад. Илова бар ин, шӯрои методӣ вазъи кори методиро дар муассисаи таълимӣ таҳлил намуда, мутобиқати мундариҷаи фаъолияти методиро ба мушкилоти раванди таълим, барномарезии фаъолияти методӣ дар муассисаи таълимӣ, арзёбии таҷрибавии навоарӣ, иттилоотию методидастгирии натиҷаҳои корҳомуайян менамояд.

Шаҳси калидӣ дар ташкили фаъолияти методӣ дар муассисаи таълимӣ муовини директор оид ба таълим мебошад.

Ба вазифаҳои ӯ дохил мешаванд:

- омода намуданиҳайати корӣ оид ба ташкили таҳияи барномаҳои инфиродии таълимӣ;
- ташкили ҷойҳо барои таҳияи барномаҳои инфиродии таълимӣ (ташкили ҷараёни рефлекссионӣ);
- ташкили муайянсозӣ ва ба расмиятдарории манбаи таълимӣ;
- ҳамоҳангсозии кори сохторҳо;
- ташкили фазои иттилоотӣ (таҳтатабло ё кортҳои ҳисобдорӣ, огоҳ кардани даста);
- тайёр кардан ва гузаронидани шӯрои методӣ, баргузор намудани семинарҳои методӣ таҳлилӣ бо роҳбарони иттиҳодияҳои методӣ, сохторҳо оид ба таҳияи барномаҳои инфиродии таълимӣ, модулҳои таълимӣ, гуруҳҳои эҷодӣ ва масъалавӣ.

Шаклҳои корҳои методӣ оид ба рушди ҳаракати касбии омӯзгорон:

- а) кори шӯроҳои педагогӣ;
- б) кори шӯрои методии мактаб;
- в) кори иттиҳодияҳои методӣ;
- г) кори омӯзгорон дар мавзӯҳои худомузӣ;
- д) дарсҳои кушод;

е) омӯхтану пахн гардондани таҷрибаи пешкадами педагогии омӯзгорон;

ё) кори берун аз синфӣ;

ж) аттестатсияи кадрҳои педагогӣ, ширкат варзидан дар конкурсҳо ва конференсияҳо;

з) ташкил ва назорати таълими курсии омӯзгорон.

Кори методӣ дар муассисаи таълимӣ вижагии рушдёбанда дорад. Маданияти шахсии омӯзгорон, фароҳам овардани шароит барои афзоиши маҳорати касбӣ ва эҷодиёти онҳо самтҳои афзалиятноки он мебошанд. Структура ва мазмуни кори байни курсҳои тақмили ихтисос мунтазам тақмил дода мешавад.

Олимон бартариҳои асосии тақмили ихтисоси омӯзгори дохилимактабиро нисбат ба курсҳои анъанавӣ чун мекунад: тамаркуз ба ҳалли мушкилоти мубрами мактаб, рушди гурӯҳҳои педагогӣ ва ташаккули арзишҳои умумӣ. Низомии таълим бояд эҳтиёҷоти зеринро қонеъ гардонад: ба масъалаҳои мубрами фаъолияти амалӣ равона карда шавад, фаҳмиши ҳадафҳо ва вазифаҳои дарсҳо аз ҷониби омӯзгорон, дохил кардани тренингҳо бо усулҳои фаъол дар ҷои кор ва дастгирии хоҳиши омӯзгорон ба донишҳои нав.

Дар ин маврид, муҳаққиқони дигар ба он назаранд, ки «Низомии мавҷудани тақмили ихтисоси дохилимактабӣ бо ҷудод аз ниёзҳои як муассисаи мушаххаси таълимӣ, дискретӣ будани хусусияти иттилоотии таълим, доираи маҳдуди мавзӯӣ, яхела будани шаклҳо ва усулҳои он хос аст. Дар раванди омодагии курс омӯзгор барои худтақмилдиҳӣ танҳо тақдир муайяне негарад, дар ҳоле ки кори доимӣ дар болои худ дар давраи муошират имкон медиҳад, ки дониши гирифтаашро дар амал татбиқ намояд, фардияти омӯзгори мушаххасро ба назар гирад» [69, с.185].

Фаъолияти тақмили ихтисоси дохилимактабӣ аз мазмуни зерин иборат аст:

-ташаққули мақсаду вазифаҳои кори лабораторияҳои эҷодии омӯзгорон (синфҳои ибтидоӣ, фанҳои гуманитарӣ, цикли табиӣ ва риёзии ва ғайра), микрогурӯҳҳои омӯзгорони эҷодкор (студияи педагогии «Эҷодкорӣ», маркази методӣ), мактаби омӯзгори ҷавон «Қадам ба сӯи касбият» ва ғайра);

-муайян намудани мазмун, шакл, усулҳои тақмили ихтисоси кадрҳои педагогӣ;

- амалисозии банақшагирӣ, ташкил ва танзими омӯзиши методии кадрҳои омӯзгорӣ, таълил ва арзёбии натиҷаҳои он;

— ҳалли масъалаҳои педагогӣ, ки бо таъминоти методии раванди таълим ва хизмати методи алоқаманданд;

— кор карда баромадани системаи тадбирҳои омӯхтан, умумӣ ва паҳн намудани таҷрибаи педагогӣ.

И.В. Просвирнина роҷеъ ба шаклҳои кори дохилимактабӣ бо омӯзгорон иброз кардааст, ки: «Асосҳои назариявии эҷодиёти онро ташкил медиҳанд:

- амалӣ гардондани принципҳои шаклдигаркунӣ ва раванди бисёрмарҳилавӣ;

- ташаққули мавқеи касбии омӯзгор тавассути ҳамкориҳои рабоншинос ва педагогӣ;

- тақмили ихтисоси омӯзгорон на давра ба давра, балки тавассути низоми махсуси ташкилшудаи семинарҳо ва шӯроҳои педагогӣ сурат мегирад;

- дар фаъолияти амалии омӯзгор ғоиданокӣ ва аҳамияти донишҳои гирифташуда санҷида мешавад;

- тағйироти ба амалоянда мунтазам назорат карда мешавад» [157, с.17].

Ҳамин тавр, таҳқиқот тақмили ихтисоси омӯзгорони дохилимактабиро дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ баррасӣ намуда, ба ҳаракати касбии омӯзгорон ҳамчун маҷмӯи сифатҳои шахсӣ ва касбӣ, ки худшиносии онҳоро муайян мекунанд, диққат медиҳад. Ин ба навосозии ҳадафҳо, вазифаҳо ва мундариҷаи таълими омӯзгорон, инчунин ҷорӣ намудани технологияҳои

инноватсионӣ ва шаклҳои фаъоли интерактивии таълим оварда мерасонад. Интизор меравад, ки такмили сифатҳои шахсӣ ва фаъолияти омӯзгор пас аз хатми таҳсил нишондиҳандаи самаранокии кор гардад. Ин тадқиқот барои таҳқиқоти минбаъдаи илмӣ ва амалӣ дар ин соҳа имконият фароҳам меорад.

Кор оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон дар системаи такмили ихтисоси дохилимактабӣ ба ғояҳои таҳсилоти доимии касбии педагогӣ асос меёфтааст. Унсурҳои асосӣ инҳоянд:

Моҳият: ҷустуҷӯи пешрафт дар тӯли ҳаёт.

Мундариҷа: ғанӣ гардонидани иқтидори эҷодии шахс.

Шакл: ягонагии давраҳои таълимӣ ва меҳнатӣ, ки ба рушди касбӣ ва шахсӣ нигаронида шудаанд.

Ҳавасмандии мусбат, ки дарки аҳамияти иҷтимоии фаъолиятро ташаккул медиҳад.

Ташаккули маҷмӯи дониш, малака ва малакаҳо барои омодагии технологӣ ба амалҳои салоҳиятдор.

Хусусияти асосии тайер кардани омӯзгорон таъкид ба мустақилият ва таҷрибаи худӣ омӯзгорон мебошад. Омӯзгорон бояд: шахсиятҳои мустақил эътироф карда шаванд, таҷрибаи ҳаётӣ ва касбӣ дошта бошанд, кӯшиш кунанд, ки мушкilotи ҳаётро тавассути омӯзиш ҳал кунанд ва барои истифодаи фаврии дониш ва малакаҳои нав омода бошанд.

Ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди такмили ихтисоси дохилимактабӣ хусусиятҳои хоси худро дорад, ки бо махсусиятҳои мактаб ва ҳаёати омӯзгорони мактаб алоқаманд аст.

“Мақсади асосии баланд бардоштани таҳассуси омӯзгорони мактабҳо дар ташаккули ҳаракати касбии онҳо, рушди салоҳияти касбии онҳо, ташаккули малакаҳои устувори инъикоси мунтазами раванди педагогӣ ва натиҷаҳои он, додани якпорчагии сохтории фаъолияти омӯзгории мактаббачагон ба ҳисоб меравад, ки ҳар яке аз онҳо, дар якҷоягӣ иҷрои

талаботи ноил шудан ба сифати муосири таълимро таъмин хоҳанд кард” [165, с.28].

Вазифаҳои муассисаи таълимӣ дар ин раванд:

- мутобиқ ба талаботи рӯз дастгирӣ, ҳавасмандсозӣ ва такмили салоҳиятҳои касбии омӯзгорон;
- муҳайё намудани шароит барои инкишофи қобилияти фардии фаъолияти касбӣ то ба сатҳи имконпазир;
- тағйир додани мақсадҳои ҷобачогузорӣ ҳангоми банақшагирӣ ва татбиқи такмили ихтисос аз мукамалкунии дониш, малака ва маҳорати касбӣ то ташаккули салоҳиятнокии касбӣ;
- фаъол гардонидани эҷодиёти касбӣ, рӯҳияи мусобиқаӣ дар маҳорати педагогӣ;
- азхудкунии роҳу усулҳои истифодаи ТИК аз ҷониби тамоми омӯзгорон ҳамчун воситаи муосири педагогӣ.

Сохтори амсилаи такмили ихтисоси дохилимактабӣ дар раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ҷаҳор зинаи ташкилиро дар бар мегирад:

- худомӯзӣ;
- мактабӣ;
- шаҳрӣ, ё ноҳиявӣ;
- вилоятӣ ё ҷумҳуриявӣ.

Дарачаи якум – худомӯзӣ – ба омӯзгор фазои эҷодӣ муҳайё мекунад. Агар дар бораи мазмун ва мундариҷа сухан ронем, пас ба ин омӯзиш ва санҷиши маводи таҳиякардаи омӯзгорро дохил намудан мумкин аст. Худи омӯзгор барои баррасӣ ва омӯзиши мустақилона саволҳоеро интиҳоб мекунад, ки онҳо дар шакли азхудкунии методика, нишон додани масъалаҳо, навиштани мақолаҳо, омода намудани маводи озмунӣ ва ғайра омӯхта мешаванд. Пеш аз ҳама, худомузӣ барои дарки васеътари навовариҳо кӯмак мерасонад, ки аз омӯзгор муносибати системавӣ – фаъолиятиро тақозо мекунад.

Вақте дар бораи худомӯзии омӯзгорон сухан меронем, бояд дар ташкили он оид ба мавҷуд будани ҷиҳатҳои берунӣ ва дохилтаваҷҷуҳ зоҳир намоем. Дар навбати худ, низоми берунӣ ба анъанавӣ ва навоарӣ тақсим мешаванд.

Анъанавӣ, дар навбати аввал, ташкили курсҳои гуногун дар институтҳои махсуси тақмили ихтисос ба ҳисоб меравад. Бартариии асосӣ дар ин ҷо имкони гирифтани кӯмак аз омӯзгори соҳибихтисос, табодули таҷриба бо ҳамкорон доништа мешавад. Аммо камбудии низ ба ҷашм мерасанд: вақти номувофиқи баргузorkунӣ. Шакли анъанавии худомӯзиро инчунин метавон гирифтани маълумоти дуҷуми олий ё ихтисоси дуҷум номид.

Шаклҳои инноватсионии худомӯзӣ пеш аз ҳама курсҳои тақмили ихтисос, конференцияҳо, семинарҳо, олимпиадаҳо ва озмунҳо ба ҳисоб мераванд.

Солҳои охир омӯзиш тавассути Интернет низ бо ташкили ҷомеаҳои шабакавии педагогӣ фаъолон истифода мешавад. Ин, пеш аз ҳама, истифодаи захираҳои электронии кушода, ройгон ва озоди манбаъҳои электронӣ ва эҷоди мустақилонаи мундариҷаи таълими шабакавӣ, ва азхудкунии салоҳиятҳои иттилоотӣ, дониш ва малакаҳо мебошад.

Бартариҳои асосии ин шакли худомӯзӣ:

- мубодилаи таҷриба байни омӯзгорону таҷрибаомӯзон сурат мегирад;
- ёрии методӣ соҳавӣ мебошад;
- ҳамеша метавон дар вақти барои омӯзгор муносиб суол кард ва аз ӯ маслиҳат пурсид.

«Шакли асосии худомӯзӣ оид ба ташаккули ҳаракати касбӣ – ин дохилӣ, фардӣ мебошад. Кори инфиродии омӯзгор метавонад инҳоро дар бар гирад:

- кори илмӣ – таҳқиқотӣ оид ба ин ё он масъалаи мушаххас;
- боздид аз китобхона, омӯзиши адабиёти илмӣ, методӣ ва таълимӣ;
- иштирок дар шӯроҳои педагогӣ, иттиҳодияҳои илмию методӣ;

– иштирок дар дарсҳои ҳамкорон, табодули афкор оид ба масъалаи ташкили дарсҳо, мазмуни таълим, усулҳои таълим;

– коркарди назариявӣ ва санҷиши амалии шаклҳои гуногуни дарсҳо, корҳои беруназсинфӣ ва маводҳои таълимӣ» [60, с. 17].

Дар ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар баргузори дарсҳои кушод ва боздидҳои мутақобила ба дарсҳои ҳамкасбон таъсири калон мерасонад. Ин имкон медиҳад, кори худро ҳаматарафа таҳлил намуда, бартариятҳо ва норасоии усулу қоидаҳоро, ки ҳамкасбони ӯ истифода мебаранд, бинад, аз болои фаъолияти худ назорат барад [165, с.28].

Дарс ва сессияҳои кушод шаклҳои маъмултарини мубодилаи таҷрибаи пешкадам мебошанд. Мақсади асосии дарси кушод нишон додани усулҳои пешрафтаи кори таълимӣ ва таҳлили самаранокии истифодаи воситаҳои техникӣ ва ТИК мебошад. Вазифаҳои асосии дарси кушода ҷамъбасти усулҳои ташкили илмӣ ва назорати сифати раванди таълим мебошанд. Талаботи муҳим барои дарсҳои кушод истифодаи технологияҳо ва усулҳои нави педагогӣ мебошад, ки ба ташаккули дониш, малака ва малақаҳо тавассути фаъолияти мустақили маърифатии хонандагон мусоидат мекунанд. Дарси кушод бояд ҳулосаҳои омӯзгорро дар асоси таҷрибаи педагогии ӯ, кор дар мавзӯ, натиҷаҳои истифодаи технологияи педагогӣ ӯ таҷрибаи ҷаҳониро қорӣ инъикос кунад.

Мақсади методологии дарси кушодро метавон чунин ифода кард:

- методологияи истифодаи компютери фардӣ дар ҳалли масъалаҳои амалӣ;
- усулҳои ташкили кори мустақилонаи хонандагон;
- фаъл гардонидани фаъолияти маърифатии хонандагон дар дарс (корҳои амалӣ, лабораторӣ...) дар ҷараёни кор бо асбобҳои аёнӣ ва маводи дидактикӣ кор кардан;
- методологияи истифодаи ТИК дар раванди пешниҳоди маводи нав, санҷиши дониш, алоқаи байнифанӣ ва ғайра.

Мубодилаи таҷриба яке аз намудҳои муҳимтарини кори методӣ ба шумор меравад, ки дараҷаи тайёрии методии ҳар як омӯзгорро баланд мебардорад. Дар вақти иштирок дар дарси омӯзгорони дигар мубодилаи таҷриба ба амал меояд.

Самаранокии чунин ширкат дар дарсҳои кушод ҳадди аққал аз ду шарт вобаста аст:

- 1) аз дараҷаи навоварии субъективии бошууронаи дарс, ки омӯзгор иштирок мекунад;
- 2) аз қобилияти دیدан ва азхуд кардани чизи нав, ворид намудани он ба ғайрияти худ, муносибгардонӣ ба ниёзҳо ва имкониятҳои касбии шахси худ.

Дар дарсҳои ҳамкорон танҳо бо ризоияти онҳо ва бо мувофиқаи пешакӣ иштирок кардан мумкин аст [187, с. 77].

Фаромӯш набояд кард, ки мақсади асосии иштирок дар дарсҳои омӯзгор омӯзиши методӣ, баланд бардоштани сатҳи касбии худ ба ҳисоб меравад.

Вобаста ба душвориҳои худ омӯзгор масъалаеро ҳал мекунад, ки маҳз дар методикаи дарс ҳангоми иштирок ба он таваҷҷуҳи бештар зоҳир мешавад (гузаронидани пурсиш, ҷорӣ намудани мафҳумҳои нав, ташкили кори мустақилонаи хонандагон ва ғайра).

Пас аз боздид аз дарс, он чиро, ки дар рафти дарс сабт шудааст, дарк карда, дар мувоҳида ва таҳлили дарсе, ки дар он ширкат дошт, иштирок намояд [82, с. 171].

Ҳамин тариқ, тақмили ихтисоси омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар ташаккули ҳаракати касбӣ бояд на ба маънои маҳдуд – ҳамчун навсозии дониш барои мукамалгардонии соҳаи касбӣ, балки ба маънои васеътар – ҳамчун фароҳам овардани шароит барои ҳаракати касбӣ, ки тақмили маҳорати омӯзгорро ҳаматарафа таъмин мекунад, баррасӣ карда шавад.

Дар доираи таҳқиқоти мазкур мо курсҳои тақмили ихтисоси омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаро таҳлил кардем.

Пажӯҳиши мо нишон дод, ки камбудиҳои ташкили таълими курси тақмили ихтисоси омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ инҳо ба ҳисоб мераванд:

- барномаҳои тақмили ихтисос такрори солҳои пешин аст;
- истифодаи шакли усулҳои таълими омӯзгорон, дар аксар вақт ба вазифаҳои ташаккули салоҳияти касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ мувофиқ нестанд, зеро дар курсҳои тақмили ихтисос маводҳои лексияҳо, ки барои азхудкунии донишҳои назариявии омӯзгорон пешбинӣ шудаанд;
- ташкили раванди таълим ба коркарди донишҳои гирифташуда дар амал мусоидат намекунад, зеро таълим асосан аз истеҳсолот бо танаффус ба муддати тӯлонӣ (аз як ҳафта то як моҳ) ва аз ҳад зиёд ғанӣ будани омӯзгор бо маълумоти назариявӣ имкон намедихад, ки масъалаҳоро дар амал ҳал намояд;
- таҳсилоти фосилавӣ асосан барои омӯзгорони минтақаҳои дурдаст истифода мешавад, ки омӯзгоронро ба муассисаи мушаххаси тақмили ихтисос вобаста мекунад, ки на ҳамеша талаботи омӯзгорро қонеъ карда метавонад;
- интихоби курсҳои тақмили ихтисоси хурди дар як минтақаи мушаххаси гирифташуда, ташаккул додани малакаҳоро барои сохтани траекторияи рушди шахсии худ ғайриимкон месозад.

Мақсади асосии низоми дохилимактабии тақмили ихтисос дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ фароҳам овардани шароит барои афзоиши касбии омӯзгорон мебошад.

Вазифаҳои асосии низоми дохилимактабии тақмили ихтисос:

- муайян намудани мавзӯи ягонаи методӣ барои ҳар як соли таҳсил;
- муҳайё намудани шароит барои навсозии доимии салоҳиятнокиҳои касбӣ ва шахсӣ— таъмини рушди пайвастаи касбии шахсияти омӯзгор;

– муайян намудани таҷрибаи ояндадори педагогӣ ва пешниҳоди (пахн намудани) он ба ҷомеаи маориф дар сатҳҳои гуногун (мактабӣ, шахрӣ, вилоятӣ);

– ба кори фаъолонаи методӣ ҷалб намудани кормандони педагогӣ.

Хулоса, метавон тазаққур дод, ки низоми дохилимактабии тақмили ихтисоси омӯзгорон дар ташаккули ҳаракати касбӣ ҳамаи иштирокчиёни фаъолияти таълимӣ: маъмурият, ҳайати омӯзгорӣ, омӯзгор – логопед, омӯзгори фанни, китобдорро муттаҳид месозад. Ҳадафи асосии чунин ҳамкориҳо – фароҳам овардани шароит барои рушди касбии омӯзгорон ба ҳисоб меравад.

Низоми дохилимактабии тақмили ихтисоси омӯзгорон бо афзалиятҳои худ аҳамияти калонро касб мекунад, ки ба шарофати манзалатҳои он, инҳоро метавон ба асоситарин ворид намуд: муттасилии раванд, ташаккули салоҳияти касбии омӯзгор; имконияти ба ҳисоб гирифтани хусусиятҳои мактаб, инчунин назорати доимии рушди омӯзгор ва дигаргуниҳои вобаста ба дониш ва рушди хонандагон; фардикунонии раванди таълим.

1.3. Амсилаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ

Ҳаракатнокӣ (чолокӣ) – ин сифати интегративии шахс мебошад, ки инҳоро дар худ муттаҳид мекунад: эҳтиёҷоти дохилии ташаккулёфта ба ҳаракати касбӣ, қобилият ва дониши асосҳои ҳаракати касбӣ, инчунин худшиносии шахс дар бораи ҳаракати касбии худ, ки дар заминаи инъикоси омодагӣ ба ҳаракати касбӣ ташаккул меёбад. Ҳар яке аз ҷузъҳои нормбаршуда зерсохторҳоеро дар бар мегиранд, ки инкишофи онҳо дар ниҳоят боиси ташаккули он мегардад [20, с.124].

Ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ба сифати як навъ захираи шахсӣ баромад мекунад, ки асоси дигаргунсозии самарабахши олами гирду атроф мебошад ва омодагии мутахассисро ба

дигаргуниҳо таъмин менамояд; ба ташаккули муносибати эҷодии ӯ ба фаъолияти касбӣ, ба ҳалли самарабахши масъалаҳои касбӣ бо омилҳои гуногунсоҳаи интихоб мусоидат мекунад [17, с. 17].

Ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёна сифатҳои шахсӣ таъсир мерасонанд:

- дараҷаи баланди ҳавасмандгардонӣ;
- ташаббускорӣ;
- мутташаққилӣ;
- хушмуомилағӣ.

Ҳар як омӯзгор мехоҳад, ки шогирдонаш дар мактаб хуб таҳсил кунанд, бо шавқу ҳавас дар мактаб ба дарс машғул шаванд. Ба ин падару модарони талабагон низ мароқ зоҳир менамоянд. Аммо гоҳо, ҳам омӯзгорон ва ҳам падару модарон маҷбур мешаванд, бо таассуф изҳор намоянд: «хондан намехоҳад», «метавонист хуб хонад, вале хоҳиш надорад». Дар чунин мавридҳо мо бо он рӯ ба рӯ мешавем, ки дар талаба талабот ба дониш ташаккул наёфтааст, шавқу ҳавас ба донишомӯзӣ дар ӯ дида намешавад.

Моҳияти зарурат ба дониш чист? Он чӣ гуна ба вучуд меояд? Он чӣ гуна инкишоф меёбад? Барои ташаккул додани ҳавасмандии хонандагон ба гирифтани дониш кадом воситаҳои педагогиро истифода бурдан мумкин аст? Саволҳои мазкур бисёре аз омӯзгорон ва волидони хонандагонро ба ташвиш меоранд.

Таълими бомуваффақияти мактаббачагон бе хоҳиши худӣ талабагон имконнопазир аст, омӯзгорон инро медонанд, ки бе шавқу ҳавас ба ӯ ба хонанда чизе омӯзондан мумкин нест. Маҳз аз ҳамин сабаб, яке аз вазифаҳои аввалиндараҷаи мактаб бояд он бошад, ки дар мактаббачагон ҳавасмандии мусбӣ ба таълимиро ташаккул диҳад.

Нишоят, мушкилоти ҳавасмандгардонӣ дар омӯзиш як падидаи мураккабест, ки дар марзи дарки зарурати тарбияи мақсаднок ва гузариш ба омӯзиш ҳамчун фаъолияти махсус ташкилшуда ба вучуд меояд. Ин гузариш аксар вақт бо низоъҳои дохилӣ ҳамроҳ мешавад: хоҳиши кӯмак ба насли

наврас бо мураккабӣ ва меҳнатдӯстии худӣ раванди таълим муқобилат мекунад. Маҳз дар ҳамин лаҳза, дар сарҳади байни хоҳиш ва амал, масъалаи ҳавасмандкунӣ ба миён меояд. Агар хоҳиш танҳо нияти неқ боқӣ монад, бидуни гузаштан ба фаъолиятҳои фаъол, пас омӯзиш ба амал намеояд.

Мафҳуми калидӣ дар ин ҷо ташаббус аст. Худӣ калима аз лотинӣ гирифта шудааст "ташаббус" - оғоз кардан ва он на танҳо оғози амал, балки импулси дохилӣ, қувваи пешбаранда, мусоидат ба пешрафт ва татбиқи ғояҳои навро тавсиф мекунад. Дар заминаи омӯзиш, ташаббус на танҳо хоҳиши оғоз кардан, балки қобилияти тавлиди равишҳои нав, мутобик кардани усулҳои таълим ба ниезҳои инфиродии донишҷӯ, бартараф кардани душвории ба миён омада ва ҳалли эҷодӣ мебошад. Ташаббус ангезаи ботинӣ мебошад, ки барои самаранок азхуд кардани шаклҳои нави фаъолият ҳам барои худӣ омӯзанда ва ҳам барои омӯзанда зарур аст [175, с.145].

Аз нуқтаи назари психологияи шахсият, ташаббускорӣ ҳамчун хусусияти муҳими хислат, ки бо қобилияти амалҳои мустақил ва фаъол хос аст, баррасӣ карда мешавад. К. А. Абулхонова-Славская, профессор, ки бо таҳқиқоти худ дар соҳаи психологияи шахсияти худ маъруф аст, ташаббусро ҳамчун шакли ифодаи худ, ҳамчун зухуроти фаъолият, ки ба ҳамкорӣ бо ҷаҳони атроф ва одамони дигар равона шудааст, муфасссалтар тавсиф мекунад. Ин фаъол аст, на ғайрифавол пайравӣ кардани дастурҳо, ин қобилияти худтанзимкунӣ ва худтанзимкунӣ дар раванди таълим мебошад. Набудани ташаббус метавонад дар бепарвӣ, пассивӣ, намехоҳад қарор қабул кунад ва масъулиятро ба дӯш гирад [5, с.52].

Бояд қайд кард, ки ташаббус бо дигар омилҳои ҳавасмандкунанда, аз қабилӣ тавачҷӯх ба мавзӯъ, эътимод ба қобилиятҳои худ, ниез ба такмили худ зич алоқаманд аст. Ҳавасмандии паст метавонад ҳам аз омилҳои беруна (масалан, вазъи номусоиди оила, набудани дастгирии атрофиён) ва ҳам аз омилҳои дохилӣ (масалан, худбаҳодиҳии паст, тарси ноқомӣ) вобаста бошад.

Аз ин рӯ, барои баланд бардоштани ҳавасмандии омӯзиш, бояд хусусиятҳои инфиродии шахсиятро ба назар гирифт, барои омӯзиш ва рушди

ташаббус фазои мусоид фароҳам овард ва усулҳои гуногуни омӯзишро истифода бурд, ки барои донишҷӯ ҷолиб ва фароғатӣ хоҳанд буд. Усулҳои самараноки таълим бояд мустақилият, эҷодкорӣ ва худшиносии таълимгирандаро ҳавасманд кунанд ва ба онҳо имкон диҳанд, ки аҳамият ва сахми худро дар раванди таълим эҳсос кунанд.

Ғайр аз он, муҳим аст, ки ташаббусро пайваста дастгирӣ ва ташвиқ намуда, ба донишҷӯ нишон диҳед, ки ақидаи ӯ муҳим аст ва фаъолияти ӯ кадр карда мешавад. Танҳо дар ин ҳолат шумо метавонед дар таълим ва тарбия натиҷаҳои баланд ба даст оред.

Э.А. Погонина оид ба ин мафҳуми изҳор кардааст, ки: «Ташаббус - шакли фаъолияти мебошад, ки сабаби оғозёбӣ ва ҷойгиршавии фаъолият мебошад» [149, с.25].

Аҳамияти педагогии ташаббусро инчунин Н. Степашов қайд карда, ба вазифаи низомсозандаи функсияи ташаббуснокӣ оид ба ҷузъҳои таркибии низоми эҷодии таълим ишора намуда, таъкид мекунад, ки «тавассути ташаббуси эҷодӣ ба ҳадаф ва мазмуни таълим таъсир расонидан мумкин аст» [180, с.8].

Ташаббус якчанд ҷанбаҳои муҳимро дар соҳаи маориф, қобилияти ташкилии омӯзгор ва аҳамияти хушмуомилагӣ ва муошират дар касби омӯзгорӣ фаро мегирад. Ҳар яке аз инҳоро муфасссалтар баррасӣ мекунем:

1. Ташаббусҳо дар соҳаи маориф:

- ташаббусҳои мунтазами такмили ихтисос: ин ташаббусҳо ба такмили мунтазами малакаҳои касбии омӯзгорон нигаронида шудаанд. Онҳо метавонанд курсҳо, семинарҳо ва тренингҳоро дар бар гиранд, ки ба омӯзгорон дар болои усулҳо ва технологияҳои муосири таълим мондан кӯмак мекунанд;

- ташаббусҳои радикалӣ: ин ташаббусҳо бо татбиқи парадигмаҳо ва барномаҳои нав алоқаманданд, ки метавонанд муносибати омӯзишро ба таври назаррас тағйир диҳанд. Масалан, он метавонад гузариш ба омӯзиши лоиҳа ё татбиқи таълими фарогир бошад;

- ташаббусҳои инқилобӣ: ин тағиротхое мебошанд, ки на танҳо усулҳои нав, балки захираҳо ва равишҳои навро барои татбиқи равандҳои таълимӣ талаб мекунанд. Инҳо метавонанд, масалан, шаклҳои нави таълими фосилавӣ ё истифодаи зехни сунъӣ дар раванди таълим бошанд.

2. Аз рӯи намуд:

- ташаббусҳои методӣ: онҳо бо дарёфт ва татбиқи усулҳо ва шаклҳои нави ташкили таълим алоқаманданд. Ин метавонад истифодаи технологияҳои интерактивӣ, омӯзиши лоиҳа ва дигар равишҳои инноватсиониро дар бар гирад;

- ташаббусҳои технологӣ: ин ташаббусҳо ба эҷод ва татбиқи технологияҳои нав нигаронида шудаанд, ки метавонанд сифати таҳсилотро беҳтар кунанд. Масалан, ин метавонад таҳияи платформаҳо ё барномаҳои нави таълимӣ бошад;

- ташаббусҳои ҷамъиятӣ: онҳо бо тағир додани ҳадафҳо, мундариҷа ва сохтори раванди таълим алоқаманданд. Ин метавонад равишҳои нави идоракуниро дар муассисаҳои таълимӣ дар бар гирад.

3. Ташкилотчигӣ: ташкилотчигӣ дар заминаи фаъолияти педагогӣ сифати мураккабест, ки қобилияти омӯзгорро барои ташкили фаъолият ва фаъолияти дигарон дар бар мегирад. Ин сифат бо:

- сифатҳои шахсӣ: дараҷаи баланди муташаққилии омӯзгор ба ӯ имкон медиҳад, ки вақт ва захираҳои худро самаранок идора кунад, ки барои ноил шудан ба ҳадафҳои таълимӣ муҳим аст;

- худтанзимкунӣ ва худидоракунӣ: омӯзгори муваффақ бояд қобилияти худтанзимкуниро дошта бошад, ки қобилияти банақшагирӣ ва идоракунии кори худро бидуни назорати доимии беруна дар назар дорад;

- идоракунӣ: шахси ташкилкунанда бояд на танҳо худро идора карда тавонад, балки амалҳои дигаронро ҳамоянг созад, ки фароҳам овардани фазои бароҳат ва самарабахшро дар коллектив дар бар мегирад.

4. Хушмуомилагӣ ва муошират: хушмуомилагӣ маҳорати калидӣ мебошад, ки ба омӯзгор имкон медиҳад, ки бо ҳамкорон ва донишҷӯен самаранок муошират кунад. Он аз ҷумла:

- қобилияти муошират: омӯзгори хушмуомила метавонад бо одамони гуногун робита барқарор кунад, забони умумӣ пайдо кунад, ки ба эҷоди фазои созанда дар синф ва кор мусоидат мекунад;

- ҷанбаҳои психологӣ: хушмуомилагӣ ба барқарор кардани муносибатҳои эътимод кӯмак мекунад, ки барои омӯзиш ва ҳамкориҳои муваффақ муҳим аст. Он инчунин қобилияти гӯш кардан ва қабул кардани маълумотро аз дигарон дар бар мегирад;

- хушмуомилагии педагогӣ: ин ҷанбаи махсусест, ки на танҳо хушмуомилагӣ, балки қобилияти таълим додани муносибатҳои башардӯстонаро дар бар мегирад. Омӯзгор бо хушмуомилагӣ барои шогирдонаш намуна аст.

Муошират на танҳо интиқоли иттилоот, балки қобилияти дуруст қабул ва тафсири паёмҳо мебошад. Муоширати муваффақ аз омӯзгор талаб мекунад, ки малакаҳои гӯш кардани ғайризабонӣ, фаҳмидани сигналҳои ғайризабонӣ ва қобилияти ҳамдардӣ дошта бошад.

Дар натиҷа, омӯзгори муваффақ бояд на танҳо қобилияти баланди ташкилотчигӣ, балки қобилияти ҳамкорӣ бо атрофиенро дошта, боэҳтиромӣ ва эҳтиром зоҳир кунад. Ин сифатҳо ба муҳити мусбати таълимӣ мусоидат мекунанд, ки дар он донишҷӯен метавонанд рушд кунанд ва муваффақ шаванд.

Илова бар ин, хислати муоширати хуб доштан на ҳамеша маҳз маҳорати инсонӣ ба ҳисоб меравад. Вай метавонад дилхоҳ воситаи алоқаро бо сифати баланд тавсиф кунад. Ҳар он чизе, ки ба интиқоли иттилоот робита дорад. Яъне, ин истилоҳ ҳамчун сифат низ фаҳмида мешавад.

Илова бар ин, сифати бомуоширатӣ аксар вақт ҳамчун раванди ҳамкориҳои байнишахсӣ, ташаккули муносибатҳои байнишахсӣ муайян карда мешавад.

Хамин тариқ, маҷмӯи омилҳои пешниҳодшуда барои рушди ҳаракати касбии омӯзгорон номгӯи ҳамаи омилҳои имконпазирро дарбар намегирифта, барои таҳияи амсилаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ кифоя аст. Таҳия ва озмоиши амсилаи мазкур – дурнамои таҳқиқоти мо хоҳад шуд.

Дар рафти омӯзиш аз тарафи мо воситаи мониторинг– шиносномаи методии омӯзгор таҳия карда шуда, мавриди санҷиш қарор гирифт, ки дар он ҳамасола қадамҳои амудӣ ва уфуқии ҳаракати омӯзгор қайд карда мешаванд.

Барои ба ҳисоб гирифтани кори методии ҳар як омӯзгор Шиносномаи методӣ тартиб дода мешавад, ки он, ҳам ба маъмурияти муассисаи таълимӣ ва ҳам ба худӣ омӯзгор имкон медиҳад, тамоми ҳаҷми корҳои дар давоми якчанд сол иҷрошударо ба таври возеҳ бинанд. Ғайр аз ин, чунин ҳуҷҷат дар рафти аз аттестатсия гузаштан ба омӯзгор ёрӣ мерасонад, инчунин ба ҷонишини директор, роҳбари иттиҳодияи методӣ имкон медиҳад, ки саҳми ҳар як омӯзгорро ба кори умум таҳлил намуда, зуд ҳисоботҳои зарурӣ тартиб диҳанд.

ШИНОСНОМАИ МЕТОДИИ ОМУЗГОР

Ному насаби омузгор

Санаи таваллуд: _____

Суроғаи хонагӣ: _____

Телефони хонагӣ: _____

Оғози эътибор: _____

Маълумот: _____

Номи муассисаи таълимӣ: _____.

Ихтисос аз рӯи диплом: _____

Соли хатм: _____. Рақами ба қайдгирии диплом: _____

Вазифа: _____

Фанни таълимӣ: _____

Категорияи тахассусӣ: _____.

Озмун	Сана	Натиҷа

Таҷрибаи умумии корӣ: _____.

Таҷрибаи педагогӣ: _____

Унвони фахрӣ: _____

Сарбории таълим дар як ҳафта: _____.

Курсҳои элективӣ: _____

Маълумоти иловагӣ: _____

Роҳбари синфӣ: _____ Мудирии кабинет: _____

Роҳбарии иттиҳодияҳои методӣ: _____

Роҳбарии гуруҳи эҷодӣ: _____

Мавзӯи худомӯзӣ: _____

Чаҳмбасту паҳн намудани таҷрибаи педагогӣ: _____

Санай пур кардан: _____.

Имзои омӯзгор: _____

Такмили ихтисос

Азнавтайёркунии курс			Шумораи соатҳо	Мухлат	Номи хуччат	Рақами хуччат
Сол	Ҷой	Мавзӯ				

КОРҶОИ ЧОПӢ

Мавзӯ	Чоп

ИШТИРОК ДАР ОЗМУНИ МАҲОРАТИ КАСБӢ
ПЕШНИҲОДИ ИХТИРООТ ДАР ИНТЕРНЕТ-ҶАМӢИЯТҲО

Сом она	Чамбият	Номи ихтироот (суроға дар Интернет)	Санаи чоп

ТАБОДУЛИ ТАҚРИБА

Сана	Муассисаи таълимӣ	Чорабинӣ	Мавзӯи баромад

ДАРСҲОИ КУШОД, ЧОРАБИНИҲО

Сана	Мавзӯ	Синф	Ҷузъи миллӣ – маданӣ

МУКОФОТҲО, ҲАВАСМАДГАРДОНИҲО

Санаи мукофотонидан	Шакли мукофотонӣ	Аз тарафи ки мукофотонида шуд

ИШТИРОК БА ДАРСҲОИ ХАМКАСБОН ВА ЧОРАБИНИҲОИ
БЕРУНАЗСИНФӢ

Сана	Ному насаби омӯзгор	Муассисаи таълимӣ	Фан	Мавзӯ	Мақсади иштирок

ИШТИРОКИ МАКТАББАЧАҲОН ДАР ОЛИМПИАДАҲОИ ФАННӢ

Са- на	Фан	Дараҷа (мактабӣ, шаҳрӣ, вилоятӣ, умумичумху риявӣ)	Иштирок дар вақти пурра ё ғоибона	Иштирок- чиён	Синф	Натиҷаҳо

Ҳамин тариқ, Шиносномаи омузгор раванди ҷустуҷӯи иттилоотро ба танзим дароварда, агар зарур бошад, барои муайян кардани доираи манбаъҳои иттилоот кӯмак мекунад ва вариантҳо ва усулҳои гуногуни нигоҳдорӣ ва ташкили иттилооти ҷамъовардашуда, нақшаи фаъолиятро барои ҳалли мушкилоти лоиҳа пешниҳод мекунад. Маҳорат ва малакаҳои зарурии омузгорро ташаккул дода, раванди таҳлилро мушохида мекунад ва барои таҳлил кардан кумак менамояд. Омузгорро ҳавасманд мекунад, ҳисси муваффақиятро ба вучуд меорад. Муносибатро бо волидон, ҳамкасбон ва бо роҳбарияти мактабро кавӣ мекунад.

Дар раванди ташаккули ҳаракати касбии омузгорон аҳамияти низоми бозомӯзии дохилимактабии омӯзгорон ба он вобаста карда шудааст, ки ҳангоми таҳияи барномаҳои таълимӣ ҳамчун натиҷаи меҳнати коллективии ҳамаи омӯзгорон, пеш аз ҳама, шароити муассисаи таълимӣ, вазъи воқеии динамикаи дигаргуниҳо, захираҳои маъмурӣ, таҳқиқотӣ ва дигар захираҳои дар мактаб мавҷудбуда, ба назар гирифта мешаванд.

Барномаи тақмили ихтисоси дохилимактабӣ барои омӯзгорон дар шаклҳои анъанавӣ, инфиродӣ ва коллективӣ амалӣ карда мешавад.

Ҳадафҳои барнома тақмил додани системаи тақмили ихтисос, дастгирии ҳаёти омӯзгорон ва баланд бардоштани нуфузи муассисаи таълимӣ мебошанд.

Вазифаҳо: таъмини кадрҳои баландихтисос, фароҳам овардани шароит барои баланд бардоштани фарҳанги касбӣ, омодагӣ ба навсозии таълим, ташкили системаи ҳавасмандкунӣ ва ташкили гурӯҳи ҳамфикрҳо.

Мӯҳлати барнома: сентябри 2016-сентябри 2022.

Дар барнома модулҳо пешбинӣ шудаанд: ҷомеа ва маориф, технологияҳои муосири таълимӣ, мувофиқати психологӣ-педагогӣ, технологияҳои иттилоотӣ дар таълим. Барнома тавассути иттиҳодияҳои методӣ, таҳсилоти доимӣ, худтаълим ва кори гурӯҳҳои эҷодӣ амалӣ карда мешавад. Фаъолияти методи инноватсионӣ ба ҳадафҳои инфиродии тақмили ихтисос нигаронида шудааст. Тадбирҳои ҳавасмандгардонӣ дар рушди системаи тақмили ихтисос нақши муҳим доранд. Нақшаи чорабиниҳо тақмили хизматрасониҳои методӣ, ташкили гурӯҳҳои эҷодӣ, омӯзиши таҷрибаи педагогӣ, таҳияи модели шахсияти омӯзгор ва таҳлили ҳамкории "омӯзгор – шогирд" - ро дар бар мегирад [178, с. 11].

**Нақшаи дурнамои тақмили ихтисоси муассисаи таҳсилоти миёнаи
умумии раками 15 шаҳри Душанбе дар соли хониши 2018-2019**

Ному насаби омӯзгор	Гузaronида-ни дарсҳои намунави	Семинарҳо – машғулият-ҳои амалӣ, озмунҳо	Кор аз рӯи мавзӯи методӣ ва баромад оид ба усули тадриси мавзӯ	Баромад дар иттиҳодияи методи омӯзгорон	Курсҳои тақмили ихтисос (охирин)	Тақмил и ихтисос (дурнамо)
Зоҳидова Мулкия		Тибқи чадвали баргузхории семинарҳо	Таҳлили ҷанбаҳои рушди касбии омӯзгор дар раванди татбиқи муносибати босалоҳият ба таълим	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи методӣ	Коркард ва таҳияи шабакаи мобилии тақмили ихтисоси кадрҳои роҳбарикунандаи низоми маориф», январи соли 2019.	2020с.
Ҷураева Нигина омӯзгори риёзӣ,	Ҳамасола, тибқи чадвали дарсҳои	Тибқи чадвали баргузхории семинарҳо	Арзёбии донишу малака ва маҳорати	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи	Фосилави «Амсиласозии и машғулиятҳо	2019с.

муовини директор оид ба таълим	кушод		хонандагон дар дарсҳои математика дар шароити татбиқи муносибати босалоҳият дар таълим	методӣ	и омӯзишӣ дар асоси пешниҳоди блокӣ–модулярии иттилоот», Октябрь–декабри 2019с. Татбиқи стандартҳои давлатии таҳсилот оид ба маълумоти асосии умумӣ ва миёна аз 144с. Июни 2014с.	
Абулқосимов Сарҳадчон омӯзгори таълими меҳнат		Тибқи чадвали баргузхории семинарҳо	Интихоби дурусти касб – омили хушбахтии инсон		Таҳияи таъминоти таълимию методии раванди омодагии касбӣ–иҷтимоии кӯдакони имконияташон маҳдуд, декабри 2019с.	2019с.
Мадумарова Марҳабон омӯзгори забон ва адабиёти рус	Ҳамасола, тибқи чадвали дарсҳои кушод	Тибқи чадвали баргузхории семинарҳо	Истифодаи маводи дидактикӣ дар дарсҳои забони русӣ	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи методӣ	Таълими забони русӣ бо назардошти талаботи аттестатсияи ҷамъбастиҳои хонандагони мактабҳои асосӣ ва болоӣ	2018с.
Шарипов Рачаб омӯзгори риёзӣ	Ҳамасола, тибқи чадвали дарсҳои кушод	Тибқи чадвали баргузхории семинарҳо	Тарзҳои гузаронидани санчиши дониш, маҳорат ва малакаи хонандагон аз математика ва роҳҳои рушди он	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи методӣ	«Мазмун ва усулҳои таълими риёзӣ дар шароити талабот барои аттестатсияи ҷамъбастиҳои дар	2019с.

					мактабҳои ибтидоӣ ва болоӣ» январӣ соли 2010	
Иззатова Матлуба омӯзгори таърих ва ҷамъиятши носӣ	Ҳамасола, тибқи ҷадвали дарсҳои кушод	Тибқи ҷадвали баргузхории семинарҳо	Ташкили санаҳои таърихӣ ва аҳамияти онҳо дар ташаққули ҷаҳонбинӣ ва маърифати хонандагон	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи методи	Мавзӯҳои фанни таълимии «Таърихи халқи точик» мазмун ва усулҳои таълим дар заминаи стандартҳои давлатии таълим. Декабри соли 2012.	2019с.
Гулмурод ов Чумахон омӯзгори санъати тасвирий	Ҳамасола, тибқи ҷадвали дарсҳои кушод	Тибқи ҷадвали баргузхории семинарҳо	Усулҳои таълими тасвир аз асл дар ҷараёни дарс	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи методи	«Фарҳанги санъати ҷаҳонӣ. Мартӣ соли 2011	2019с.
Саидова Ҷамила омӯзгори и фанни биология	Ҳамасола, тибқи ҷадвали дарсҳои кушод	Тибқи ҷадвали баргузхории семинарҳо	Муносибатҳо и мутақобилаи организмҳо ва робитаи байни ҳамдигар	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи методи	Воситаҳои методи ташаққули фаъолияти универсалии таълими дар дарси биология» соли 2014	2019с.
Маликов Абдуғаф ф ор омӯзгори тарбияи ҷисмонӣ		Тибқи ҷадвали баргузхории семинарҳо	Тарзи дуруст ба роҳ мондани маҳфилҳои варзишӣ дар муассисаҳои таълимӣ	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи методи	Дар синфҳои махсус таълим додани хонандагони имконияташ он маҳдуд 8 намуди муассисаҳои таҳсилоти умумӣ. Феврари соли 2013.	2019с.
Абулқоси мов Ҷируз омӯзгори	Ҳамасола, тибқи ҷадвали дарсҳои	Тибқи ҷадвали баргузхории семинарҳо	Роҳҳои самарабахши ҷиҳозонидани толор	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи	Масъалаҳои ақтуалии таълими тарбияи	

тарбияи чисмонӣ	кушод			методӣ	чисмонӣ дар мактаб, 72 соат, соли 2015	
Аъзамова Замира омӯзгори физика	Ҳамасола, тибқи ҷадвали дарсҳои кушод	Тибқи ҷадвали баргузхории семинарҳо	Моҳияти ҳалли масъалаҳо дар ҷараёни таълими физика	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи методӣ	Масъалаҳои актуалии таълими фанни физика бо назардошти талаботи аттестатсияи ҷамъбаст. Январӣ соли 2011	2019с.
Охунова Сурайё омӯзгори синфҳои ибтидоӣ		Тибқи ҷадвали баргузхории семинарҳо	Мутобиқшавӣ и ҳонандагони синфҳои ибтидоӣ дар шароити гуногуни таълим	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи методӣ	Педагогика ва методикаи таълими ибтидоӣ. Июнисоли 2011	2019с.
Қурбонов а Наргис омӯзгори синфҳои ибтидоӣ	Ҳамасола, тибқи ҷадвали дарсҳои кушод	Тибқи ҷадвали баргузхории семинарҳо	Омилҳои асосии ташаққули зеҳнии ҳонандагони синфҳои ибтидоӣ дар раванди таълим	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи методӣ	Педагогика ва методикаи таълими ибтидоӣ Июни соли 2011	2018с.
Саидова Мавлуда омӯзгори синфҳои ибтидоӣ	Ҳамасола, тибқи ҷадвали дарсҳои кушод	Тибқи ҷадвали баргузхории семинарҳо	Роҳу усулҳои ба нақшагирии таълим аз фанҳои дақиқ (математика ва табиатшиносӣ) дар синфҳои ибтидоӣ	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи методӣ	Педагогика ва методикаи таълими ибтидоӣ. Июнисоли 2011	2011 с.
Ҷозилова Гулсара	Ҳамасола, тибқи ҷадвали дарсҳои кушод	Тибқи ҷадвали баргузхории семинарҳо	Роҳҳои ташқилу гузаронидани вазъияти проблемавӣ зимни таълими асарҳои бадеӣ	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи методӣ	Дар синфҳои махсус таълим додани ҳонандагони имконияташ он маҳдуд 8 намуди мактабҳои маълумоти умумӣ Феврари соли 2013	Солҳои 2017– 2020.

Саидов Мустафо омӯзгори фанни географи я	Ҳамасола, тибки чадвали дарсҳои кушод	Тибқи чадвали баргузхории семинарҳо	Мушкилот ва роҳҳои ба нақшагирии мавзӯҳои таълимӣ аз фанни география	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи методӣ	«Таълими география дар шароити амалисозии барномаи таълимӣ» Фе врали соли 2010	2018с.
Боймурод ов Элмурод омӯзгори фанни биология		Тибқи чадвали баргузхории семинарҳо	Нақши фанни химия дар омузиши мавзӯҳои биологӣ	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи методӣ	«Таълими доираи фанҳои табиатшинос ӣ дар заминаи робитаҳои байнифанӣ» Октябрисол и 2010	2019с.
Рачабова Зарина омӯзгори фанни забони руси	Ҳамасола, тибки чадвали дарсҳои кушод	Тибқи чадвали баргузхории семинарҳо	Кор бо лугат – омили асосии ғани гардонидани захираи луғавии хонандагон аз фанни забони русӣ	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи методӣ	Таълими забони русӣ бо назардошти талаботи аттестатсияи чамъбастии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ. С 2014	2020с.
Абулқоси мов Сарҳад	Ҳамасола, тибки чадвали дарсҳои кушод	Тибқи чадвали баргузхории семинарҳо	Омузиши таъмири асбобҳои рузгор дар машғулиятҳои технология (таълими меҳант)	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи методӣ	«Таҳияи таъминоти таълимию методи раванди омодасозии касбӣ– меҳнатии кӯдакони имконияташ он маҳдуд» Январ– феврари соли 2012	2018с.
Гулмурод ов Чумахон		Тибқи чадвали баргузхории семинарҳо	Истифодаи самараноки воситаҳои айёни дар дарсҳои нақшакашӣ ва санъати тасвирӣ	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи методӣ	Омузиши соҳаи таълимии «Санъат» дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ	2018с.
Ҳамроева	Ҳамасола,	Тибқи чадвали	Истифодаи	Тибқи	«Педагогика	2018с.

Зайтуна омӯзгори синфҳои ибтидоӣ	тибқи ҷадвали дарсҳои кушод	баргузхории семинарҳо	воситаҳои техникӣ ва технологияи муосири таълим дар раванди таълими синфҳои ибтидоӣ	нақшаи кори иттиҳодияи методи	ва методикаи таълими ибтидоӣ».	
Курбонов а Ситора омӯзгори синфҳои ибтидоӣ	Ҳамасола, тибқи ҷадвали дарсҳои кушод	Тибқи ҷадвали баргузхории семинарҳо	Саҳми китобу китобхона дар тақмили маҳорати касбӣ ва омӯзгорон ва ҷаҳонбинии хонандагонии синфҳои ибтидоӣ	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи методи	Таълиқи раванди таълим дар шароити гуногунии маводи таълимии мактаби ибтидоӣ	2019с.
Саидова Мавлуда омӯзгори синфҳои ибтидоӣ, педагог– психолог	Ҳамасола, тибқи ҷадвали дарсҳои кушод	Тибқи ҷадвали баргузхории семинарҳо	Нақшаи иттиҳодияи методи дар рушди касбии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ	Тибқи нақшаи кори иттиҳодияи методи	«Таҳияи таъминоти таълимию методи раванди омодасозии касбӣ– меҳнатии кӯдаконии кониаташон маҳдуд» Феврари соли 2013	2020с.

Таъминоти молиявӣ: буҷаи муассиса

Таъминоти моддию техникии татбиқи барнома:

- ҳавасмандгардонии моддии кадрҳои педагогӣ аз рӯи натиҷаҳои фаъолияти педагогӣ;
- дастгирӣ ва таъминоти молиявии омӯзгорон;
- дастгирӣ ва пуштибонии молиявии муассиса барои иштирок дар озмунҳо, фестивалҳо ва ғайра;
- азхуд намудани технологияи иттилоотӣ ва таъмини он дар раванди таълиму тарбия;
- муҷаҳҳаз сохтани синфхонаҳо ва кабинетҳои фаннӣ;

- дастрас намудани адабиёти муосири педагогӣ дар кабинети методии мактаб, пурра намудани медиа –китобхона.

Корҳои ташкилӣ:

- интихоб ва ҷобаҷогузори кадрҳо;
- омӯзиш ва рушди кадрҳо;
- ҳавасмандгардонӣ;
- муҳайё намудани шароит дар ҷои кор.

Вазифаҳои директор дар баҳши иҷроӣ барнома: роҳнамоии умумӣ ба таҳия ва татбиқи барнома, таъмини иҷроӣ барнома, ташкил, мутобиқат, назорат мебошад.

Вазифаҳои муовини директор оид ба таълим:

- муайян кардани самтҳои асосии кор;
- таҳлил ва ҷамъбасти натиҷаҳои истифодаи барнома;
- ислоҳ кардани ҷузъҳои барнома дар мавриди зарурат;
- ташкил ва гузаронидани семинарҳо;
- ба танзим даровардан ва ислоҳ кардани равандҳои таълимӣ, ки тавассути онҳо барнома татбиқ карда мешавад;
- ба роҳ мондани робита бо сохторҳои, ки дар татбиқи барнома иштирокдоранд;
- ҷорӣ намудани усулҳои нави самарабахши кор бо коллективи педагогӣ.

Вазифаҳои шӯрои педагогӣ:

- омода намудани дастурамалҳои методӣ барои кор аз рӯи барномаҳо;
- муайян намудани меъёрҳои самаранокии татбиқи барномаҳо;
- таҳия ва коркарди шаклҳои нави педагогӣ, усулҳо ва методҳои кор роҷеъ ба иҷроӣ барнома.

Вазифаҳои иттиҳодияҳои методии омӯзгорон:

- омӯзиш ва паҳн намудани таҷрибаи пешқадами педагогии омӯзгорон;

- ташхиси мушкилоти омӯзгорон ва банақшагирии корҳо барои пешгирии душвориҳои ба миёномада;
- кор бо мутахассисони ҷавон.

Вазифаҳои омӯзгорон:

- ҷамъбасткунонӣ ва мураттабкунонии маводҳо ва натиҷаҳои фаъолияти педагогии худ тавассути таҳлил ва худтаҳлилкунӣ;
- баланд бардоштани фаъолияти методӣ ба воситаи баромадҳо дар шӯроҳои педагогӣ, семинарҳо, конференсияҳои методӣ ва дигар чорабиниҳо бо таҷрибаи кор.

Натиҷаҳои пешбинишаванда пас аз татбиқи барнома:

1. Баланд бардоштани тахассус ва зиёд намудани иқтидори кадрӣ мактаб.
2. Тағйироти мусбати нишондиҳандаҳои сифатии кори омӯзгорон ва дар умум фаъолияти мактаб.
3. Вобастакунӣ ва фаъолияти муваффақонаи омӯзгорони ҷавон.
4. Фароҳам овардани шароит барои тағйир додани шароити кори омӯзгор, аз вазифаи «мураббӣ» ба вазифаи мудир–менечер, омӯзгор–методист, омӯзгор–таҳқиқотчӣ ва озмошгар гузарондани ӯ.

Арзёбии самаранокии барнома:

Самаранокии барнома бояд аз рӯи нишондиҳандаҳои миқдорӣ ва сифатӣ баҳо дода шавад:

- шумораи омӯзгороне, ки тахассуси худро баланд бардоштаанд;
- сифати таълиму тарбия;
- шумораи омӯзгорони мактабҳо, ки дар озмунҳои гуногуни маҳорати педагогӣ иштирок кардаанд;
- шумораи омӯзгорони мактабҳо, ки хоҳиши пешниҳод кардан ва ҷамъбаст кардани таҷрибаи кори худро доранд.

Дар илми педагогикаи муосир дар зери мафҳуми амсила тавсифи объект (объект, раванд ё падида) бо ин ё он забони расмишуда, ки бо мақсади омӯзиши хосиятҳои он тартиб дода шудааст, фаҳмида мешавад. Истифодаи

он бо мавҷудияти вазъияте асоснок карда мешавад, ки дар он омӯзиши худи объект душвор ё аз ҷиҳати ҷисмонӣ ғайриимкон аст. Ҳамчун амсила дар ин маврид объекти дигари моддӣ ё рӯшан ифодаёфта баромад мекунад, ки дар чараёни таҳқиқ объекти аслиро иваз мекунад.

В.М. Полонский амсилаи таълимиро ҳамчун «тасвири раванди таълим ё қисмҳо ва ҷузъҳои таркибии он бо истифода аз нақша ё шабеҳи (аналоги) воқеияти табиӣ ё иҷтимоӣ, ки дар бораи сохтори он бо нишон додани робитаҳои функционалии таълим бо шароит ва омилҳои гуногуни муҳити иҷтимоӣ, ё таъмин намудани тасвири лоиҳаи ояндаи раванд ва натиҷаҳои он маълумот медиҳад, муайян кардааст» [150, с.88].

Амсилаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ тавсифи равишҳо, субъектҳои ҳамкорикунанда, шаклҳо, усулҳо ва воситаҳои истифодашаванда, ҷузъҳои ҳаракати касбӣ, нишондиҳандаҳо, марҳилаҳо ва сатҳҳои ташаккули онҳоро аз ҷониби омӯзгор ва натиҷаҳоро дар худ таҷассум мекунад.

Ҳангоми амсилаикунонии раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ принципҳои методии зерин дар амал татбиқ карда шуданд.

1. Принципи ягонагии шуур ва ғавҷият. Принципи мазкур аз принципи умумии илмӣ низомнокӣ (системавӣ) сарчашма мегирад. Он аз ҷониби С.Л. Рубинштейн, А.Н. Леонтьев ва Л. Выготский таҳия шуда, робита ва вобастагии байниҳамдигарии шуур ва ғавҷиятро баён мекунад: шуур, аз як тараф, ташаккул меёбад, аз тарафи дигар, дар ғавҷият зоҳир мегардад.

2. Принципи детерминизм. Принципи мазкур аз постуликунонии сабабҳои вобастагии ҳамаи падидаҳо иборат аст. Дар асоси принципи низомнокӣ (системавӣ) ҳар як падида ро берун аз таъсири мутақобилаи он бо падидаҳои дигаре, ки ба ин падида таъсир мерасонанд, баррасӣ кардан мумкин нест. Ҳар гуна тағйироте, ки бо ҳодиса рух медиҳад, бояд ҳамчун

натиҷаи табиӣи фаъолияти низомҳисоб карда шавад, ки унсури он ҳамин падида ҳисобида мешавад.

3.Принсипи рушд. Рушд – ин раванди ба даст овардани сифатҳои принципан нав аз ҷониби объект дар натиҷаи татбиқи муносибатҳо унвон мешавад. Рушд рафъи ченакero фаро мегирад, ки дар ҳудуди он раванди танҳо тағйирёбии миқдории объект сурат мегирад ва тағйири сифатро дар назар дорад.

4.Принсипи фардикунонии таълим. Дар раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ сифатҳои фардии шахсияти омӯзгор ба инобат гирифта мешаванд.

5.Принсипи рушди худшиносии шахсият. *Ташаккули* сифатҳои мувофиқи ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути инкишофи ҳамаҷонибаи шахсияти омӯзгор таъмин карда мешавад.

Амсилаи мазкур дар назди худ ҳадафи – ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ гузоштааст.

Дар амсилаи таҳияшудаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ шароитҳои педагогiero муайян кардем, ки ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ мусоидат мекунанд. Вале бояд ба назар гирифт, ки шароит аз омилҳо фарқ мекунанд. Онҳо табиати тағйирёбандагӣ доранд.

Шароитҳои педагогӣ дар адабиёти илмӣ ҳамчун ҷузъи муҳимтарини раванди педагогӣ баррасӣ карда мешаванд, ки маҷмӯи зарурӣ ва кофӣи тадбирҳои ба ҳам алоқаманди раванди педагогiero дар бар мегирад. Риояи онҳо ба хонандагон имкон медиҳад, ки маҳз тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ ба сатҳи баланди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ноил гарданд. Ҳамаи маҷмӯи тадбирҳо

хусусиятҳои берунии раванди педагогӣ— мундариҷа, шаклҳо, усулҳо, қоидаҳои педагогӣ ва воситаҳои муҳити моддию фазоиро дар бар гирифтаанд [144, с. 159].

Шароитҳои педагогӣ, ки барои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони мактабҳои таҳсилоти ҳамагонӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ фароҳам оварда мешаванд, инҳоянд:

- татбиқи раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар асоси барномаи дахлдори баланд бардоштани таҳассуси дохилимактабӣ дар амал, ки шаклҳо, усулҳо ва воситаҳои бавучудоварии равандҳои таълим ва тарбияро дар худ таҷассум мекунад;
- таҳкими самтҳои касбӣ ва ҳаракатнокии мундариҷаи барномаҳои таълимӣ;
- ба ҳисоб гирифтани дараҷаи инфиродии ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ, ҷалб намудани омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ба намудҳои гуногуни фаъолияти индивидуалӣ ва гуруҳии методӣ;
- сатҳи баланди маҳорати касби ва ҳаракати касбии роҳбарони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, ки ба раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ дохил мешаванд;
- баҳогузори мунтазами сатҳи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ.

Самаранокии шароити педагогии ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ дар рафти корҳои таҷрибавӣ (боби 2, банди 2.3) санҷида мешавад.

Ҷузъҳо, меъёрҳо, принсипҳо ва шартҳои зикршуда асоси амсилаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи

умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ ба ҳисоб мераванд, ки дар тархи 1 нишон дода шудаанд.

Тархи 1. Амсилаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ.

Қисмати мақсаднокӣ	Ҳадаф: ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ		Фаъолияти муштаракӣ роҳбарони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва омӯзгорон дар раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ
	Вазифаҳо: 1. Ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ. 2. Мусоидат ба ташаккули равиши эҷодӣ ва иҷро намудани кори методӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ. 3. Рушди ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ.		
Қисмати мазмуну мундариҷавӣ	Якҷулғии корҳои методӣ: –марҳилаҳои ташаккул (маърифатӣ, ҳавасмандкунӣ–фаъолиятӣ, табдилдиҳанда) –функсияҳо (иттилоотӣ, эмотсионалӣ, танзимкунанда). –аломатҳо (шакл, мавод, вазифа, таъинот, шаклдигаркунӣ)		

Қисмати ташкилӣ-фаъолиятӣ	Шароити педагогӣ: 1. Ташаккули соҳаи ҳавасмандгардонӣ, ки ба рушди самараноки омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ, таваҷҷуҳи касбӣ ба ҳудумузии онҳо мусоидат мекунад. 2. Мавҷуд будани массири индивидуалии баланд бардоштани таҳассус дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ. 3. Истифодаи усулу шаклҳои фаъол ва муосири тақмили ихтисос. 4. Фароҳам овардани шароит барои омӯзиши фаъолона ва худтатбиқкунии эҷодии омӯзгорон.	
	Принсипҳо 1. Принсипи ягонагии шуур ва фаъолият. 2. Принсипи детерминизм. 3. Принсипи рушд. 4. Принсипи фардикунонии таълим. 5. Принсипи рушди худидоракунии шахс.	
Қисмати самаранокӣ–ташҳисӣ	Меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо роҳи тақмили ихтисоси дохилимактабӣ, ки дар маҳорат зоҳир мегардад: нишон додани нишонаҳои асосӣ, таҳлил кардан ва ба иҷрои он баҳо додан, иҷрои ҳақиқӣ, ҷустуҷӯи эҷодӣ:	
	Алокаи баръакс: сатҳҳои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ.	
	Натиҷаи интизорӣ: ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ.	

Хулосаи боби якум

Яке аз шартҳои муҳими кори бомуваффақияти омӯзгор дар муассисаи таҳсилоти миёнаи замонавӣ эҳсоси масъулият на танҳо барои кори худ, инчунин озодии ботинӣ дар меҳнат ба ҳисоб меравад. Омӯзгор бояд мутахассиси мустақили соҳибмаълумот бошад. Мутахассисе, ки барои ҳар як кори иҷро мекардаи худ, масъулиятро пурра худ ба дӯш дошта бошад, маҳз худ маркази раванди баланд бардоштани сифати тайёрии касбии талабагон ва мутахассисон гардад. Татбиқи ин вазифаро метавон дар ташаккули эҳтиёҷоти касбӣ ва ҳаракати омӯзгорон дар тарҳрезии технологияҳои инвариантӣ ҳал кард.

Ҳаракатнокии касбӣ азхудкунии ҳамон мундариҷаи нав ё таҷдидшуда аз тарафи омӯзгор доништа мешавад, ки дар соҳаҳои таълим пайдо шудааст ва инчунин қобилияти зуд аз худ кардани фаъолияти навро пешбинӣ мекунад.

Яке аз аввалинҳо шуда, истилоҳи «ҳаракат» ва ё «чолокӣ» (мобилность)—ро (аз латинии *Mobili* — ҳаракаткунанда, қобилияти ҳаракати тез, амал) ҳанӯз соли 1927 П. Сорокин дар асари худ «*Social Mobility*» мавриди истифода қарор додааст.

Дар ибтидо истилоҳи «ҳаракати касбӣ» дар илми ҷомеашиносӣ барои омӯзиши намудҳои ҳаракати иҷтимоӣ, ки динамикаи соҳаи касбиро инъикос мекунад, ворид карда шуда буд. Дар луғати ҷамъиятшиносӣ ҳаракати касбӣ ҳамчун гузариши фард ё ғуруҳи касбӣ аз як вазифаи касбӣ ба вазифаи дигар муайян карда шудааст.

Таҷрибаҳо нишон медиҳанд, ки барои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ нақши тақмили ихтисоси дохилимактабӣ калон аст. Маҳз ба воситаи тақмили ихтисоси дохилимактабӣ маҳорати омӯзгор кори худомӯзиро дар иттиҳодияҳои методии мактаб, семинарҳо, конференцияҳо, маҷлисҳо, шӯроҳои омӯзгорон, иштирок дар намоишномаҳои методӣ ва ғайра пеш мебаранд.

Такмили ихтисоси дохилимактабии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумиро мо раванде меномем, ки ба сайқал додани ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути таълим додани дониш, малакаҳои нав, ташаккули сифатҳои аз ҷиҳати касбӣ муҳим, инчунин тавассути ташаккули ангеzaҳои такмили ихтисос нигаронида шудааст.

Такмили ихтисоси дохилимактабии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар худ воситаи корҳои методии дохилимактабииро таҷассум мекунад ва сатҳи кофӣ ҳаракати касбии омӯзгоронро барои таъмини рақобати зарурӣ дар бозори хизматрасониҳои таълимӣ нигоҳ медорад.

Дар кори мо такмили ихтисоси омӯзгорон дар доираи муассисаи таълимӣ ҳамчун яке аз шаклҳои баланд бардоштани сатҳи касбӣ бе қатъи фаъолияти меҳнати онҳо амал мекунад. Ин раванд инчунин унсурҳои таълим ва тарбияро дар бар мегирад.

Мақсадҳои асосии такмили ихтисос дар дохили мактаб, ки ба ташаккули ҳаракати касбӣ дар байни омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ равона шудаанд, инҳоянд:

- таъмини дастгирӣ ва такмили сатҳи касбии ҳамаи омӯзгорон мувофиқи талаботи муосир;
- фароҳам овардани шароит барои рушди максималии қобилиятҳои инфиродӣ барои фаъолияти касбӣ.
- тағйири тамоюли насбҳои мақсаднок ҳангоми банақшагирӣ ва татбиқи такмили ихтисос аз мукаммалнамоии дониш, малака ва маҳорати касбӣ то ташаккули салоҳияти касбӣ;
- фаъол гардидани эҷодиёти касбӣ, рӯҳияи мусобиқа дар маҳорати педагогӣ;
- таъминоти илмию методии худтатбиқкунии пурраи идеяҳои инфиродии эҷодии омӯзгорон;
- қонеъ гардонидани талаботе, ки ба ҷустуҷӯ ва таҳияи таҷрибаи пешқадами педагогӣ, навоариҳои педагогӣ ва дастовардҳои илмӣ нигаронида шудааст;

- аз худ кардани технологияҳои иттилоотӣ – коммуникатсионӣ аз ҷониби кормандони педагогӣ то ба сатҳи истифодаи озоди мустақилонаи онҳо ба сифати ҳам, воситаи муосири мубодилаи иттилоот ва ҳам воситаи муассири педагогӣ.

Ба раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ се гуруҳи омилҳо таъсир мерасонанд: макроомилҳо, мезоомилҳо ва микроомилҳо.

Барномаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон дар се - анъанавӣ, инфиродӣ ва дастачамӣ амалӣ карда шуд.

Амсилаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ тавсифи равишҳо, субъектҳои ба ҳам алоқаманд, шаклҳо, усулҳо ва воситаҳои амалӣ, ҷузъҳои ҳаракати касбӣ, нишондиҳандаҳо, марҳилаҳо ва сатҳҳои ташаккули хонандагон, натиҷаи он дар байни мактабҳо мебошад.

Ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии ҷумҳурии мо шартӣ зарурии рушди таҳсилоти муосири маълумоти мактабӣ унвон мешавад, зеро субъекти асосии амалигардонии дигаргуниҳои ба амаломеда дар соҳаи маориф симои омӯзгор ба ҳисоб меравад. Танҳо ҳайати омӯзгорони соҳибкасбу баландихтисос, дорои қобилияти иҷро намудани намудҳои гуногуни фаъолият, дорои динамизми касбӣ ва ҷандирии зеҳнӣ, ки ба рушди пайвастаи шахсӣ ва касбӣ омодаанд, метавонанд масъулияти татбиқи самараноки навовариҳо дар соҳаи маорифро ба дӯш гиранд.

БОБИ II. КОРҲОИ ТАҶРИБАВИЮ ОЗМОИШӢ ОИД БА ТАШАККУЛИ ҲАРАКАТИ КАСБИИ ОМӢЗГОРОНИ МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ МИЁНАИ УМУМӢ ТАВАССУТИ ТАКМИЛИ ИХТИСОСИ ДОХИЛИМАКТАБӢ

2.1. Шароити педагогии ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ

Пажӯҳиши мо нишон дод, ки ҳеҷ яке аз таҳқиқотҳои муосир ба мафҳуми «шароити педагогӣ» таърифи ягона намедиҳанд. Истилоҳи «шароити педагогӣ» бо мурури замон тағйир ёфтааст, рушд кардааст, баъзе хусусиятҳоро пайдо ва баъзешро гум кардааст.

В.И. Андреев муайян кардааст, ки: «Шароитҳои педагогӣ маҷмӯи тадбирҳои таъсири педагогӣ ва имкониятҳои муҳити моддию маконӣ, яъне маҷмӯи тадбирҳое, ки мазмуну усулҳо, шаклҳои ташкилии таълиму тарбияро дар бар мегиранд» [11, с. 117].

А.Я. Най бошад нигоштааст, ки: «Шароитҳои педагогӣ маҷмӯи имкониятҳои объективӣ, мазмун, шаклҳо, усулҳо, воситаҳо ва муҳити моддию фазоии ба ҳалли вазифаҳо нигаронидашуда мебошанд» [133, с. 49].

Н. М. Яковлева чунин мешуморад, ки «Шароити педагогӣ бояд на танҳо ҳолатҳои беруниро нисбат ба чараёни педагогӣ инъикос намояд, балки хусусиятҳои дохилии ин равандро низ дар бар гирад» [201, с.175].

Омӯзиш ва таҳлили натиҷаҳои таҳқиқотҳои сершумори илмию педагогӣ нишон медиҳад, ки дар назария ва дар амалияи илми педагогӣ навъҳои гуногуни шароитҳои педагогӣ мавҷуд аст:

- психологию педагогӣ (дар асарҳои Н.В. Журавская, А.В. Круглия, А.В. Лисенко, А.О. Малыхин ва дигарон зикр шудаанд);

- ташкилотчигӣ ва педагогӣ (онҳоро олимоне ба монанди В.А. Беликов, Е.И. Козырева, С.Н. Павлов, А.В. Сверчков ва як қатор дигарон ҷудо кардаанд);

- шартҳои дидактикӣ (онҳоро М.В. Рутковская ва дигарон баррасӣ намудаанд).

Намудҳои қаблӣ консепсияи истилоҳи "шароити педагогӣ" - ро мантиқан рушд медиҳанд ва пурра мекунанд, ки ба ташаккули муҳити мусоид ва самараноки таълимӣ мусоидат мекунанд. Омӯзиши тадқиқоти илмӣ ва равишҳои гуногун ба муайян кардани "шароити педагогӣ" имкон медиҳад, ки як қатор хусусиятҳои калидӣ ҷудо карда шаванд:

1) Муҳаққиқон шароити педагогиро ҳамчун маҷмӯи имкониятҳои муҳити таълимӣ ва моддӣ-фазоӣ меҳисобанд, ки ҳангоми истифодаи дуруст метавонанд самаранокии раванди ҳамаҷонибаи таълимро ба таври назаррас афзоиш диҳанд;

2) Маҷмӯи ҷорабинӣҳое, ки ҳамчун шароити психологӣ-педагогӣ тавсиф карда мешаванд, асосан ба рушди сифатҳои шахсии иштирокчиени раванди таълим (омӯзгорон, хонандагон ва дигарон) равона карда шудаанд, ки ба ҳалли бомуваффақияти вазифаҳо дар доираи раванди ягонаи педагогӣ мусоидат мекунанд;

3) Вазифаи асосии шароити психологӣ-педагогӣ ташкили ҳамкорӣ дар ҷараёни таълим мебошад, ки метавонад ҷанбаҳои муайяни рушд ва тарбияи шахсро тағйир диҳад ва ба ин васила ба рушди шахсии субъектҳои системаи таълимӣ таъсир расонад.

Олимони соҳаи педагогӣ равишҳои гуногунро оид ба шароити педагогии ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон байён намудаанд.

О.Г. Чеховских дар таҳқиқоти диссертатсионии худ оид ба шароитҳои педагогие, ки ташаккули ҳаракати касбии омӯзгоронро таъмин мекунанд, чунин фармудааст:

- муҳтавои баланд бардоштани таҳассус, ки мутобиқи талаботи давлати ва минтақавӣ оид ба рушди низоми маориф ва манфиатҳои омӯзгори муассисаи таълимӣ таҳия карда мешавад;
- бо истифода аз шаклҳои мухталифи назорат ба дастовардҳои омӯзгорон дар раванди тақмили ихтисос баҳо дода шавад;
- ба вучуд овардани майдони ҳавасмандгардонӣ, ки ба инкишофи шавқу ҳаваси омӯзгор ба худомузӣ мусоидат мекунад;
- мавҷудияти самти баланд бардоштани таҳассуси шахсии омӯзгор;
- истифодаи усулҳои фаъол ва шаклҳои муосири тақмили ихтисос [195, с.74].

Дар асоси таҳлили амиқи адабиети илмӣ-методӣ ва таҳқиқоти педагогӣ, мо ба хулосаи муҳиме омадем, ки ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ метавонад тавассути системаи тақмили ихтисоси дохилимактабӣ ба таври назаррас беҳтар карда шавад. Дар ин замина, мо якчанд заминаҳои асосии педагогиро ҷудо кардем, ки дар ин раванд нақши ҳалкунанда доранд:

Шарти аввал, эҷоди шаклҳои муассири ҳавасмандгардонӣ мебошад, ки метавонанд ба рушди ҳаракати касбӣ дар байни омӯзгорон мусоидат кунанд. Ин метавонад ҳам ҳавасмандии моддӣ ва ҳам ғайримоддиро дар бар гирад, ба монанди мукофотҳои дастовардҳо, имкони иштирок дар конференсҳо ва семинарҳо ва эътирофи шоистагӣ дар сатҳи мактаб ва ҳамсоягӣ. Чунин чораҳо метавонанд омӯзгоронро водор созанд, ки дар раванди тақмили ихтисос ва диққати касбии худ фаъолона иштирок кунанд.

Шарти дуюми муҳим, мавҷудияти траекторияи инфрасурх барои ташаккули малакаҳои касбӣ мебошад. Ин маънои онро дорад, ки дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ омӯзгорон метавонанд малакаҳои худро пайваста ва ба таври муназзам инкишоф диҳанд. Масалан, марҳилаҳоро аз дониш ва малакаҳои асосӣ то салоҳиятҳои мураккабтар ва махсусгардонидашуда ҷудо кардан мумкин аст. Ин равиш ба омӯзгорон

имкон медиҳад, ки на танҳо омӯзанд, балки дониши гирифтаашонро дар амал татбиқ кунанд, ки самаранокии омӯзишро ба таври назаррас афзоиш медиҳад.

Шарти сеюм, бо истифодаи усулҳои фаъол ва муосир ва шаклҳои тақмили ихтисос алоқаманд аст. Муҳим он аст, ки омӯзиш интерактивӣ бошад ва шаклҳои гуногуни кор, аз қабili лоиҳаҳои гурӯҳӣ, семинарҳо, вебинарҳо ва курсҳои онлайнро дар бар гирад. Ин на танҳо раванди таълимиро ҷолибтар мекунад, балки ба азхудкунии беҳтари мавод мусоидат мекунад, зеро омӯзгорон метавонанд таҷриба мубодила кунанд ва равишҳои нави омӯзишро пайдо кунанд.

Шарти чорум фароҳам овардани шароит барои омӯзиши фаъол ва худшиносии эҷодии омӯзгорон мебошад. Ин метавонад ташкили устохонаҳои эҷодиро дар бар гирад, ки дар он омӯзгорон метавонанд технологияҳои нави таълимиро таҳия ва татбиқ кунанд ва дарсҳои кушод гузаронанд, ки дар онҳо онҳо дастовардҳои худро нишон диҳанд. Таъсиси чунин муҳит на танҳо ба рушди касбӣ, балки ба баланд шудани сатҳи каноатмандӣ аз кор мусоидат мекунад, ки дар навбати худ метавонад ба коҳиши гардиши кадрҳо оварда расонад.

Ҳамин тариқ, ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ як раванди мураккабест, ки таваҷҷӯхро ба ҷанбаҳои гуногуни фаъолияти педагогӣ талаб мекунад. Ин биноҳо метавонанд барои таҳияи барномаҳои муассири тақмили ихтисос асос бошанд, ки дар ниҳоят ба беҳтар шудани сифати таълим дар маҷмӯъ оварда мерасонанд.

Мазмуни ҳар як шароити педагогиро ошкор мекунем.

«Шароити аввал – ташаккули шаклҳои ҳавасмандгардонӣ, ки ба рушди босамари ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ ва ба ташаккули шавқу завқи касбӣ худомӯзии шахсии онҳо мусоидат мекунад.

Рушди босуръати ҷомеаи муосир, пайдоиши технологияҳои нав, густариши чараёни иттилоотӣ зарурияти дар тӯли тамоми умри худ худтақмилдиҳӣ ва худомӯзиро тақозо мекунад. Омӯзгороне, ки оид ба

худомӯзӣ ангезаи манфӣ доранду барои такмили он хошише надоранд ҳаракат мекунанд, ки то андозае ҳалли мушкилли худро дар адабиёти методӣ чуста, бо ин талаботи худро конеъ гардонанд.. Хусусияти хоси ин амали мазкур дар он аст, ки тафаккури омӯзгор бо роҳи «чамъшуда» меравад, ҷустуҷӯи шакл, усул ва воситаҳои нави фаъолияти педагогиро қатъиян рад мекунад, яъне хошиши такмили худомӯзии худро надоштад ба у ба вуҷуд меояд» [187, с.93]

Ҳавасмандгардонӣ дар раванди такмили ихтисоси дохилимактабӣ хусусиятҳои ба худ хос дорад.

А.В.Коротун дар сохтори салоҳиятноки дар баробари дигарон, ҷузъи ҳавасмандӣ–арзишнокиро таъкид мекунад, ки бо эҳтиёҷоти омӯзгор зич алоқаманд аст. Ҳангоми чунин дар ин раванд нимҳавасмандгардонӣ мушоҳида мешавад. Ба андешаи А.Н.Леонтьев, нимҳавасмандӣ аз вобастагии фаъолияти таълимӣ, ҳамчун ангезаҳои маърифатӣ ва ҳам иҷтимоӣ иборат аст, ки ба фаъолияти мазкур маъноӣ дукарата медиҳанд. Ҳамзамон, нимҳавасмандӣ барои фаъолияти таълимӣ, аз ҷумла дар донишгоҳ, – ин маҷмӯи далелҳои маъносозӣ аст, ки вазифаи мотивӣ, самт ва ташаккули маъноро иҷро мекунад ва бо мотивҳои ҳавасмандкунанда нақши ҳавасмандкунии иловагии ин фаъолиятро мебозанд.

Ҷадвали 1. Низомии ҳавасмандгардонии ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони мактабҳои таҳсилоти умумӣ дар раванди тахассуси дохилимактабӣ.

Далелҳо барои ҳаракати касбӣ	Ҳавасмандкунӣ, ки метавонанд барои ташаккули ҳаракати касбӣ истифода шаванд
1.Худро чун шахси эҷодкор муаррифи намудан	1.Ташкил ва гуздоридани мастер – классҳо оид ба ташаккули маҳорати касби барои омӯзгорони мактаб ва ё шахру ноҳия. 2.Баланд бардоштани мустақилият, имконияти кор кардан аз рӯи барномае, ки ба он тавачҷуҳ дорад, интихоби синф, муқаррар намудани ҷадвали дилхоҳ ва нисбатан муносиби кор .

	3.Мусоидат дар барои иштирок ва татбиқи лоиҳахое, ки омӯзгор ба он таваҷҷуҳ зоҳир намудааст. 4.Мусоидат дар коркард, тасдиқ ва паҳн намудани барномаҳои муаллифӣ.
2. Рушди шахсӣ, ба даст овардани маълумоти нав.	1.Роҳхат барои таҷрибаомӯзӣ ё курсҳои бонуфуз. 2.Пешниҳоди вақт барои кори методӣ (кор дар хона) 3.Рухсатии эҷодӣ дар вақти таътил (истироҳат). 4.Рӯзҳои иловагӣ барои истироҳат. 5.Пардохти музди адабиёти илмӣ – методӣ 6.Мусоидат дар бозомӯзӣ оид ба ихтисосе, ки мавриди таваҷҷӯҳи омӯзгор, роҳбари мактаб қарор гирифтааст.
3.Худсобиткунӣ, ба даст овардани муваффақиятҳои ҷамъиятӣ	1.Тавассути конференсияҳои аҳамиятнок, хонишҳои педагогӣ, семинарҳои имконияти паҳн кардани таҷрибаи кор фароҳам оварда шавад. 2.Ташкили ҷамъбасти таҷриба, мусоидат дар тайёр кардани нашри маводҳо ва дастурҳои худ дар матбуот. 3.Намояндагӣ аз мактаб дар чорабиниҳои масъулиятноки дорои аҳамияти шаҳрӣ, вилоятидошта. 4.Ба роҳбарият пешниҳод намудани дастовардҳои илмию методии худ. 5. Ташкил ва гузаронидани семинарҳои барои ҳамкасбони худ. 6.Ба вазифаи методисти масъули тарбияи омӯзгорони ҷавон таин намудан.

	7.Тавсияи омӯзгор барои кор дар гуруҳҳои экспертӣ.
4.Зарурати дар гуруҳ қарор доштан	1.Доҳил шудан ба ҳайати идораҳои гуногун, ки масъалаҳои муҳими ҳаёти мактабро ҳал мекунанд.
5.Устуворӣ, дар амн будан.	1.Кафолати амният аз суиқасд ба шаъну шарафи касбии омӯзгор, аз роҳбарони бевичдон, методистҳо, инспекторон. 2.Пешниҳоди соатҳои пулакӣ барои корҳои методӣ. 3.Кафолати мавқеи мавҷуда дар гуруҳ.
6.Рақобатпазири	1.Пайгирии методии озмунҳои гуногуни маҳорати касбӣ. 2.Додани унвони ғолиби озмуни мактабии маҳорати касбӣ.

Худомузӣ ҳамчун яке аз самтҳои навъи фаъолияти асосӣ дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ бо фаъолияти тарбиявӣ зич алоқаманд аст, зеро маҳз самти касбии раванди таълим мазмуни асосии худтаълимии омӯзгорро муайян мекунад. Шартҳои муқаддимаӣ барои худомузӣ дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ далели иштироки омӯзгор дар корҳои методӣ ва иштирок дар чорабиниҳои тақмили ихтисоси дохилимактабӣ мебошад.

Ҳавасмандӣ метавонад берунӣ ва дохилӣ бошад. Барои худмаълумотгирӣ ҳавасмандии дохилӣ (шахсӣ) авлавият дорад. Ҳавасмандии дохилӣ барои худомузӣ метавонад аз сабаби тасаввуроти нодуруст паст бошад. Яке аз маъмултарин – иштибоҳ ин ақидаи нодуруст аст, ки гӯё қобилияти дарк бо мурури синну сол коҳиш меёбад, гӯё ҳар қадаре ки одам калонтар бошад, ҳамон қадар кам меомӯзад, қолабҳо ва одатҳои ӯ саҳттар мешаванд [94, с.164].

Раванди такмили ихтисоси омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар ҳуди мактаб афзалиятҳои раднашаванда дорад.

Аввалан, таҷрибаи бузурги истифодаи таҷрибаи педагогӣ, ки маҳорати онро ба ҳамкорон интиқол додан мумкин аст.

Сониян, дарки сохтори такмили ихтисоси дохилимактабии омӯзгорон осон мегардад, зеро шунавандагон дорои тафаккури мантиқӣ ва таҳлилӣ буда, инчунин қобилияти пайвастан ба иттиҳодияҳо ва ҷамъбаст карданро низ доранд.

Сеюм, дониши умумӣ имкон медиҳад, ки таҷрибаи педагогии худро тезтар васеъ кунанд. Таҷрибаи педагогӣ метавонад оммавӣ ва пешрафта бошад. Таҷрибаи педагогии пешқадам таърихан маҳдуд аст, зеро дар ҳар як марҳалаи нав бо васеъ шудани имкониятҳои моддию методӣ, кадрӣ ва дигар имкониятҳои мактаб талаботи нав ба фаъолияти педагогӣ ба миён меояд. Дар баробари ин таҷрибаи пешқадам баъзе унсурҳои муҳимро низ доро мебошад, ки ганҷинаи илм ва амалияи педагогиро комилан пурра мекунад. Дар эҷод ва интиқоли таҷрибаи пешқадам мавқеи омӯзгор нақши муҳим мебозад, аз ин рӯ, ҳангоми таҳлил ва паҳн кардани муқаррароти пешбарии таҷрибаи мушаххас ба инобат гирифтани таъсири омили субъективӣ, пешгӯии вариантҳои баҳодихӣ ва интиқоли нутқ дар коллективи омӯзгорӣ муҳим доништа мешавад.

Дар таҷрибаи педагогӣ, чун дар ҳеҷ чои дигар, аз ҷиҳати объективӣ арзишноқӣ ва фардӣ ба ҳам мепечанд, вале на ҳамаи он чизе, ки дар фаъолияти педагогӣ ба фардиат саҳт алоқамандӣ дорад, моликияти амалияи оммавӣ шуда метавонад. Он чизе боқӣ мемонад, ки соҳаи беназир ва беҳамторо дар шахсият ташкил медиҳад, ки таҷрибаи навро эҷод мекунад. Илова бар ин, калонсолон метавонанд техникаҳои гуногуни дар хотир ҷифз кардан ва усулҳои омӯзишии шахсии худро, ки қаблан таҳия карда буданд, истифода баранд. Ба ғайр аз ин, одамони калонсол одатан хотираи дарозмуддати хуб инкишофёфта доранд, ки ин барои раванди худомӯзӣ низ хеле муҳим аст [179, с.177].

Барои ҳавасмандгардони фаъолияти дарозмуддати маърифатӣ, равонӣ ва ҷисмонӣ усулҳои ҳавасмандкунӣ истифода мешавад, ки ба ду гуруҳ тақсим мешаванд – ҳавасмандкунӣ ва маҷбур кадани худ. Ба қоидаҳои худдоракунӣ ҳавасмандкунӣ дохил мешаванд: бовар кунонидан, шавқмандӣ, талқиннамоӣ. Ҳудмаҷбуркунӣ ба инҳо тақсим мешавад: маҳкумкунӣ, мамнӯкунӣ, амру фармон. Яке аз шартҳои педагогика ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассасҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар тақмили ихтисоси дохилимактаби худомӯзии омӯзгор ба ҳисоб меравад.

Худомӯзӣ дар ҳар даври замон манбаи асосии дониши инсон буд. Д.И.Писарев навиштааст: «Ҳар кас қисми асосии дониш, малака ва маҳоратро худаш ба даст меорад. Ҳар касе, ки дар ҳаёт тафаккурро кадр мекунад, хуб медонад, ки тарбияи ҳақиқӣ танҳо худидоракунӣ аст ва он танҳо аз лаҳзае оғоз мешавад, ки шахс бо тамоми мактабҳо абадан видоҳ карда, устои комили вақти худ ва дониши худ мегардад» [147, с.25].

«Худомӯзӣ – ин раванди ба мақсад мувофиқ ва ба таври муайян муташаккил, раванди азхуд кардани дониши барои фаъолияти касбӣ, ташаккули малака ва маҳорат зарур тавассути омӯзиши мустақилона дар ҷои кор ва ё берун аз он мебошад» [104, с. 7]. Таърифи мазкур аломатҳои зеринро дорад: – нахуст, худомӯзӣ бояд ба навъе ташкил карда шавад ва ба ин муносибат вай ҳамчун як навъ низом пайдо мешавад.

Сеюм, худомӯзӣ равандест, ки ба ҳавасмандӣ ва технологияи ба даст овардани дониш ва малака тамаркуз мекунад. Гарчанде ки худтаълим дараҷаи баланди мустақилиятро талаб мекунад, барои баланд бардоштани самаранокии он муоширати фаъл бо одамони дигар (ҳамкорон, роҳбарон ва ғайра) муҳим аст.

Чорум, технологияҳои худомӯзӣ сатҳи муайяни дониш ва малакаро таъмин мекунанд, ки онро муттасил мегардонанд. Касби омӯзгорӣ омӯзиши доимии худро талаб мекунад, ки тавассути курсҳои тақмили ихтисос, омӯзиши мустақили адабиёт, кор бо нашрияҳои даврӣ, иштирок дар конференсҳо ва озмунҳои илмӣ амалӣ карда мешавад.

Қисмҳои таркибии худшиносии касбии омӯзгорон дар раванди такмили ихтисос иборатанд аз: талабот ба такмили худ, манбаъҳои беруна (иҷтимоӣ) ва шахсии фаъолият, дараҷаи ташаккули худбаҳодиҳӣ, интроспекция ва кори худтаълимии омӯзгор.

Қисмҳои таркибии раванди худомӯзӣ дар раванди такмили ихтисоси дохилимактабӣ:

- омӯзиш ва татбиқи технологияҳои нави педагогӣ, шаклҳо, усулҳо ва қоидаҳои таълим;
- боздид аз чорабиниҳои гузаронидаи ҳамкорон ва иштирок дар табодули таҷриба;
- давра ба давра гузаронидани худтаҳлилқунии фаъолияти касбии худ;
- такмил додани дониши худ дар соҳаи педагогика ва психологияи классикӣ ва муосир;
- одати мунтазам ба рӯйдодҳои ҳаёти иқтисодӣ, сиёсӣ ва фарҳангии муосир таваҷҷӯҳ доштан;
- баланд бардоштани дараҷаи дониш, маданияти ҳуқуқӣ ва умумии худ.

Шарти дуҷуми педагогӣ– мавҷуд будани траекторияи инфродии ташаккули маҳорати касби.

Муайян намудани масири худ – вазифаи муҳими рушди касбии омӯзгор аст. Барои он ки интиҳоб нисбатан дақиқтар бошад, доштани қобилияти таҳлили мушкilotи касбӣ ва таҷрибаи мусбати педагогии худ зарур аст. Бешубҳа, маданияти рефлексии омӯзгор аҳамияти калон дорад.

Омӯзгор бояд дорои малакаҳое бошад, ки рушди шахсии худро ба нақша гирифта тавонад, ки истифодаи онҳо боиси ба таври мақсаднок интиҳоб шудани амсила ва мазмуни таълими такмили ихтисоси худӣ ӯ мегардад.

Омӯзгори деҳот вақт надорад, ки ба ҳамаи тақлифҳо оид ба баланд бардоштани ихтисоси худ таваҷҷӯҳ зоҳир намояд.

Далели аҳамиятноки траекторияи инфродии ташаккули махорати касбии омӯзгор оид ба ташаккули ҳаракати касбияш тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ, аз як тараф, ниёзҳо ба шароитҳои кадрӣ дар татбиқи стандартҳои нави давлатии таълимӣ бошад аз тарафи дигар баланд бардоштани сатҳи таҳассуси омӯзгорон ва ба таври муттасил такмили додани касбияти онҳо ба ҳисоб меравад. [154, с.105].

Траекторияи инфродии ташаккули махорати касби – ин роҳи шахсии амалисозии эҷодии иқтидори шахсияти ҳар як омӯзгор дар таълим буда, маъно, аҳамият, мақсад ва ҷузъҳои ҳар як марҳалаи минбаъда мулоҳизакорона, асоснок ва мантиқан бо ҳам алоқаманд карда шудаанд [117, с.201].

С.А. Агапова хусусиятҳоеро муайян намуд, ки мафҳуми траекторияи индивидуалии такмили ихтисоси омӯзгорро инъикос мекунанд:

- “шахсият – мавҷудияти шахсияти потенциалии дорои маҷмӯи сифатҳо, хусусиятҳо, қобилиятҳо, ки ба таври табиӣ ва интихобӣ меъёрҳои фарҳангӣ (дониш) –ро азхуд мекунад ва «афзоиш» медиҳад ва худро ошкор месозад;

- импульс – ба қор андохтани механизми «худҳаракаткунӣ»–и омӯзгор, ки бо дарки фаъолият, худшиносӣ, тамоюлҳои арзишнокӣ ва худидоракунии алоқаманд аст» [6, с.19.].

- “барнома – моҳияти инноватсионии (эҷодии) фаъолияти инфиродӣ дар барномаи он, ки ҷузъҳои асосии он ба ҳисоб мераванд:

- маъно, мақсадҳо, вазифаҳо, суръат, шаклҳо ва усулҳои таълим, мазмуни шахсии таълим, низоми мониторинг ва арзёбии натиҷаҳо;

- портфолио – маҷмӯи «маҳсулоти таълими»–и омӯзгор, ки ташкили он тавассути муайян кардан ва рушди қобилияти фардӣ имконпазир аст;

- дарки (фаҳмиши) рефлексивӣ (бошуурона) – ташаккули «таърихи таҳсилоти фардӣ» ҳамчун маҷмӯи «афзоишҳои дохилӣ»–и назаррасе, ки

барои гузоштани мақсад ҳамчун такони ҳаракати муттасили таълимӣ тавассути инъикоси шахсӣ заруранд;

- муҳити таълимӣ – фазои табдил додани иқтидор ба захира» [6, с.13].

Дар траекторияи инфродии ташаккули маҳорати касби омӯзгор метавонад ифода кунад:

- мақсад ва вазифаҳои рушди касбии худ, ки бо нақшаи муассисаи таълимӣ ва барномаи асосии таълимии он алоқаманданд;

- ташаккул додани малакаҳои касбие, ки бояд инкишоф дода шаванд ё ташаккул ёбанд;

- воситаҳои (амсилаҳо, механизмҳои) ҳалли масъалаҳо ва вазифаҳои гузошташуда.

Алгоритми таҳияи траекторияи инфродии ташаккули маҳорати касби инҳоро пешбинӣ мекунад:

1) таҳлили маҳорати касбӣ, худмуайянкунии омӯзгор;
2) дар асоси натиҷаҳои бадастомада тартиб додани роҳи индивидуалии рушди касбӣ;

3) татбиқи массир;

4) таҳлили рефлексивии самаранокии мӯҳруки инфродии таълимӣ.

Намунаи траекторияи инфродии ташаккули маҳорати касби

1. Мақсад ва вазифаҳои рушди касбии ман: _____

2. Мавзӯи худомӯзӣ: _____

3. Муҳлати татбиқи мавзӯи худомӯзӣ: _____

4. Мавзӯи методии мактаб: «_____».

5. Баланд бардоштани таҳассус аз рӯи ихтисос:

№ п/п	Номгӯи чорабиниҳо	Муҳлати баргузоркунӣ	Шаклҳои иштироки педагог	Шакли пешниҳоди натиҷаҳо	Таҳлил, ҷои пешниҳоди натиҷаҳо	Кайд дар бораи иҷро
-------	-------------------	----------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------------	---------------------

Фаъолияти таҷрибавӣ						
Муколамаи касбӣ						
Худомӯзӣ						

3. Рушди касбӣ дар доираи фаъолияти асосӣ:

№ п/п	Номгӯи чорабиниҳо	Мухлати гузаронидан	Шаклҳои иштироки педагог	Шакли пешниҳоди натиҷаҳо	Таҳлил, ҷои пешниҳоди натиҷаҳо	Кайд дар бораи иҷро
Фаъолияти таҷрибавӣ						
Муколамаи касбӣ						
Худомӯзӣ						

Мувофиқа шуд		Мувофиқа шуд
Суратчаласаи шурои методи		Муовини директор оид ба таълим
№___ аз _____ 202_г.		«__» _____ 202__ с.
Роҳбари иттиҳодияи методи		
_____		_____

Шароити навбатии педагогӣ – истифодаи усулу шаклҳои фаъол ва муосири такмили ихтисос оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ба ҳисоб меравад.

Омӯзгори муосир бояд усулҳо ва технологияҳои навро, ки ба рушди сифатҳои дар боло зикршуда мусоидат мекунанд, аз худ кунад. Дар шароити тағйироти доимӣ дар муҳити таълимӣ, омӯзгорон бояд аз тамоюлҳои охирин огоҳ бошанд, то ба мушкилоти вақт самаранок вокуниш нишон диҳанд. Истифодаи шаклҳои фаъоли таълим, ба монанди фаъолияти лоиҳавӣ ва технологияҳои интерактивӣ, на танҳо ба беҳтар шудани сифати таълим, балки ба ҳамбастагии як гурӯҳи ҳамфикрҳо, ки барои ташаккули ҷомеаи мактаб муҳиманд, имкон медиҳад [178, с.11].

Яке аз ҷанбаҳои асосии таҳассуси бомуваффақияти омӯзгорон ҳамкориҳои байни иштирокчиени раванди таълим мебошад. Эҷоди фазои эътимод ва ҳамкорӣ ба рушди сифатҳои роҳбарӣ мусоидат мекунад ва инчунин ба афзоиши ташаббус ва некбинӣ дар байни кормандон мусоидат мекунад. Дастгирӣ ва мубодилаи таҷриба байни ҳамкорон ба унсурҳои муҳими рушди касбӣ табдил меебанд.

Ғайр аз он, омӯзгорон бояд қобилияти мутобиқ шудан ба ҳолатҳои номуайяно дошта бошанд ва дар асоси таҳлили иттилооти воридшуда қарорҳои зуд қабул кунанд. Ин аз онҳо на танҳо дониши техникӣ, балки малакаҳои пешрафтаи иҷтимоӣ, аз қабili ҳамдардӣ ва қобилияти гӯш кардани фаълро талаб мекунад. Дар хотир доштан муҳим аст, ки таҷрибаи бомуваффақияти таълимӣ дар раванди такмили доимии худ ва рушди шахсии ҳар як омӯзгор ташаккул меебад [195, с.20].

Самаранокии истифодаи ин ё он усули фаъоли инкишофёбандаи такмили ихтисос дар ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ аз бисёр ҷиҳат ба мавқеи омӯзгор, таваҷҷуҳи ӯ ба эҷоди фазои педагогии ба шахсияти талаба нигаронидашуда; услуби демократии таълим, шаклҳои интерактиви муносибат бо хонандагон, доништани имкониятҳои воқеии онҳо вобаста аст [184, с.103].

Дар раванди татбиқи шаклҳои фаъоли такмили ихтисос дар ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ марҳилаҳои зеринро ҷудо кардан лозим аст:

Марҳилаи I.

Ҳавасмандӣ, ки ҳадафи умумиро инъикос мекунад, калиди ташаккули муносибати мусбӣ ба омӯзиш мебошад. Марҳилаи банақшагирӣ ва омодагӣ муайян кардани мавзӯ ва ҳадафҳои лоиҳа, инчунин таҳияи вазифаҳо ва нақшаҳои мувофиқро дар бар мегирад, ки кори минбаъдaro роҳнамоӣ мекунад.

Марҳилаи II.

Дар ҷараени фаъолияти иттилоотӣ-оперативӣ донишҷӯен ба ҷамъоварии мавод, таҳқиқи адабиёт ва дигар манбаъҳои дониш ғарқ мешаванд. Омӯзгор ҳамчун нозир, ҳамоҳангсоз ва дастгирӣ, роҳнамоии донишҷӯен ва нақши манбаи муҳими иттилоотӣ баромад мекунад.

Марҳилаи III.

Марҳилаи навбатӣ мулоҳиза-баҳодиҳиро дар бар мегирад, ки дар он донишҷӯен лоиҳаҳои худро тавассути иштирок дар муҳокимаи гурӯҳӣ ва арзбии натиҷаҳо пешниҳод мекунад. Дар ин лаҳза омӯзгор иштирокчиҳои фаъоли арзбии дастаҷамъӣ мегардад ва аҳамияти ҳамкориро таъкид мекунад. Татбиқи принсипи фаъолият дар раванди таълим нақши калидӣ дорад; танҳо тавассути фаъолият донишҷӯен муваффақ мешаванд ва ин бевосита бо сатҳ ва сифати фаъолияти таълимӣ алоқаманд аст.

Баланд бардоштани фаъолияти маърифатии омӯзгорон дар раванди такмили ихтисос вазифаи муҳимест, ки истифодаи усулҳо ва равишҳои гуногунро талаб мекунад. Ҳар яке аз усулҳои пешниҳодшударo муфассалтар дида мебароем:

1. Оғози ғайриоддӣ: Истифодаи эпиграфҳо ҷе пораҳои видео дар оғози дарс метавонад диққати омӯзгоронро ҷалб кунад ва онҳоро барои дарки фаъоли иттилоот танзим кунад. Ин фазои таваҷҷӯҳ ва интизориро

ба вучуд меорад, ки ба ҷалби амиқтар ба раванди таълим мусоидат мекунад.

2. *Муайян кардани мушкилот ва ҳалли мушкилот*: Эҷоди ҳолатҳои мушкилот ба омӯзгорон кӯмак мекунад, ки тафаккури интиқодӣ ва малакаҳои ҳалли мушкилотро инкишоф диҳанд. Инро тавассути усулҳои парванда амалӣ кардан мумкин аст, ки дар он иштирокчиен бояд вазъиятро таҳлил кунанд, мушкилотро муайян кунанд ва ҳалли худро пешниҳод кунанд.

3. *Истифодаи видеоҳои компютерӣ ва эффектҳои визуалӣ*: технологияҳои Муосир, аз қабili тахтаҳои интерактивӣ ва воситаҳои омӯзиши электронӣ, раванди таълимро визуалӣ ва ҷолибтар мекунанд. Визуалӣ барои беҳтар азхуд кардани мавод кӯмак мекунад ва порчаҳои видео метавонанд мафҳумҳои назариявиро дар амал тасвир кунанд.

4. *Омӯзиши интерактивӣ*: Усулҳо, ба монанди "усули лоиҳаҳо", "шӯриши мағзи сар", "мубоҳисаҳо "ва" гуфтугӯ бо персонажҳои гуногун " ба ҷалби ҷаҳлонаи иштирокчиен мусоидат мекунанд. Ин усулҳо ба омӯзгорон имкон медиҳанд, ки мубодилаи афкор кунанд, дар гурӯҳ кор кунанд ва малакаҳои муоширатро инкишоф диҳанд.

5. *Унсурҳои шавқовар*: Дохил кардани латифаҳои омӯзишӣ, машқҳои зеҳнӣ ва эпиграммаҳо метавонад раванди таълимро осонтар ва гуворотар кунад. Ин барои фароҳам овардани фазои мусбӣ ва паст кардани сатҳи стресс кӯмак мекунад, ки дар навбати худ ба азхудкунии беҳтари мавод мусоидат мекунад.

6. *Равиши фарқкунандаи инфиродӣ*: бо назардошти сатҳҳои гуногуни омодагӣ ва манфиатҳои омӯзгорон, ташкили ҷаҳолияти гурӯҳӣ муҳим аст. Кор дар ҷуфтҳо ё дар гурӯҳҳои доимӣ ва алтернативӣ ба ҳар як иштирокчӣ имкон медиҳад, ки ба раванд ҷаҳлона ҳамроҳ шаванд ва аз ҳамкорон дастгирӣ гиранд.

7. *Бозиҳо*: унсурҳои Бозӣ дар омӯзиш таваҷҷӯҳ ва ҳавасмандиро ҳавасманд мекунанд. Онҳо метавонанд ҳам мизи корӣ ва ҳам рақамӣ

бошанд ва ба рушди ҳам малакаҳои касбӣ ва ҳам рӯҳияи даста мусоидат кунанд.

8. *Иҷрои вазифаҳои эҷодӣ*: Вазифаҳо, ба монанди навиштани эссе ё эҷоди мундариҷаи видео, ба омӯзгорон имкон медиҳанд, ки эҷодкорӣ ва фардиат нишон диҳанд. Он инчунин барои мустаҳкам кардани дониш тавассути татбиқи амалӣ кӯмак мекунад.

9. *Назорати дониш ва малака дар шакли матнӣ*: Санҷишҳо ва корҳои санҷишӣ метавонанд барои арзебии азхудкунии мавод истифода шаванд. Муҳим аст, ки чунин вазифаҳо гуногун бошанд ва ҳам ҷанбаҳои назариявӣ ва ҳам амалиро дар бар гиранд.

10. *Истифодаи схемаҳои мантиқӣ*: схемаҳои Индуктивӣ ва дедуктивӣ ба сохтори иттилоот ва рушди тафаккури мантиқӣ мусоидат мекунад. Ин усулҳо метавонанд барои таҳлил ва синтези дониш муфид бошанд, ки ба фаҳмиши амиқи мавод мусоидат мекунад.

Умуман, самаранокии баланд бардоштани фаъолияти маърифатии омӯзгорон аз гуногунии усулҳои истифодашуда ва мутобиқшавии онҳо ба аудиторияи мушаххас вобаста аст. Фароҳам овардани шароите, ки ба ҳамкории фаъол, мубодилаи таҷриба ва рушди малакаҳои касбӣ мусоидат мекунад, муҳим аст.

Вақтҳои охир дар низоми тақмили ихтисос барои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ усули кейсӣ аҳамияти махсус пайдо кардааст.

Пайдоиши истилоҳи «кейс» аз вожаи англисӣ «case» буда, маънои чомадон ва ё чувздони хурдро дорад, яъне чомадоне, ки дар он ҳалли мушкилот мавҷуд аст.

Кейс (маҷмуи роҳи ҳалли мушкилот) - тавсифи вазъияти мушкилиест, ки дар асоси далелҳои воқеӣ бояд ҳал карда шаванд. Масалан мушкилот метавонад аз соҳаи тиҷорат ё ҳуқуқ, тиб ё соҳтмон бошад, локин барои ҳалли онҳо як бастаи роҳи ҳалле вучуд дорад, ки он дар асоси далелҳои воқеӣ омода карда шудааст. Истифодаи усули кейсӣ

дар таълими касбӣ имкон медиҳад, ки сатҳи баланди рушди салоҳиятнокиҳои касбии омӯзгорон таъмин карда шавад, яъне якчан проблемаҳои ин соҳаро дар дастачаъми ҳал намудан мумкин аст. Зарурати дар амалияи таълим ҷорӣ намудани усули кейсӣ боз бо он асоснок карда мешавад, ки хонандагон тавассути шинохти вазъият дониши навро бо донишҳои мавҷуда ба осонӣ ҳамроҳ мекунанд [52, с.42.].

Усули кейсӣ ва ё кейс- метод дар солҳои 1870-ум дар мактаби ҳуқуқшиносии Ҳарвард пайдо шуда, дар соли 1920 дар соҳаи тиҷорат татбиқ шудааст.

Таҳлили адабиёти илмӣ ва педагогӣ ба мо асос медиҳад, ки кейсро ҳамчун як ҳолати мушаххаси амалӣ шарҳ диҳем, ки махсус дар асоси маводи воқеӣ бо мақсади таҳлили минбаъда дар синф таҳия шудааст ва барои қабули қарор мувофиқ аст[52, с.92.].

Кейс–метод имкон медиҳад, ки омилҳои гуногуни зерин ҷаҳол карда шаванд:

- дониши назариявӣ дар ин ё он курси муайян;
- таҷрибаи амалии хонандагон, қобилияти баён кардани фикру мулоҳизаҳо, тақлифҳо;
- қобилияти гӯш кардани нуқтаи назари алтернативӣ ва баён кардани ақидаи худ.

Бо истифода аз ин усул, хонандагон имкон доранд, ки малакаҳои таҳлилӣ ва арзёбиро нишон диҳанд ва мукамал созанд, тарзи кор дар гуруҳро омӯзанд ва маводи назариявиро дар амал татбиқ намоянд.

Ҳалли кейс аз чунин марҳилаҳо иборат аст:

- 1) таҳқиқи вазъияти пешниҳодшуда (кейс);
- 2) ҷамъоварӣ ва таҳлили маълумоти нокифоя;
- 3) муҳокимаи роҳҳои ҳалли масъала;
- 4) кор карда баромадани беҳтарин роҳи ҳалли.

Дар айни замон кейс методро дар таълими омӯзгорон аз шаклу усулҳои зерин истифода бурдан мумкин аст:

- лексияҳодар шакли сӯҳбат;
- лексияҳои аҳамиятнок;
- машғулиятҳои семинарӣ дар шакли «гурӯҳҳои хурд»;
- семинар–мусоҳиба;
- семинарҳои эҷодӣ;
- семинар –конференсияҳои иттилоотӣ;
- бозиҳои тамсиласозӣ (бозиҳои амалӣ ва нақшӣ);
- ҳалли вазъиятҳои дорони мушкилӣ, муҳокимаи гурӯҳӣ («хучуми ақлӣ»);
- тренингҳо;
- конференсияҳои илмӣ – амалӣ;
- худомӯзӣ.

Ба вазифаҳои таълимии усулҳои фаъоли таълим дар раванди такмили ихтисос оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ инҳо дохил мешаванд:

- рушди мустақилият, ирода ва фаъолият;
- ташаккули равиши муайян, мавқеъ, гузоришҳо оид ба ҷаҳонбинӣ;
- инкишофи малакаҳои муошират, қобилияти кор кардан дар гурӯҳ.

Дар раванди баланд бардоштани сатҳи таҳассус барои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мақсади усулҳои фаъоли таълим, пеш аз ҳама ташаккули таваҷҷуҳ, нутқ, қобилияти эҷодкорӣ, рефлексия, қобилияти дарёфти роҳҳои нисбатан беҳтар ё соддатари ҳалли масъала, пешгӯии натиҷаи он мебошад [89, с.124].

Ниҳоят, усули кейсӣ яке аз шаклҳои омӯзиши фаъол мебошад, ки ба баланд бардоштани ихтисос ва рушди касбии омӯзгорони муассисаҳои

таҳсилоти умумӣ мусоидат мекунад. Фароҳам овардани шароит барои омӯзиши фаъол ва худшиносии эҷодии омӯзгорон риояи шароити муайяни педагогиро талаб мекунад.

Муассисаи таҳсилоти умумии умумӣ як унсури муҳими ҷомеа мебошад, ки сарфи назар аз субот дар ҳадафҳо, мундариҷа, ташкилот ва сохтор, таҳти таъсири омилҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ ба тағирот дучор мешавад. Тағироти кулӣ дар ҷомеа метавонад ба тағиребии ин ҷузъҳо оварда расонад. Дар мактаб бояд шахсони махсус бо муносибати арзишманд ва муҳаббат ба кӯдакон кор кунанд, ки ин неруи арзишӣ ва маънавии онҳоро ташаккул медиҳад. Эҷоди ҳисси фаҳмиш ва қабули кӯдак аз ҷониби омӯзгор як ҷанбаи муҳими раванди таълим мебошад [195, с.239].

Таваҷҷуҳи асосиро дар фаъолияти худ мактаб дар раванди тақмили ихтисос ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо назардошти гуногунрангии контингенти хонандагони он, бояд бо назардошти хусусиятҳои инфиродии ҳар як кӯдак анҷом диҳад.

Яке аз ниёзҳои нисбатан амиқи омӯзгорон дар раванди тақмили ихтисос дар ташаккули ҳаракати касбӣ кӯшиши онҳо барои амалӣ намудани қувваҳои эҷодии ба он хос мебошад.

Қобилият ба худшиносӣ ҳамчун муаррифии худ, фардияти худ, беҳамтоӣ, зарурати «будан» маъноӣ ҳаёти шахсро муайян кардан, аҳамияти «ман»-и шахсии ӯро дар назари одамони дигар муайян мекунад. Аз ин лиҳоз, яке аз масъалаҳои муҳими иҷтимоию педагогӣ, ки дар назди роҳбарияти мактаб меистад, бояд ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон ва рушди салоҳиятҳои амалии худшиносиву эҷодии омӯзгорон бошад [38, с.176].

Тамоюлҳои худшиносӣ дар худтатбиқкунии эҷодӣ, ки дар омӯзгор рушд ёфтааст, ба самтҳои тарбияи қобилияти худшиносии эҷодии хонандагон табдил меёбад [59, с.61.].

Шартҳои самарабахши ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон тавассути такмили ихтисос инҳо мебошанд:

- амсиласозии фаъолияти педагогӣ, таҷдиди раванди ташаккули салоҳияти худтатбиқкунии эҷодии хонанда;
- ташкили курсҳои ҳамгирошудаи таълим ва татбиқи онҳо бо истифода аз технологияҳои нави таълимӣ;
- татбиқи равиши инфиродӣ ва тафриқавӣ ба таълими хонандагон тавассути эҷодкорӣ, чи дар соатҳои дарсӣ ва чи дар соатҳои баъд аз дарс, равишҳо шавқу эҳтиёҷот асосёфта ва хусусиятҳои фардии кӯдакон ҳангоми иҷрои муносибатҳои асосии онҳо;
- таълими хонандагон тавассути эҷодкорӣ ҳангоми ба кори лабораторияҳои эҷодӣ ва ҷомеаи илмӣ ҷалб намудани онҳо, ки ба таври муттасил ба мазмуни кор бо таълими касбӣ дар синф алоқаманданд ва ба майдони худтатбиқкунии эҷодии хонандагони мактаб табдил меёбанд;
- азхудкунии усулҳои тарбия аз тарафи омӯзгор қобилияти хонандагонро ба худтатбиқкунии эҷодӣ, ки дар асоси таҷрибаи фаъолияти эҷодии ӯ ва инъикоси педагогии таҷрибаи мазкур дар заминаи татбиқи вазифаи гуманистии таълим сурат мегирад.

Худидоракунии эҷодии хонанда калиди раванди таълим мебошад, зеро он мавқеи фаъоли хонандагонро ташаккул медиҳад ва ба онҳо имкон медиҳад, ки ғояҳо ва ташаббусҳои худро баён кунанд. Вақте ки хонанда дар ташкили фазои таълимӣ фаъолона иштирок мекунад, омӯзгор онро на танҳо ҳамчун объекти таълим, балки ҳамчун шарикӣ комил қабул мекунад. Ин ҳамкорӣ барои ташаккули муносибати нав ба рушди касбии омӯзгорон дар асоси ҳамкорӣ ва табодули таҷриба шароит фароҳам меорад.

Рушди касбии дохили мактаб, дар навбати худ, майдончаи табодули таҷрибаҳои педагогӣ мегардад, ки дар он ҳар як омӯзгор метавонад бозефтҳо ва натиҷаҳои кори худро мубодила кунад. Шароите, ки ба ин мубодила мусоидат мекунад, ҳавасмандӣ ва ташаббусро на

танҳо дар донишчӯен, балки дар омӯзгорон низ зиед мекунад. Ҳамин тариқ, фазои пур аз эҷодкорӣ ва ҳамдигарфаҳмӣ ба вуҷуд меояд, ки барои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон асос мебошад.

Оқибатҳои ин амсила робитаҳои амиқи байни омӯзгор ва хонанда, баланд бардоштани сифати таълим ва рушди равишҳои инноватсионӣ дар таълим мебошанд. Дар ниҳоят, натиҷаҳои ин раванд ба фароҳам овардани муҳити бомуваффақияти таълимӣ мусоидат мекунанд, ки иштироки фаъолонаи ҳамаи иштирокчиен калиди муваффақияти умумӣ мебошад.

Фақат далели худидоракунии эҷодии хонанда шари худтатбиқкунии эҷодии омӯзгор ба ҳисоб меравад.

Мо боварӣ дорем, ки шароитҳои педагогии муайянкардаи мо ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ мусоидат мекунанд.

1.2. Технологияҳои инноватсионии ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ

Ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ, ҳамгироии чузъҳои ҳаракати касбӣ ба фаъолияти инноватсионӣ дар раванди татбиқи амсилаи функционалии рушди инноватсионии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумиро дар бар мегирад.

Яке аз чузъи зарурии ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ – мониторинг мебошад, ки дар сатҳи рушди шахсии омӯзгор татбиқ карда мешавад [186, с.13].

Мониторинги педагогӣ шакли ташкил, ҷамъоварӣ, нигоҳдорӣ, коркард ва паҳн кардани маълумот дар бораи системаҳои педагогӣ

мебошад, ки назорати доимии ҳолати онҳоро таъмин намуда, инчунин имкон медиҳад, ки рушди системаҳои педагогӣ пешгӯӣ карда шавад.

Мониторинги педагогӣ дар самаранокии идоракунии муассисаи таълимӣ нақши муҳим мебозад, таъмини иттилоотии заруриро барои раванди таълим фароҳам меорад. Ин воситаи нави замонавии назорат бо мақсади диагностика мебошад, ки ба мо имкон медиҳад, ки ба тамоми процесси таълим аз назари дигар нигоҳ кунем.

Мониторинг ҳамчун технологияи педагогӣ на танҳо имкон медиҳад, ки иттилоот ба низом дароварда шавад, балки метавонад механизми самараноки ҳавасмандгардонии моддии омӯзгорони пурсамар гардад ва барои баланд бардоштани маҳорати онҳо замина гардад.

Мониторинги педагогӣ шакли ташкил, ҷамъоварӣ, нигоҳдорӣ, коркард ва паҳн кардани маълумот дар бораи системаҳои педагогӣ мебошад, ки назорати доимии ҳолати онҳоро таъмин намуда, инчунин имкон медиҳад, ки рушди системаҳои педагогӣ пешгӯӣ карда шавад.

Мониторинги педагогӣ дар самаранокии идоракунии муассисаи таълимӣ нақши муҳим мебозад, таъмини иттилоотии заруриро барои раванди таълим фароҳам меорад. Ин воситаи нави замонавии назорат бо мақсади диагностика мебошад, ки ба шумо имкон медиҳад, ки ба тамоми процесси таълим аз назари дигар нигоҳ кунед.

Арзёбии мунтазам дар раванди ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ имкон медиҳад, ки дигаргуниҳои бадастомада дар соҳаи омӯхташаванда ба қайд гирифта шуда, натиҷаҳои пайдошуда фаҳмида шаванд, бо мавриди таҳлил қарор додани динамикаи дигаргуниҳо, ҳадаф ва вазифаҳои рушди инноватсионӣ ислоҳ карда шаванд. Дар мантиқи пажӯҳиши мо, мониторинги тағйирот дар ду самт амалӣ карда шуд, ки ба самтҳои ҳаракати касбӣ мувофиқ меоянд:

- амудӣ –рушди касбии омӯзгор, баланд бардоштани таҳассуси ӯ, расидан ба сатҳи нави ҳаракати касбӣ;

- уфуқӣ – гузариш, азхудкунии самараноки намуди нав ё тағйирёфта, аз ҷумла навъи инноватсионии фаъолият.

Мақсади мониторинги касбии омӯзгор дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактаби назорати сатҳи таҳассусӣ ва болоравии касбии ҳайати омӯзгорон, омодагӣ ба ҳалли масъалаҳои инноватсионӣ ва ташаккули қобилияти омӯзгор аст

То имрӯз роҳҳои баланд бардоштани таҳассуси омӯзгорон дар мактаб бо гуногунрангии худ маъмуланд:

- кор дар иттиҳодияҳои методии мактаб;
- роҳбарӣ ба омӯзгори ҷавон аз тарафи мураббии ботаҷриба;
- машваратҳо дар кабинетҳои методӣ ва иштирок дар семинарҳо, курсҳо, лекцияҳо, гуруҳҳои эҷодии гуногун, ки солҳои охир бошиддат аз нав ташкил шудаанд, шаклу усулҳои нави корро ҷустуҷӯ мекунанд;

- фестивалҳои маҳорати педагогӣ;
- мактаби омӯзгори ҷавон;
- клубҳои омӯзгорони ҷавон ва ғайра.

Ҳамаи шаклҳои тақмили ихтисоси омӯзгорон ҳадафҳои худро доранд – кӯмак ба омӯзгор дар ҳалли масъалаҳои муҳиму таъхирнопазир, пешниҳод намудани имконияти интихоби роҳҳои гуногуншакл, роҳҳои фасеҳ, дорои ҳаракат ва динамикии таълим, ҳавасмандгардонидани рушди касбӣ ва инкишоф.

Талаботи рузафзуни соҳаи маориф омӯзгоронро водор мекунад, ки фазилати илмӣ худро баланд бардоранд, ба тағйир додани мундариҷаи фанни худ эҷодкорона рафтор кунанд. Маҷмӯи хеле васеи барномаҳои нави таълимӣ ва китобҳои дарсӣ маҷбур мекунад, ки пеш аз интихоб онҳо ба таври амиқ таҳлил карда шаванд [64, с.57].

Азхуд намудани малакаи чунин чорабиниҳои таҳлилию лоиҳакашӣ танҳо дар доираи омодагии методӣ имконпазир аст, ки бахши бунёдии мазмуни кори методӣ ба ҳисоб меравад.

Бояд зикр кард, ки ҷанбаи умумии дидактикии кори методӣ низ аз аҳамият холӣ нест, зеро мушкилиҳои зиёди омӯзгорон дар соҳаи дидактикӣ ба амал меоянд.

Баланд бардоштани масъулияти иҷтимоии омӯзгор вақтҳои охир боз як бахши мундариҷаи кори методӣ–умумимаданӣ муҳим мегардонад. Мушкилоти самти мазкур бо душвориҳои хусусӣ – методӣ ва психологӣ амалияи педагогӣ алоқамандии зиҷ доранд. Донишҷӯи арзишҳои умумибашарӣ фарҳангӣ ба омӯзгор имкон медиҳад, ки ҳам мазмуни ғанӣ таълимиро ғанӣ гардонад ва ҳам дар муҳити ҷавонии мактаббачагон озодона гардиш кунад [73, с.85.].

Ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ дар шароити ислоҳоти маориф аз омӯзгор тақозо мекунад, ки тамоюлу кӯшишҳои касбии худ, вазифаҳои функционалӣ, таҷрибаи худ ва бозёфтҳои педагогии омӯзгорони навоарро таҷдиди назар намояд. Раванди мазкур мақсаднокии дохилӣ, қобилияти муайян кардани номувофиқатиеро тақозо мекунад, ки дар таҳассуси касбӣ ба миён омадаанд ва феълан ба омӯзгори мактаб пешниҳод шудаанд. Ба ӯ дар ин масъала хизматҳои методии звеноҳои гуногуни низомии такмили ихтисос кӯмак мекунанд.

Бо мақсади ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар низомии такмили ихтисос шакли усулҳои гуногун истифода мешаванд. Ҳамин тавр, дар рафти тайёрии курси зиёд намудани ҳиссаи дарсҳои амалӣ, семинарҳо оид ба табодули таҷриба, кори мустақилонаи эҷодии омӯзгорон аҳамияти бештарро касб мекунад [17, с.174.]. Бозиҳои хизматӣ, ки ба фаъолияти лоиҳавӣ дохил карда шудаанд, усули дарёфти роҳҳои ҳалли вазъиятҳои дорои мушкилӣ ва ғайра аз ҷониби омӯзгорон хуб пазируфта шуда, натиҷаҳои мусбат

медиҳанд. Истифодаи усулҳое, ки ба омӯзгорон дар баланд бардоштани дониш ва маҳорати касбии худ фаъолона иштирок намоянд, самаранокии онро ба таври назаррас хеле зиёд мекунад.

Яке аз ҷузъҳои муҳимтарини кори методӣ оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ фаъолияти гуруҳӣ ва инфиродӣ дар доираи мавзӯи ягонаи методии мактаб ба ҳисоб меравад [83, с.75].

Иттиҳодияҳои методии омӯзгорон шакли бештар аз ҳама маъмултари кори коллективии методӣ эътироф шудааст. Ин шакли кори методӣ барои муайян намудан ва арзёбӣ кардани душвориҳои барои омӯзгорони фан ё доираифанҳои додашуда нисбатан хос буда, инчунин барои ҷустуҷӯи дастаҷамъонаи роҳи ҳалли оптималии масъала бо усули таҳлили масъала нисбатан мувофиқтар аст.

Иттиҳодияҳои методӣ ва гуруҳҳои муваққатии эҷодӣ низ субъектҳои сохтори ташкилии низоми кори методӣ мебошанд.

Чунин шаклҳои кори методӣ, монанди семинарҳои психологию педагогӣ, конференсҳои илмӣ амалӣ ва хонишҳои педагогӣ мавҷуданд, ки дар рафти фаъолияти ташхисию пешгӯии худ доимо аз ҷониби омӯзгорон тақозо мешаванд.

Шаклҳои индивидуалии ташкилии такмили ихтисос – мураббигӣ, машваратҳо доништа шудаанд. Аксар вақт онҳо дар кор бо мутахассисони ҷавон ва ё ҳангоми таҳияи таҷрибаи пешқадами педагогӣ, барномаҳои муаллифӣ, коркардҳои илмӣ ба амалия нигаронидашуда истифода бурда мешаванд [117, с.41].

Бозиҳои нақшӣ ва баҳсу мунозираҳо бо мақсади ба таври кӯтоҳмуддат фаҳол гардонидани фаъолияти таҳлилӣ ва пешгӯии омӯзгорон баргузор карда мешаванд. Шаклҳои мазкур қисман мушаххасанд, ки таснифоти онҳоро муаллифони гуногун ё ба шаклҳои такмили ихтисос ва ё ба усулҳои он нисбат медиҳанд [130, с.116].

Ба андешаи мо, бозихои нақшбозӣ ва баҳсу мунозираҳо ҳамчун шакл ба усулҳои эвристикӣ ва масъалавии кори методӣ дар ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо роҳи такмили ихтисоси дохилимактабӣ мувофиқанд.

Раванди баланд бардоштани таҳасус бо якдилӣ ва муттасилӣ хос аст. Ин раванди таълиме ба ҳисоб меравад, ки нигоҳ доштани таҳассуси бадастоварда, инчунин вобаста ба тағйирёбии муҳити зист, расонидани онро то ба сатҳе, ки ба фаъолияти муассиса мувофиқат мекунад, дар назар дорад. Мо чунин меҳисобем, ки дар қорҳои марбут ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ **талаботи зерин** бояд риоя пурра карда шавад, аз ҷумла:

- таъмини равиши фардию тафриқақунонидашуда бо дар назардошти имкониятҳои омӯзгорон ва манфиатҳои касбии онҳо;
- мусоидат кардан барои азхудкунии фаъолонаи дониш ва таҳкими малақаҳои касбӣ;
- арзёбии самаранокии такмили ихтисос ва сари вақт ворид намудани ислоҳҳо ба раванди мазкур.

Шаклҳои гуногуни ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумиро дар заминаи такмили ихтисоси дохилимактабӣ тавсиф мекунем. Нуқтаҳои калидии он инҳоянд:

- **фаъолияти инноватсионии педагогӣ:** азхудкунӣ ва ҷорӣ намудани усулҳо ва технологияҳои нави таълим, иштирок дар лоиҳаҳои инноватсионӣ ва фаъолияти илмӣ-тадқиқотиро дар бар мегирад;
- **азхудкунии касбҳои ба ҳам алоқаманди педагогӣ:** Ба ҳамгироии дониш ва малақаҳое, ки дар ҷараёни таҳсилоти ибтидоии педагогӣ ба даст оварда шудаанд, равона карда шудааст;
- **фаъолияти идоракунӣ:** барои таълим додани сифатҳои марбут ба идоракунӣ ва муносибати стратегӣ ба таълим дар омӯзгор зарур аст;

- **такмили ихтисос:** ба рушди рақобатпазирӣ ва рушди касбии омӯзгорон дар шароити тағйироти доимӣ мусоидат мекунад;
- **муносибатҳои ҷамъиятӣ:** дар раванди таълим ошкоро будан ба ғояҳои нав ва шарикӣ иҷтимоиро дастгирӣ мекунад;
- **Азхудкунии касбҳои тафриқанашуда:** Ба омӯзгорон имкон медиҳад, ки мушкилоти ҳастро мустақилона ҳал кунанд ва малакаҳои худро мувофиқи ниезҳои ҷомеа истифода баранд.

Ин ҷанбаҳо аҳамияти рушди касбӣ ва ҳамкорӣ дар соҳаи маорифро таъкид мекунанд, ки ба баланд бардоштани сифати иа ва мутобиқат ба талаботи муосир нигаронида шудаанд [96, с.15].

Шаклҳои муосири такмили ихтисоси дохилимактабӣ барои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ инҳо ба шумор мераванд:

- семинарҳо: машғулиятҳои семинарӣ оид ба намуди «гуруҳҳои хурд», семинар–суҳбат;
- конференсҳои илмӣ–таҷрибавӣ;
- мизи гирд;
- дарсҳои маҳорат;
- машваратҳои инфиродӣ;
- дарси гуруҳҳои эҷодӣ;
- иттиҳодияҳои методии ноҳиявӣ ва мактабӣ;
- маълумотдиҳии инфиродӣ ва дастаҷамъонаи гуруҳҳои гуногуни истифодабарандагони иттилоот;
- машғулиятҳои амалӣ;
- дарсҳои кушод;
- пурсишҳо, саволномаҳо;
- тренингҳо;
- ташкили намоишҳои педагогӣ;
- озмунҳои маҳорати педагогӣ;

- олимпиадаҳои фанӣ, марафони зехнӣ, озмуни лоиҳаҳо ва дигар чорабиниҳо барои хонандагон;
- ҷалби ВАО, видео, сабтҳои авдиой;
- омодазозии маводҳои дидактикӣ;
- «мактаби омӯзгор–мураббӣ»;
- «мактаби омӯзгори ҷавон»;
- иштирок дар фаъолияти лоиҳакашию таҳқиқотӣ, таҷрибавӣ – инноватсионӣ ва дигар фаъолиятҳои илмӣ;
- роҳнамоӣ бо иттиҳодияҳои методӣ, иштирок дар фаъолияти комиссияҳои экспертӣ, комиссияҳои апеллятсионӣ, комиссияҳои аттестатсионӣ, комиссияҳои фанӣ, иттиҳодияҳои касабавӣ, семинарҳои доимӣ, ҳайати доварии конкурсҳои касбӣ ва ғайра;
- лексияҳо дар шакли суҳбат (диалог);
- лексияҳои масъалавӣ (проблеммавӣ);
- бозиҳои амсилаикунонӣ (бозиҳои расмӣ ва нақшбозӣ);
- ҳалли вазъиятҳои масъалавӣ, баҳсҳои гуруҳӣ («андешабарон баҳсу мунозира»);
- тренингҳо;
- худомӯзӣ ва ғайра.

Семинар – ин як намуди машғулияти таълимӣ, ки дар натиҷаи кори пешакии маводи барномавии омӯзгор ва хонандагон дар муҳити муоширати бевосита ва фаъолонан онҳо, вазифаҳои дорои хусусияти маърифатӣ тарбиявӣ ҳал карда мешаванд.

Шакли таълими семинарӣ нахустин маротиба дар мактабҳои Юнону Рими қадим ба вуҷуд омадааст, ки дар он паёмҳои хонандагон бо баҳсҳо, эродҳо ва хулосаҳои омӯзгорон ба ҳам мепайвандад. Мақсади ин шакли таълим омӯхтани амиқи фан, мустаҳкам намудани маводи фаро гирифташуда, аз худ намудани методологияи донишҳои илмӣ мебошад [195, с.62].

Омӯзиш нишон дод, ки дар раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ маҳз машғулиятҳои семинарӣ вазифаҳои гуногунрангро иҷро мекунанд, аз ҷумла:

- ба омӯзиши мунтазами материалҳои барномавӣ, манбаъҳои ибтидоии адабиёти илмӣ ҳавасманд мегардонанд;
- дониши дар вақти шунидани дарсҳои лексионӣ ва кори мустақилона гирифтаашро мустаҳкам менамоянд;
- ба шарофати баромади рафиқон ва омӯзгор дар рафти дарсхонанда донишашро ғанӣ гардонида, дониши қаблан гирифташударо ислоҳ мекунанд;
- барои ба эътиқоди мустаҳками шахсӣ табдил додани дониш мусоидат менамоянд;
- малакаҳои нутқи шифохӣ оид ба масъалаҳои назариявиро ташаккул медиҳанд, бо мафҳумҳо ва категорияҳо озодона амал карданро ба онҳо меомӯзанд;
- ба омӯзгор имконият фароҳам меоранд, ки ҳам кори мустақилонаи хонандагон ва ҳам кори худро мунтазам назорат кунанд.

Семинарҳоро аз рӯи намуди ташкил ва баргузорнамоӣ оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони мактабҳои таҳсилоти умумӣ бо роҳи такмили ихтисоси дохилимактабӣ метавон ба инҳо ҷудо кард:

- суҳбати муфассал дар асоси нақшаи пешниҳодкардаи омӯзгор;
- пурсиши даҳонии шунавандагон аз рӯи рӯзномаи семинар;
- шунидан ва муҳокимаи маърӯзаҳои (рефератҳои) хонандагон;
- муҳокимаи рефератҳои хаттӣ, ки аз тарафи маърӯзачиёни алоҳида пешакӣ тайёр карда шудаанд ва баъдан, пеш аз семинар аз тарафи тамоми гуруҳ хонда мешавад;
- шарҳдиҳии мутолиа ва таҳлили ҳуҷҷатҳо (адабиёт);
- конференсияи назариявӣ;

- семинар–коллоквиум;
- семинар – мубоҳиса;
- машварат.

Дар семинарҳо оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ воситаҳои такмили ихтисоси дохилимактабӣ мавриди баррасӣ қарор дода мешаванд:

- мавзӯҳои асосии курс, ки аз ҳудудҳои онҳо сифати тайёрии касбиро муайян мекунад;
- саволҳои, ки барои фаҳмидан ва аз худ кардан нисбатан душвортаранд.

Намудҳои зерини машғулиятҳои семинарӣ маъмуланд (расми 2):

- просеминарҳо – ин машғулиятҳои амалӣ барои ба кори мустақилонатайёр кардани хонандагон бо сарчашмаҳои ибтидоӣ, тартиб додани қайдҳо, рефератҳо ва ғайра;
- семинарҳои, ки навҳои зиёд доранд: саволҳо ва ҷавобҳо (ҷавобҳо баҳо дода мешаванд);
- гуфтугӯи васеъ;
- шарҳдиҳии мутолиа, мубоҳиса, конфронс; ҳалли супориҳои нисбатан мушкил;
- машғулият дар истеҳсолот;
- нишастҳои матбуотӣ (пресс–конференция);
- «хучуми зеҳнӣ»;
- семинарҳои махсус;
- семинарҳои илмӣ донишҷӯён (семинарҳо аз рӯи ихтисос).

Ҳангоми ташкили корҳо дар гуруҳҳои хурд оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣҳои вазифаҳои зерин имконпазиранд:

1) муҳокимаи масъалаи умумӣ дар дарсҳои семинарӣ (ё ҷиҳатҳои алоҳидаи он) бо таҳияи ин ё он мавқеъҳои барои гуруҳҳо ягона ва муаррифии минбаъдаи онҳо;

2) таҳияи нақшаи муфасссали ҷавоб ба ин ё он саволи мушаххас, муҳокимаи варианти омодашуда бо дигар гуруҳҳо ва дар ниҳоят пешниҳоди ҷавоб оид ба мавзӯи пешниҳодшуда;

3) омода намудани саволҳо барои муҳокимаи минбаъда дар конференсияи матбуотӣ ё мусоҳибаҳо;

4) таҳлили адабиёти иловагии мутолиашуда ва дар ин асос омода кардани ҷавобҳо ба саволҳои гузошташуда;

5) кори муштараки хаттӣ (умумӣ), ки баъди муҳокимаи пешакӣ натиҷаи умумии он дар шакли хаттӣ бароварда мешавад;

6) муҳокимаи масъалаҳои баҳснок аз рӯи ин ё он бахши масъалаҳои баррасишаванда ва коркарди мавқеи каму беш ягонаи гуруҳ;

7) баррасии якҷояи рефератҳои дар синф шундашуда ва баровардани хулосаҳои умумӣ (беҳтараш дар шакли хаттӣ) [165, с.25].

Агар дар машғулияти семинарӣ баррасии масъалаҳои мураккаби назариявӣ, категорияҳо ва таърифҳо пешбинӣ шуда бошад, пас он метавонад дар шакли конференсияи матбуотӣ гузаронида шавад. Шаклҳои зерини дигаргуншавӣ маълум аст:

- гуруҳ аз рӯи масъала саволҳо медиҳад, муаллифони шумораи бештари саволҳо ба гуруҳи иштирокчиёни нишасти матбуотӣ дохил мешаванд (онҳое, ки ба саволҳо ҷавоб медиҳанд);

- аъзои гуруҳ саволҳо тартиб медиҳанд, муаллифони саволҳои шавқовар дар сари мизи иштирокчиён ҷой гирифта, ба гуруҳ саволҳои худро пешниҳод мекунанд;

- гуруҳ саволҳо тартиб медиҳад ва омӯзгор аз байни хонандагон онҳоеро интихоб мекунад, ки рӯ ба рӯ бо шунавандагон мешинанд ва ба саволҳо ҷавоб медиҳанд;

- саволҳоро гуруҳҳои хурд тартиб медиҳанд, баъд аз интишори онҳо гуруҳ «баста»–инисбатан мантиқӣ ва ҷолиби саволҳоро муайян мекунад ва муаллифони он онҳоро ба тамоми гуруҳ медиҳанд;

- гуруҳе, ки шумораи бештари саволҳоро тартиб дод, дар конференсияи матбуот ҳамчун посухдиҳанда баромад мекунад.

Меъерҳои баҳодиҳии сифати дарсҳои семинарӣ оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон дар заминаи баланд бардоштани таҳассуси дохилимактабӣ барои таъмини самаранокии раванди таълим хеле муҳим мебошанд. Ҷанбаҳои интиҳобшуда метавонанд ба таври зерин муфассал шарҳ дода шаванд:

- **мақсаднокӣ:** муҳим аст, ки на танҳо дар дарс вазифаҳои возеҳ гузошта шаванд, балки робитаи назария бо ҷанбаҳои амалии кори омӯзгорон низ таъмин карда шавад. Ин ба иштирокчиен имкон медиҳад, ки чӣ гуна малака ва дониши муфидро дар фаъолияти касбии худ ба даст оранд;

- **банақшагирӣ:** банақшагирии самараноки семинар на танҳо фарогирии мавзӯҳои зарурӣ, балки навсозии дониш, шиносӣ бо таҳқиқоти нав, навоарӣ ва пешрафтҳо дар педагогикаро дар бар мегирад;

- **ташкили кор:** эҷоди фазои истехсолӣ барои муҳокима ва таҳлил унсури асосии семинари муваффақ мебошад. Муаллим бояд тавонад иштироки фаъолонаи ҳамаи иштирокчиенро ташвиқ кунад ва сӯҳбатро тавре идора кунад, ки ғояҳо ва фикрҳои пешниҳодкардаи донишҷӯенро муайян ва инкишоф диҳад;

- **тарзи гузаронидани дарсҳо:** муаллим бояд малакаҳое дошта бошад, ки ба донишҷӯен тавассути додани саволҳои иғвоангез ва ташкили муҳоҳисаҳо, ки ба таҳлили амиқи мавзӯҳои баррасишаванда мусоидат мекунанд, тавачҷӯҳ ва ҷалби онҳоро нигоҳ доранд;

- **муносибати муаллим ба хонандагон:** меъери муҳим муносибати эҳтиромона ва серталаби муаллим ба донишҷӯен мебошад.

Ин фазои эътимодно ба вучуд меорад, ки дар он донишҷӯен метавонанд фикру ақидаҳои худро ошкоро баён кунанд;

- **муносибати хонандагон ба муаллим:** эътироми мутақобилаи омӯзгор ва хонандагон ба фароҳам овардани фазои пурсамари таълимӣ мусоидат мекунад. Безътиной метавонад ба раванди таълим таъсири манфӣ расонад;

- **идоракунии гурӯҳ:** қобилияти омӯзгор дар идоракунии динамикаи гурӯҳ ҷанбаи калидӣ мебошад, ки ба самаранокии семинар таъсир мерасонад. Муаллим бояд қодир бошад, ки тамос гирад, шароити мувофиқро барои муҳокима таъмин кунад ва боварӣ ҳосил кунад, ки то ки қулли ақидаҳои онҳо ба инобат гирифта шаванд;

- **хулосаи омӯзгор:** ҷамъбасти моҳирона ва таъкид ба нуқтаҳои асосии дарс барои таҳкими донишҳои бадастомада муҳим аст.

Ин меъерҳо метавонанд барои арзёбӣ ва тақмили минбаъдаи дарсҳои семинарӣ, инчунин баланд бардоштани ҳаракати касбии омӯзгорон тавассути рушди шахсӣ ва касбӣ асос бошанд [151, с.122].

Дар байни воситаҳои барзиёди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ иштирок дар конференсияҳои илмию амалӣ ва конгрессҳои сатҳҳои гуногун нақши муҳимро ишғол мекунад. Вазифаҳои ин гуна ҷорабиниҳо ниҳоят васеъ ва гуногунранганд. Анҷуманҳо ва конференсияҳои илмию амалӣ ба таҳлил ва дарк кардани самарабахши проблемаҳои нисбатан муҳимтарине, ки ҳам ба равандитаълим дар умум ва ҳам ба хусусиятҳои таълими иловагӣ дахл доранд, мусоидат мекунанд. Илова бар ин, аксар вақт ҳуди мавзӯи ҷорабиниҳо диққати омӯзгоронро ба нозуқиҳои гуногуни касбӣ ва мушаххаси фаъолият ҷалб намуда, онҳоро водор месозад, ки маҳорат ва малакаи касбии худро зери шубҳа қарор диҳад.

Конференсия – ин як навъи ташкили фаъолияти илмие мебошад, ки дар он омӯзгорон қорҳои худро ҳозир намуда муҳокима мекунанд. Конференсияҳои илмию амалӣ дар муқоиса ба семинару тренингҳо як

катор афзалиятҳо доранд. Дар кори конфронс оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон муҳим он ба ҳисоб меравад, ки баромади иштирокчиёни конфронс оид баҳамон як масъала имкон медиҳад, ки масъалаҳо аз чанд ҷониб баррасӣ карда шаванд. Дар натиҷа варианти дигар надоштани арзёбии ин ё он масъала ва роҳҳои ҳалли он аз байн меравад. Ғайр аз ин, конференсияҳои илмию амалӣ барои мубодилаи таҷриба ва донишҳои амалӣ имконият фароҳам меоранд. Хеле муҳим аст, ки иштироки омӯзгорон дар анҷуманҳо ва конференсияҳои илмию амалӣ барои бошуурона, таъсирбахш ва пуршиддат фикр кардан роҷеъ ба баромадҳои аҳамиятноки маърузачиён ва масъалаҳои касбии дар рафти баҳсҳо муҳокимашуда, имкониятҳои иловагӣ фароҳам меоварад[191, с. 94].

Барои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ иштироки шахсии омӯзгор дар маҷлисҳои умумии анҷуманҳо ва конференсияҳои илмию амалӣ аз аҳамият ҳолӣ нест. Шиносӣ бо мафҳумҳо ва ғояҳои нав, бо тавзеҳоти замонавии муқаррароти илми фундаменталӣ ва натиҷаҳои таҳқиқот, ҳам ба рушди касбӣ ва ҳам ба рушди шахсияти омӯзгор таъсири мусбат мерасонад.

Ҳамаи гуфтаҳои боло омили асосии ба вучуд омадани марҳилаи нави ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ ба ҳисоб рафта, дар рушди нумӯи салоҳиятнокиҳои иттилоотӣ мусоидат мекунад, онҳоро ҳамчун мутахассис ба густариши сарҳадҳои уфуқҳои илмӣ водор мекунад ва ҳавасманд мегардонад, иштироккунандагони конференсияҳои илмию амалӣ ва анҷуманҳоро ба дарки нав водор менамояд, яъне, маъноӣ ҳалли проблемаҳои дар канор мондари низ дорад.

Конференсияҳо ва анҷуманҳои илмию амалӣ оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ

тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ барои ташаккули чунин як субъекти муҳими салоҳиятнокиҳои касбӣ, ба мисли салоҳиятнокии иттилоотии омӯзгор иқтидори зиёд доранд.

Мизи мудаввар оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо мақсади таҳияи андешаи умумӣ, мавқеи иштирокдорон оид ба масъалае, ки мавриди баррасӣ қарор гирифтааст, гузаронида мешавад. Одатан аз 1 то 3 саволи масъалаи муҳокимашаванда фикр карда мешавад.

Усули «Баҳсу мунозира» ё «Ҳуҷуми фикрӣ» – ин як раванди тафаккури эҷодии гуруҳӣ, агар равшантар баён кунем, воситаи ба даст овардани миқдори зиёди ғояҳо аз як гуруҳи одамон дар як муддати кӯтоҳ унвон карда мешавад. Усулҳои мазкурро дар ҷаласаҳои гуруҳи эҷодӣ дар муҳокимаи лоиҳаҳо ва ё гузаронидани чорабиниҳои гуногун фаъолони истифода бурдан мумкин аст.

«Усули Кейсҳо»– ин як усули ғайрибозӣ барои таҳлил ва ҳалли ҳолатҳост, ки дар он омӯзгорон дар муҳокимаи мустақими ҳолатҳои корӣ ва вазифаҳои, ки аз таҷрибаи воқеӣ гирифта шудаанд, бевосита иштирок мекунад. Усули мазкур, чун қоида, дар ҷараёни бозии корӣ - вазъиятӣ истифода мешавад, ки ҳуди он ҳам як усули интерактивии бозӣба ҳисоб рафта, қорӣ намудани фаъолияти махсуси (бозии) омӯзгорон – иштирокчиёни амсилаи тақлиднамоиро дар бар мегирад, ки шароити динамикаи раванди таълим ё ҳамкорӣ бо волидони хонандагонро аз нав эҷод мекунад» [190, с.317]. Яке аз шаклҳои гуруҳии фаъолият бо омӯзгорон «Баҳсҳои доиравӣ» ном дорад. Моҳияти ин шакли шавқовару ҳавасангез дар тақлид ба гардиши ҷарҳзананда аст; шарикон ду гуруҳи омӯзгорон мебошанд, ки дар муқобили ҳамдигар ҷойгиранд. Пас аз он ки савол барои муҳокима пешниҳод мешавад, онҳо бо навбат аз ҳар гуруҳ оид ба масъалаи пешниҳодшуда андешаҳои худро баён мекунанд –«доира» ба ҳаракат медарояд. Агар масъалаи баррасишаванда ниҳоят мураккаб бошад, ба «доира» хусусияти

алтернативӣ додан мумкин аст: масалан, шарикони тарафи «рост» чизеро баръало тасдиқ мекунанд ва шарикони тарафи «чап» онро инкор мекунанд.

Корҳои методӣ дар мактаби муосир – ин як маҷмӯи чорабиниҳое мебошанд, ки ба дастовардҳои назарраси илм ва таҷрибаи пешқадами педагогӣ ва ба таҳлили мушаххаси раванди таълим асос ёфта, инчунин низоми тадбирҳо, амалҳо ва чорабиниҳои ба ҳам алоқамандро дар худ таҷассум мекунад, ки ба ҳамаҷониба баланд бардоштани таҳассус ва маҳорати касбии ҳар як омӯзгор, ба инкишоф додан ва ғанӣ гардондани нерӯи эҷодии коллективи педагогӣ ва дар умум ба мактаб нигаронида шудааст. Дар ташкил ва такмили фаъолияти таълиму тарбия кори методии мактаб нақши муассир мебозад.

Мақсади корҳои методӣ:

- расондани ёрии самарабахш ба омӯзгорон ва роҳбарони синфҳо барои беҳтар намудани ташкили таълиму тарбияи хонандагон;
- ҷамъбаст ва ҷорӣ намудани таҷрибаи пешқадам;
- баланд бардоштани сатҳи назариявӣ ва маҳорати педагогии омӯзгорон ва роҳбарони мактабҳо.

Коллективи педагогӣ ҳангоми ба нақша гирифтани корҳои методии мактаб оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ кӯшиш менамояд, ҳамон шаклҳоеро интихоб кунад, ки дар ҳақиқат имкон медиҳанд масъалаҳо ва вазифаҳои дар назди мактаб истода ҳал карда шаванд.

Мундариҷаи корҳои методӣ оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ самтҳои зеринро дар бар мегирад:

- омӯзиши санадҳои меъёрию ҳуқуқие, ки ба беҳтар намудани раванди таълим нигаронида шудаанд;
- омӯзиши технологияҳои нави педагогӣ;
- омӯзиши масъалаҳои психологию педагогии таълиму тарбия, масъалаҳои идоракунии раванди таълим;
- ташҳиси дархостҳои касбии омӯзгорон;
- омода намудани омӯзгорон ба аттестатсия;
- азнавомодакунии курс;
- кор дар гуруҳҳои эҷодии мактаб;
- иштирок дар конференсҳои илмию амалӣ;
- ташкил ва гузаронидани семинарҳои назариявӣ ва рӯзҳои методӣ;
- мониторинги дастовардҳои таълимӣ;
- таъминоти методии раванди таълим;
- кор оид ба муҷахҳазгардонии кабинетҳои барномавӣ (синфхонаҳо) бо маводҳои барномавӣ, методӣ, ташҳисӣ;
- корҳои беруназсинфӣ аз рӯи фанҳо;
- ташкили фаъолияти илмию таҳқиқотии омӯзгорон ва таълимгирандагон;
- омӯзиши таҷрибаи пешқадами педагогии ҳамкорон.

«Анғезиши зеҳн – ин чунин шакли ҳамкориест, ки дар он фаъолияти муштаракӣ тамоми гуруҳҳо ба ҷустуҷӯи ҳалли воқеъ, оптималии масъалаи назариявӣ ё амалӣ нигаронида шудааст. Усули анғезиши зеҳн, ки дар ҷараёни ташаккулёбии мубодилаи касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди тақмили ихтисос дар дохили мактаб истифода мешавад, ба мисли «синектика» ва «ҳамлаи ақлҳо» усули кори гуруҳи ба шумор меравад» [188, с.88].

“Ангезиши зеҳн” – бо тобишҳои гуногуни худ, як усули маъмули ғоявӣ мебошад.

Синектика – яке аз усулҳои ташкили тафаккури эҷодӣ мебошад, ки дар шароити коллективи тайёркардашуда натиҷаи ҳақиқӣ ба даст меояд.

Роҷеъ ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ усулҳои зиёди ҳучуми фикрӣ мавҷуданд. Интиҳоби онҳо ба табиати масъалаҳо, дастаи эҷодӣ ё дигар ҳолатҳо вобаста аст.

Қоида барои иштирокчиёни “Ангезиши зеҳн”:

1. Ҳарчи бештар шумораи бештари фикру ақидаҳоро баён кунед. Ба миқдор бештар бартарӣ диҳед, на ба сифат. Бо ибораҳои кӯтоҳ фикри худро баён кунед.

2. Бе ягон танқид, эродҳои кинояомез, шӯҳиҳои таъсирбахш!

3. Ҳама ғояҳоро (ҳатто, агар ба назар бемаънӣ намоянд) қабул кунед, на ба фикрронии мантиқӣ, балки ба тахминҳо, ҳаёлпардозҳо ва ғайра афзалият диҳед.

4. Шӯҳӣ кунед, хандед, умуман худро озод ва ором эҳсос кунед [85, с.263].

Тартиби тахминии усули “Ангезиши зеҳн”:

1. Хабар роҷеъ багузаронидани ҳамлаи ақлӣ бо шарҳи моҳияти супориш (2–3 рӯз пеш)..

2. Ҳучуми фикрӣ (1,5–2 соат).

– муаррифии иштирокчиён ва гуруҳҳо, шиносӣ бо қоидаҳои ҳучуми фикрӣ (5–10 дақиқа),

– гузоштани вазифа, ҷавоб додан ба саволҳо (10–15 дақиқа),

– ба роҳ мондани ҳамлаи фикрӣ (20–30 дақиқа),

– танаффус (10 дақиқа),

– тартиб додани рӯйхати таҳриршудаи ғояҳо (30–45 дақиқа)

Синфхона бояд равшан ва бароҳат бошад. Хонандагон бояд тавре шинанд, ки якдигарро бубинанд (мизи мудаввар ё шакли П –амсоли миз). Ба қайд кардан ва нишон додани натиҷаҳои ҳамлаи ақлӣ диққат додан зарур аст. Ба ҳар як иштирокчӣ дастур додан мумкин аст, ки андешаҳои худро нависад, сабти магнитофониرو истифода барад, стенограммаро пеш барад.

Пас аз ба итмом расидани ҳамлаи ақлӣ ё худ баҳсу мунозираҳо, ислохкунии ғаврии гуруҳии рӯйхати идеяҳо гузаронида мешавад. Ҳамаи онҳо ба гуруҳҳо тақсим карда мешаванд: идеяҳои нисбатан мувофиқтарбарои татбиқи ғаврӣ, нисбатан самараноктар ва ояндадор ва ғайра. Идеяҳои нисбатан беаънӣ ё дар татбиқ душвортар партофта мешаванд. Пас аз он, рӯйхат ба таври ниҳой қабул карда мешавад.

Дар рафти кори мо муқаррар карда шуд, ки тренингиҳои омӯзишӣ технологияи самараноки ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ ба ҳисоб мераванд. Тренингиҳо оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ имкон медиҳад, ки тамоми зинаҳои фаъолияти навоарӣ: ҳавасмандкунӣ, маърифатӣ, коммуникативӣ, рефлексивӣ, баҳодихӣ фаро гирифта шаванд.

Дар рафти гузаронидани тренингиҳо оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ боз як вазифаи муҳим барои баланд бардоштани фаъолияти инноватсионӣ – ташаккули омодагии омӯзгорон ба ҳамкориҳои мутақобила, иштироки эътимоднок ба якдигар, инчунин тайёрии ба ҳамкориҳои пурсамар ҳалли худро ёфт. Ҷанбаи охирин вобаста

ба амал омадани тағйирот дар ҳайатидонишомӯзон навсозӣ карда шуд. Аз як тараф, вазъи иҷтимоӣ - фарҳангӣ, иқтисодӣ, демографӣ дар шаҳру вилоят аз бисёр ҷиҳат боиси афзоиши ҳиссаи донишҷӯёни дорои сатҳи пасти дониши ибтидоӣ, худмуайянкунии касбӣ ва ҳавасмандии босифат барои азхудкунии барномаҳо гардид [57, с.71].

Яке аз лаҳзаҳои муҳими тренингҳо оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди такмили ихтисоси дохилимактабӣ бартараф намудани муқовимат ба навоарӣ, ғалатфаҳмии ноқомии эҷодии худ мебошад» [129, с.78]. Дар низоми машқҳое, ки дар тренингҳо пешниҳод карда шудаанд, машқҳое, ки ба рафъи ҳастагии эҳсосии омӯзгор нигаронида шудаанд, мавқеи махсусро ишғол намуданд.

Дар баробари тренингҳо оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди такмили ихтисоси дохилимактабӣ унсурҳои зерин низнакши босазое мегузоранд:

- интихоби озмуни омӯзгорон;
- низоми шартномавии қабул;
- низоми ҳавасмандгардонии кормандони педагогӣ;
- низоми аттестатсияи кормандони педагогӣ ва роҳбарикунанда;
- низоми тафриқавии рушди сифату салоҳиятнокии касбии ҳайати омӯзгорон;
- ба фаъолияти илмию тадиқиқотӣ ва инноватсионӣ ҷалб намудани омӯзгорон.

Тачрибаи мо собит намуд, ки барои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ мувоҳиса нақши босазоеро мебозад.

Мубоҳиса – усули фаъолона ҷалб намудани омузгорон ба корҳои дастаҷамъонаи методи аст, ки шиддатнокӣ ва самаранокии раванди такмили ихтисоси дохилимактабро зиёд мекунад. Дар раванди такмили ихтисоси дохилимактабӣ мубоҳиса аз омӯзгорон мустақилона кор карданро тақозо мекунад, дар ҳар яке аз онҳо зарурати баёни нуқтаи назари шахсии худ, баёни андешаи шахсӣ ба масъалаи баррасишавандаро тақозо мекунад» [158, с.93]. Омӯзиш нишон дод, ки мубоҳиса дар раванди баланд бардоштани таҳассуси дохилимактабӣ бо роҳҳои гуногун ба миён меояд:

- беихтиёр, ба таври стихиявӣ, ҳамчун воқуниш ба пешниҳоди сусти мавод, тартиб додани иштибоҳ ё норавшан фаҳмидани масъалаи муҳокимашавандаи иштирокчиёни семинар;
- омӯзгор онро ба нақша мегирад ва ташкил мекунад.

Мубоҳиса дар раванди баланд бардоштани сатҳи таҳассуси омӯзгорон бояд дӯстона ва дуруст ба роҳ монда шавад. Иштирокчиёни он бояд дар мулоҳизаҳои худ яқдилӣ ва устуворӣ зоҳир кунанд, барои нутқи худ, ки дар вазни илмӣ эродҳо ва мулоҳизаҳо, мазмунӣ фикри баёншуда, дурустии муайян кардани мафҳумҳо ифода меёбад, масъулият дошта бошанд. Мубоҳиса дар раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ – технологияест, ки барои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгор тавсия дода мешавад. Мубоҳиса технологияест, ки ба омӯзгор имкон медиҳад ба субъекти муносибатҳои байнишахсӣ дар коллектив табдил ёбад. Ба шарофати ба даст овардани таҷрибаи иштирок дар мубоҳисаҳо ҷузъҳои зиёди салоҳиятнокии коммуникатсионӣ ташаккул меёбад. Ҳамчун воситаи ташаккули салоҳиятнокии коммуникативӣ онро дар омӯзиши фанҳои асосии таълимӣ ва дар синфҳои махсус, ки барои

омӯзиши усулҳои ҳуди муҳокима баҳшида шудаанд, истифода бурдан мумкин аст.

Маданияти мубоҳиса аз ҷониби ҳар як иштирокчи риояи меъёру қоидаҳои муайянеро дар бар мегирад, ки инкишофи онҳо боиси ташаккули салоҳиятҳои муошират мегардад. Ин мубодилаи озоди афкор, эҳтиром ба фикри ҳар як иштирокчии мубоҳиса, таҳаммулпазирӣ ба танқид ва ғайра мебошад.

Дар раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ ҳангоми гузаронидани мубоҳиса зарур аст, ки иштирокчиён мавзӯ, ҷорҷӯбаи умумии муҳокима ва тартиби гузарондани онро равшан дарк кунанд.

Дар раванди ташкили мубоҳиса бояд фазои аз ҷиҳати психологӣ мусоид, фароҳам оварад, иштирокчиёнро ба ҳалқа шинонд [192, с.298]. Илова бар ин, шарҳи пешакии мавзӯ ё масъала муҳим аст. Қисмати муқаддимаӣ тавре ташкил мешавад, ки донишҷӯеро, ки иштирокчиён доранд, амалӣ гардонидани тавонанд, иттилооти заруриро муаррифӣ кунанд ва шавқу ҳавасро ба масъалаҳо эҷод кунанд.

Якчанд варианти ташкили қисми муқаддимаии мубоҳиса дар раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ вучуд дорад:

1. Муҳокимаи мухтасари пешакии масъала дар гуруҳҳои нисбатан хурдтар;
2. Муқаддимаи мавзӯи суҳбат тавассути супорише, ки дар назди як ё ду иштирокчи пешакӣ гузошта шудааст, баромад бо гузориши муқаддимаии проблеммаӣ, ки гузориши масъаларо ошкор мекунад;
3. Истифодаи пурсиши кӯтоҳи пешакӣ оид ба мавзӯ.

Дилхоҳ варианти мубоҳиса набояд дароз тӯл кашад. Ин барои зуд ба баҳс ворид шудан мусоидат мекунад.

Усулҳои ҷорӣ намудани мубоҳиса дар раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ:

- тавсифи ҳолати мушаххас аз зиндагӣ;
- истифодабарии хабарҳои ҷорӣ;
- нақшбозӣ;
- намоиши филм;
- сахнабоб кардан, нақши ягон эпизодро бозӣ кардан;
- сабти авдиой;
- саволҳои ҳавасмандкунанда – махсусан саволҳо ба монанди:

Чӣ? Чи хел? чаро? чи шуд, агар?

Барои самаранок гузаронидани мубоҳиса дар раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ, бояд як қатор чораҳои пайдарпай андешида шаванд:

1. Тақсим кардани нақшҳо– вазифаҳо дар гуруҳи мубоҳисавӣ (роҳбар, ташкилкунанда, таҳлилгар, сабткунанда, нозир).

2. Муайян намудани тартиби корҳо ҳангоми муҳокимаи мушкилот дар гуруҳҳои мубоҳисавӣ (баён кардани мушкилот; тақсим кардани иштирокчиён ба гуруҳҳо, тақсими нақшҳо дар гуруҳҳои хурд, шарҳи роҳбар дар бораи он кичи интизорие аз ширкати иштирокчиён дар баҳсро дорад; муҳокимаи мушкилот дар гуруҳҳои хурд, пешниҳод намудани натиҷаҳои муҳокима дар назди тамоми коллектив, муҳокимаи давомдор ва рафтори натиҷаҳо).

Барои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ ташкил ва гузаронидани дарсҳои намунави ва ё кушод мавқеи махсусе дорад. Дарси кушод ва ё намунави дар худ яке аз қадимтарин шаклҳои кори методии такмили ихтисоси дохилимактабии омӯзгоронро таҷассум мекунад. Масъала оид ба нақш ва ҷои дарсҳои кушод дар амалияи омӯзгорон ҳамеша актуалӣ боқӣ мемонад.

Барои дарсҳои кушод, ки бо мақсади баланд бардоштани сатҳи таҳассуси омӯзгорони даъватшуда гузаронида мешаванд, агар чунин ифода кардан мумкин бошад, як навоварии баркамол интихоб карда мешавад, ки дар ҳама ҷузъиёти нозуки технологӣ таҳия шудааст, хатман бодикқат ва ҳамаҷониба асоснок карда шуда, бори аввал дар ҳолати таҷрибавӣ санҷида шуда, дар муқоиса бо усулҳои маълуми қаблӣ самаранокии баланди худро нишон диҳад [154, с.53].

То замоне, ки дарс нави асосии фаъолияти омӯзгор ва донишҷӯ ба ҳисоб меравад, танҳо он ҳамчун объекти омӯзиш, таҳлил, такмилдиҳӣ ва дарки эҷодӣ боқӣ мемонад. Омӯзгор тавассути дарсҳои кушод метавонад бо усулҳои навоварона, бозёфтҳои нави методӣ, мушкилоте, ки ҳамкасбон рӯи онҳо кор мекунанд, шинос шавад ва дар ниҳоят кори худро бо кори дигар омӯзгорон муқоиса намояд. Ва дарси кушод – равшана ба ин ҷаҳони васеъ ва тағйирёбанда, ҷаҳони эҷодкорӣ ва касбият аст.

Ба андешаи мо, дарси кушод дар раванди такмили ихтисоси дохилимактабии омӯзгорон бояд аз ҷониби ҳуди омӯзгорон пешниҳод гардад, на ин ки аз боло таъин карда шавад. Инчунин ба дарсҳои гузаронидашуда муносибати дифференциалӣ лозим аст. Ба назар гирифтани лозим аст, ки кӣ дарс медиҳад ва барои кӣ.

Барои мутахассисони ҷавон баргузор намудани дарсҳои кушод зарур аст. Дарсҳои онҳо бо асоси классикӣ тавсиф мешавад. Пас аз баргузори дарсҳои кушод таҳлил ва хулосаҳои мушаххасу ба таври хайрхоҳона гуфташуда ҳатмӣ мебошад.

Дарси кушод, ки аз тарафи омӯзгори ботачриба гузаронида мешавад, – ин даъват ба андешаи шахсии ўст. Омӯзгор ҳамкасбони худро бо бозёфтҳои нави педагогӣ шинос намуда, нишон медиҳад, ки ин ё он вазъияти проблемавии дарсро чӣ тавр ҳал мекунад. Дар чунин ҳолат таҳлили дарс хусусияти дигар пайдо мекунад. Мубодилаи васеи афкор, таҷриба, ки ба ғанӣгардидани сатҳидониш ва малакаи якдигар мусоидат мекунад, ба амал меояд [169, с.104].

Алгоритми тахминии омода кардан ва гузаронидани дарси кушод инҳо мебошанд:

– таҳияитарҳи иттилоотии (рекламавии) дарси кушоди навбатӣ аз ҷониби омӯзгор ва тақсими онҳо ба шахсоне, ки ба дарс даъват карда мешаванд;

- –тавсифи дараҷаи хониш (ки аз тарафи омӯзгор дода мешавад), қобилияти азхудкунӣ, имкониятҳои воқеии таълимӣ ва тарбиявии кӯдакон дар синфе, ки дарси кушод баргузор мегардад;

- нақли омӯзгор ба омӯзгорони дигар роҷеъ ба дарси кушод;

- асосноккунии лоиҳаи дарси кушод;

- ҷавоби омӯзгор ба саволҳои меҳмонон оид ба лоиҳаи пешниҳодшаванда;

- гузаронидани дарс;

- таҳлили дарс аз тарафи ҳуди омӯзгор;

- таҳлили дарси кушод аз тарафи директор ва ё муовини ў;

– ҷавобҳои омӯзгор ба саволҳои меҳмонон оид ба машғулияти дарси гузаронидашуда;

- мубоҳисаи умумӣ;
- хулосаи ҷамъбастии омӯзгоре, ки дарси кушодро баргузор намудааст;

Ҳамин тавр, тамоми асосҳо мавҷуданд, ки дар раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ навоарӣ баррасӣ ва дохил карда шавад.

1.3. Мундариҷа ва натиҷаҳои таҳқиқоти таҷрибавӣ-озмоишӣ оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ

Мақсади корҳои таҷрибавӣ санҷиши ҳамаҷонибаи самаранокии татбиқи амсилаи таҳияшудаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ ба ҳисоб мерафт.

Дар ин қисмати кори худ мо меҳодем натиҷаҳои бадастовардашударо ҷамъбаст ва бо дархури хусуиятҳои зерин мвариди санҷиш қарор диҳем:

1) дараҷаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ;

2) дараҷаи инкишофи мутобиқшавӣ (хусусияти амалисозии фаъолияти таълимию касбӣ ва истеҳсолӣ; сатҳи мустақилият; сифати фаъолияти таълимию касбӣ ва истеҳсолии гузаронидашуда);

3) дараҷаи рушди эҷодкорӣ (хусусияти татбиқи фаъолияти таълимӣ – татдиқотӣ, илмӣ – таҳқиқотӣ; сатҳи мустақилият; сифати фаъолиятҳои таълимию таҳқиқотӣ ва илмию таҳқиқотии татбиқшаванда).

Ба ҳайати иштирокчиёни таҷриба 68 нафар омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ 10 нафар кормандони донишкадаи ҷумҳуриявии тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф ва 8 нафар аз филиалҳои дар шаҳри Душанбе будаи Донишкадаи тақмили ихтисоси кормандони соҳаи маориф ворид шуданд.

Кори таҷрибавӣ – озмоишӣ дар якчанд давра аз соли 2015 то соли 2021 гузаронида шуд.

Барои иҷрои вазифаҳои гузошташуда зарур буд, ки таҳқиқот анҷом дода шавад, ки он дар 3 марҳила сурат гирифт:

Марҳалаи I –озмоиши муайянкунанда;

Марҳалаи II –озмоиши ташкилкунанда;

Марҳалаи III –озмоиши назоратӣ.

1.Озмоиши муайянкунанда (солҳои 2015–2016) гузаронида шуд.

Мақсади марҳалаи озмоиши муайянкунанда – муайян намудани сатҳи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ.

Барои гузаронидани корҳои таҷрибавӣ–таҳқиқотӣ чор муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ интихоб карда шуд, ки онҳо муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №№__15,55, 31, 65 ва литсейи № 4 барои хонадагони болайёкати шаҳри Душанбе.

Барои санчишу мукоисамоии раванди таҳқиқот гуруҳхоро ба таҷрибавӣ ва назоратӣ тақсим намудем. Гуруҳи таҷрибавӣ аз 30 нафар ва гуруҳи назоратӣ аз 20 нафар омӯзгорон иборат буд.

Маълумотномаи гуруҳҳо ба тариқи зайл аст:

1. *Гуруҳи назоратӣ:*

№ б/т	Ному насаби шунаванда	Собикаи кори	Ихтисос	Ҷои кор
1	Зоҳидова Мулкия	27 сол	Забон ва адабиёти тоҷик	Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №15
2	Саидова Мавлуда	48 сол	Синфҳои ибтидоӣ	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №15</i>
3	Шарипов Рачаб	48 сол	Математика	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №15</i>
4	Авлазимова Ситора	19 сол	Забони англисӣ	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №15</i>
5	Аъзамова Замира	42 сол	Физика	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №15</i>
6	Бегматов Зухурҷон	31 сол	География	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №55</i>
7	Шерова Латофат	38 сол	<i>Математика</i>	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №55</i>
8	Мусаввирова Ҳайитбу	37 сол	<i>Математика</i>	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №55</i>
9	Хочаева Гулҷеҳра	31 сол	<i>Математика</i>	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №55</i>
10	Талбова Холмо	26 сол	Забони русӣ	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №65</i>
11	Меҳрубонава Фарида	17 сол	Синфҳои ибтидоӣ	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №65</i>
12	Бобохонова Зулфия	12 сол	Биология	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №65</i>
13	Гулшанова Ҳочарой	30 сол	Забон ва адабиёти тоҷик	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №65</i>
14	Ибронова Рухсора	26 сол	Забон ва адабиёти тоҷик	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №31</i>
15	Назифова Гулру	20 сол	Математика	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №31</i>
16	Қурбонава Муслима	15 сол	Забон ва адабиёти тоҷик	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №31</i>
17	Абдурахмонова Мавлуда	38 сол	Синфҳои ибтидоӣ	Литсейи №4

18	Гулмахмадов Салоҳиддин	50 сол	Математика	<i>Литсейи №4</i>
19	Қурбонова Наргис	25 сол	Синфҳои ибтидоӣ	<i>Литсейи №4</i>
20	Мирзохонов Диловар	7 сол	Химия	<i>Литсейи №4</i>

2.Гуруҳи озмоишӣ:

№ б/т	Ному насаби шунаванда	Собикаи кори	Ихтисос	Ҷои қор
1	Чураева Нигина	18 сол	Математика	Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №15
2	Холов Тоҳир	18 сол	Забон ва адабиёти тоҷик	Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №15
3	Бухориева Иноятхон	46 сол	Забони англисӣ	Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №15
4	Гулмуродов Ҷумахон	20 сол	Технология	Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №15
5	Мирзоев Исмаиҷлло	18 сол	Технологияи иттилоӣ	Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №15
6	Раҷабова Зарина	7 сол	Забони русӣ	Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №15
7	Саидова Мавлуда	47 сол	Синфҳои ибтидоӣ	Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №15
8	Бойбобоева Судоба	49 сол	Забон ва адабиёти тоҷик	Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №55
9	Хайруллоева Нозигул	39 сол	Синфҳои ибтидоӣ	Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №55
10	Маматқулова Матлуба	12 сол	Биология	Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №55
11	Бозорова Юлдуз	7 сол	Физика	Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №55
12	Амонова Латофат	41 сол	Забони англисӣ	Муассисаи таҳсилоти миёнаи

				<i>умуми №55</i>
13	Чонова Зебо	37 сол	Забони русӣ	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №55</i>
14	Қабилова Лола	24 сол	Математика	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №65</i>
15	Каримова Зумрад	40 сол	Синфҳои ибтидоӣ	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №65</i>
16	Шарипова Гулрухсор	16 сол	Синфҳои ибтидоӣ	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №65</i>
17	Раҳимова Малоҳат	12 сол	Синфҳои ибтидоӣ	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №65</i>
18	Шодиева Ҳанифа	18 сол	Математика	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №31</i>
19	Исматова Муҳаббат	20 сол	Таърих	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №31</i>
20	Холова Хайринисо	21 сол	Забон ва адабиёти тоҷик	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №31</i>
21	Айдарбекова Сафия	28 сол	Синфҳои ибтидоӣ	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №31</i>
22	Қаландарбекова Маҳина	15 сол	Таърих ва ҳуқуқ	<i>Муассисаи таҳсилоти миёнаи умуми №31</i>
23	Саидов Акбар	48 сол	Забон ва адабиёти тоҷик	<i>Литсейи №4</i>
24	Охунова Сурайё	13 сол	Синфҳои ибтидоӣ	<i>Литсейи №4</i>
25	Мишина Флюра	12 сол	Синфҳои ибтидоӣ	<i>Литсейи №4</i>
26	Зайниддинова Анастасия	12 сол	Синфҳои ибтидоӣ	<i>Литсейи №4</i>
27	Назаров Одил	13 сол	Химия	<i>Литсейи №4</i>
28	Саидова Ҷамила	21 сол	Биология	<i>Литсейи №4</i>
29	Ҳусейнӣ Ҳусрав	11 сол	Таърих	<i>Литсейи №4</i>
30	Шарифбеков Аҳмад	7 сол	Забони англисӣ	<i>Литсейи №4</i>

Аз тарафи мо дар марҳалаи озмоиши муайянкунанда методикаи маҷмӯӣ истифода бурда шуд. Методикаи мазкур маҷмӯи усулҳоро дар бар гирифт, ки эътимоднокии амсилаи таҳияшудаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумиро тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ дар шаклҳои зерин таъмин менамояд:

- мушоҳида;
- пурсишҳо (саволномаҳо);
- санҷиш;
- таҳлили компютерӣ;
- суҳбат;
- ҳалли масъалаҳои педагогӣ;
- таҳлили ҳолатҳои педагогӣ;
- иҷрои вазифаҳои фардӣ.

Таҳлили адабиёти илмӣю методи оид ба мушкилоте, ки дар раванди таҳқиқот аз тарафи мо мавриди омӯзиш қарор гирифт ва дар қисми назариявии таҳқиқотии рисола анҷом дода шудааст, имкон дод, ихтилофҳои ошкор карда шуданд, ки моҳияти онҳо дар аҳамияти қор оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ ва набудани технологияи педагогӣ, ки масъалаи мазкурро дар амалияи ҷумҳурии мо ҳал мекунанд, иборат аст.

Барои ноил шудан ба ҳадафи таҳқиқот мо дар назди худ вазифаҳои зеринро гузоштем:

– ошкор намудани хусусиятҳои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ;

– муқаррар намудани хусусиятҳои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо роҳи такмили ихтисоси дохилимактабӣ;

– таҳияи шаклҳо, усулҳо ва сохтори асосии ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо роҳи такмили ихтисоси дохилимактабӣ.

Бо мақсади омӯзиши низоми оморасозии омӯзгорон ва муайян намудани мушкилоте, ки онҳо дар раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ дучор меоянд, аз тарафи мо таҳқиқот гузаронида шуд.

Дар илми педагогика истилоҳе тахти унвони «душвории педагогӣ» ба чашм мерасад, ки дар қатори мушкилиҳои дигар–мушкилоти методиро дар бар мегирад.

Равоншиносон се ғуруҳи асосии мушкилиҳои методиро ҷудо кардаанд:

а) мушкилие, ки омӯзгор онро дарк мекунад ва меҳодад бартараф намояд, аммо наметавонад;

б) мушкилие, ки омӯзгор онро дарк накардааст, вале метавонад ҳангоми гирифтани ёрии мувофиқ ошкор ва бартараф кунад;

в) мушкилие, ки омӯзгор ҳамчун қарорҳои дурусти методӣ эътироф мекунад ва тағйир додани онҳоро мувофиқи мақсад намешуморад.

Ислоҳ кардани мушкилоти мазкур то андозае мушкул аст. Қабл аз ба вуқӯъ омадани қори нозук барои бовар қуноидани омӯзгор, далели боварибахше бояд интиҳоб карда шавад, ки ба худбинии касбии ӯ ҳалал нарасонад, ба ӯ имкон диҳад, ки ин муқарраротро тағйир диҳад.

Усулҳои муайян кардани душвориҳо ва ё мушкилот дар раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ хеле зиёданд:

- омӯзиши ҳуҷҷатҳои омузгор ва тарзи муомилоти ӯ бо ҳуҷҷатҳо;
- мушоҳидаи фаъолияти эҷодкорӣю таҷрибавӣ;
- санҷишҳои назоратӣ – методӣ;
- назорати пешбурди ҳуҷҷатгузорӣ;
- таҳлили натиҷаҳои фаъолият;

- мусохиба;
- пурсиш;
- худтахлилкунӣ.

Барои муайян намудани сабабҳои мушкилоти касбии дар раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ чойдошта маълумоти оперативӣ –диагностикаи педагогӣ, худташхисдиҳӣ, пурсиш ва арзёбии малакаю маҳорат кумак мекунад. Омӯзгор, аз як тараф, чараҳои маълумотро ҳудаш дастрас мекунад доираи масъалаҳоро муайян месозад ва душвории асосиро ба хонандагон нишон медиҳад, аз тарафи дигар – ба рушди ботинии худ, диди ҷиҳатҳои қавӣ ва заъфи худ така карда, дар ҳамин асос мукамалсозии минбаъдаи касби худро муайян мекунад.

Худташхисдиҳӣ ҳамон вақт нисбатан самараноктар, дақиқтар ва ҳавасмандтар мегардад, ки агар омӯзгор ба фаъолияти ҳамкорон баҳо дода, баҳодихии ҳамкоронашро қабул намояду аз паи ислоҳи камбудихою душвории гардад. Бехтарин раванд дар ин ҳолат мукоисакунии фаъолияти худ бо фаъолияти ҳамкасбон аст, ки ин яке аз шаклҳои муваффақонаи ташаккули ҷолоки ва ё ҳаракати касбии омӯзгор аст.

Барои дақиқтар намудани сатҳи ҳаракати касбии омӯзгорони мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мумкин аст лозим омад, ки бо шунавандагони гуруҳҳои озмоиши ва назоратии худ пурсишномаҳо, саволномаҳо, суҳбатҳо гузаронем.

Пурсишномаи №1. Муайян намудани номгӯй душвории, ки дар раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ба ҷашм мерасад.

1. Ҳангоми гузаронидани кадом навъи дарсҳо шумо эҳсоси мушкилӣ мекунед?

- A. Дарсҳои муқаррарӣ
- B. Дарсҳои ғайримуқаррарӣ
- C. Инкишофи нутқ
- D. Дарсҳои санҷишӣ

Е. Дарсҳои байёни мазуи нав

2. Ба назари шумо сабабҳои ин мушкилот дар чист?

- А. Шароити моддӣ
- В. Шумораи зиёди талабагон дар гуруҳ
- С. Нокифоягии кӯмаки методӣ аз тарафи роҳбарият
- Д. Норасоии таҷрибаи педагогӣ
- Е. Норасиҳои адабиёти методӣ

3. Оё шумо дар муошират бо волидон, талабагон, роҳбарият душворӣ мекашед?

- А. Бале
- В. Не
- С. Баъзан
- Д.

4. Лутфан, аз рӯи ҷадвали 10 бала баҳо диҳед, ки малакаҳои касбии Шумо то чӣ андоза ташаккул ёфтаанд:

- А. Малакаи омӯхтан ва инкишоф додани қобилияти шогирдонӣ худ_____
- В. Малакаи ташкхиси рушди ихтиёрии талаба_____
- С. Малакаи таҳлил карда тавоништан ва баҳо гузоштан ба фаъолият ва рафтори худ_____
- Д. Малакаи дидан ва фаҳмидани сабабҳои рафтори талаба_____
- Е. Донистани хусусиятҳои рушди эмотсионалии хонанда ва малакаи омӯхтани он_____

5. Дар ояндаи наздик кадом вазифахоро Шумо дар назди худ мегузоред?

.....

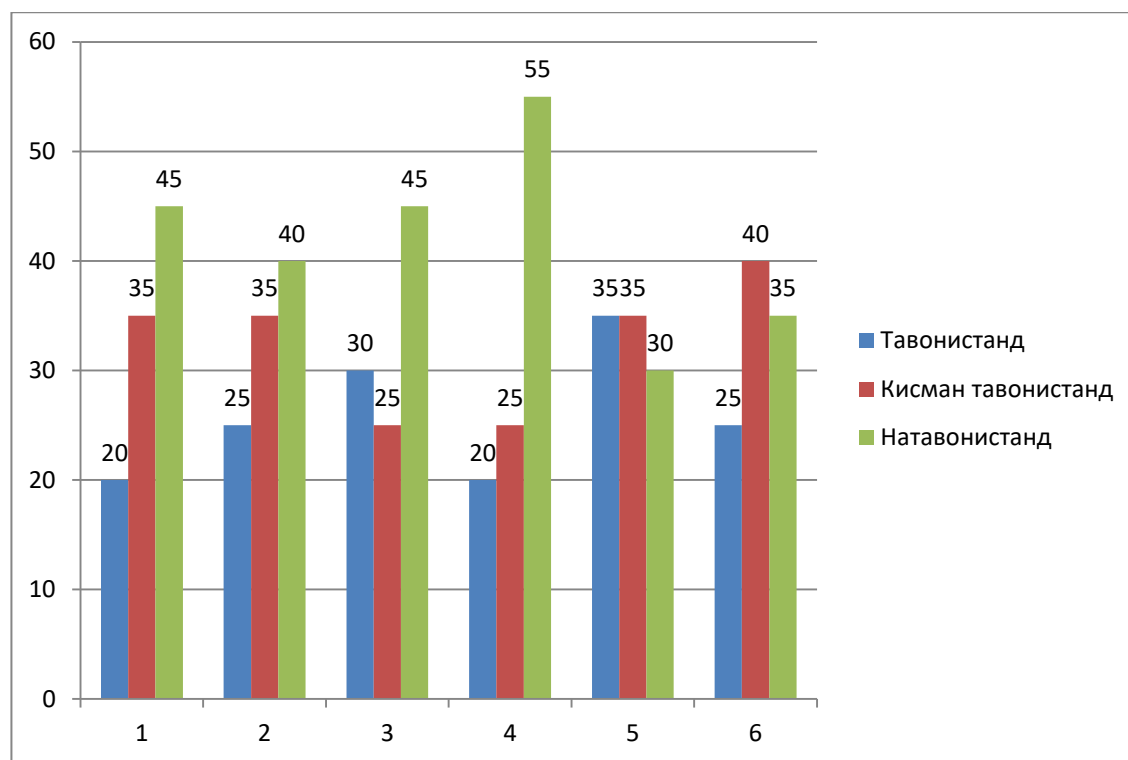
.....

6. Чӣ эҳсосот ва чи кайфиятеро дар лаҳзаи аввали шиносӣ бо навоварие, ки маъмурияти мактаб ба Шумо барои истифода пешниҳод мекунад, ҳис мекунед?

Як ҷавобро интихоб кунед:

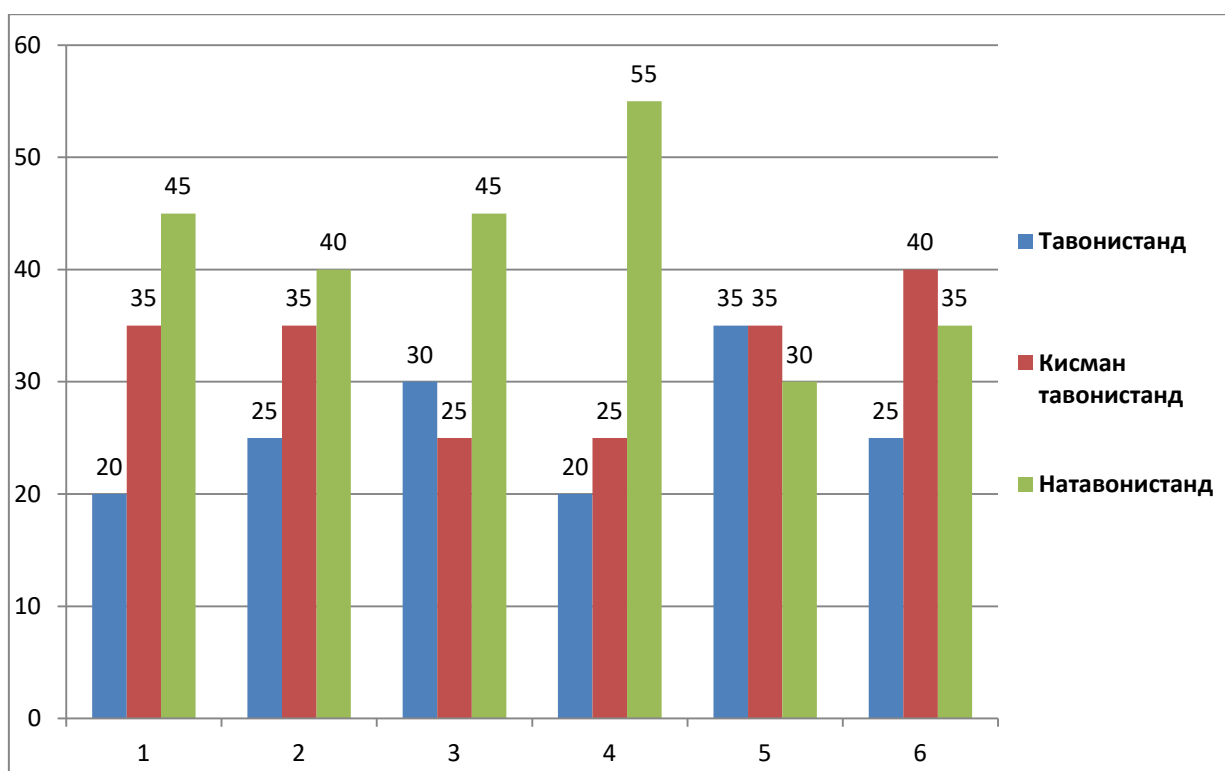
1. Мо онро аллакай дорем;
2. Ин ба мо таъсир намерасонад.
3. Ин мушкилоти асосии моро ҳал намекунад.
4. Барои ин каме кор лозим аст.
5. Дар ин ҷо ҳама чиз баробар нест.
6. Андешаҳои дигар низ вуҷуд доранд.
7. Аз ин унсурҳои алоҳидаро гирифтани мумкин аст.
8. Ҳамаи ин тафтиши бодикқатро талаб мекунад.
9. Бояд кӯшиш кунем – шояд ин натиҷа диҳад.
10. Ин ҷолиб аст, ман онро дар синфи худ месанҷам.

Натиҷаҳои пурсиши гуруҳи назоратӣ(%):

Расми 1. Гистограммаи сатҳи душвориҳои омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди ташаккули ҳаракати касбии гуруҳи назоратӣ (ба ҳисоби %).

Натиҷаҳои пурсиши гуруҳи озмоишӣ:

Расми 2. Гистограммаи сатҳи душвориҳои омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди ташаккули ҳаракати касбии гуруҳи озмоишӣ (ба ҳисоби %).

Минбаъд барои тафтиши ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ аз тарафи мо пурсишномаи №2 гузаронида шуд.

Пурсишномаи № 2. Муайян намудани сатҳи ташаккулнокии ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ.

1. Чи барои кор кардан ба Шумо ҳалал мерасонад (мушкилоти асосии касбӣ).

2. Варақаро ба ду қисм тақсим карда, дар тарафи чап он чизеро нависед, ки ба ақидаи Шумо ва бештар аз ҳама дар кори Шумо муваффақтар аст, дар тарафи рост он чизеро нависед, ки шумо дар ҳалли он душворӣ мекашед.

3. Шумо дар кучо ва кай таҳассуси худро тақмил додаед? Фоидаи ин фаъолиятро аз рӯи чадвали 10–баллӣ баҳо диҳед (10 ҳол – хеле хуб, 1 ҳол – хеле бад).

4. Шумо дар кадом шакл ба худомузӣ машғулед ва Шумо ба чӣ ноил шудаед?

5. Нависед, ки Шумо дар соли хониши қорӣ дар таълими фанни худ, дар гузаронидани кори беруназсинфӣ аз рӯи фанни мазкур, дар фаъолияти тарбиявӣ, дар фаъолияти ҷамъиятию педагогӣ чи гуна муваффақиятҳо ба даст овардед?

6. Оё дар мактаби Шумо ҳамкороне ҳастанд, ки ба Шумо кӯмаки касби худро мерасонанд ва баръакс омӯзгороне ҳастанд, ки Шумо ба онҳо кӯмак мерасонед.

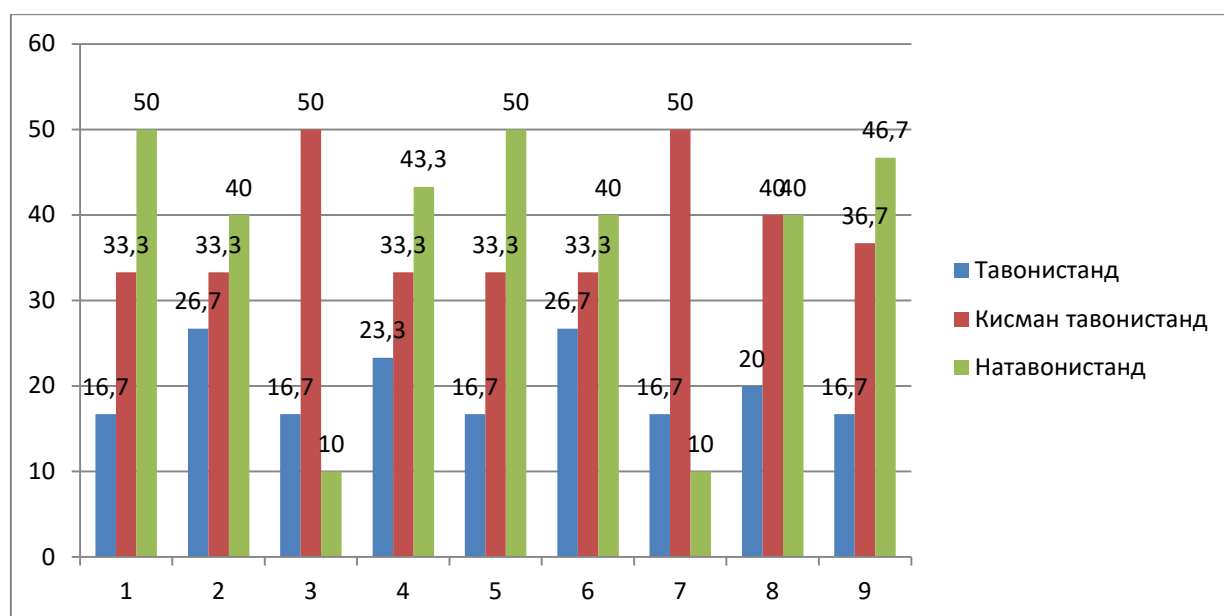
7. Барои омодагӣ ба як дарс (ба ҳисоби миёна) Шумо чи қадар вақт сарф мекунед?

8. Вақтҳои охир Шумо кор мекунед, дар:

- тартиб додани барномаи нав;
- таҳияи техникаи нав;
- навиштани мақола, дастур, сценарияҳо;
- таҳияи воситаҳои аёни.

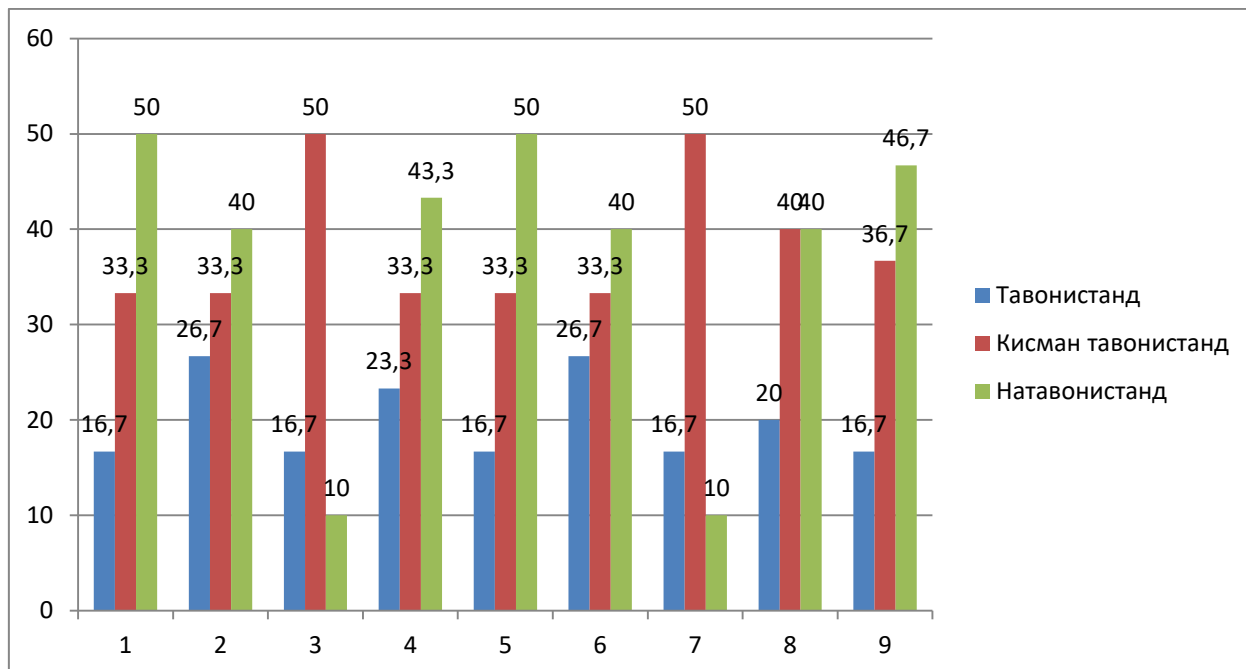
9. Дар доираи семинари илмӣю методии мактаб Шумо кадом мавзӯҳоро ба муҳокима пешниҳод кардан мехостед?

Натиҷаҳои пурсишномаи гурӯҳи назоратӣ:

Расми 3. Гистограммаи сатҳи ташаккулнокии ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии гуруҳи назоратӣ (ба ҳисоби %).

Натиҷаҳои пурсишномаи гуруҳи озмоишӣ:

Расми 4. Гистограммаи сатҳи ташаккулнокии ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии гуруҳи озмоиши (ба ҳисоби %).

Пурсишномаи №3. Муайян намудани сатҳи ташаккули салоҳиятнокии касбии омӯзгорон.

1. Оё Шумо ҳамчун шахсе, ки бо фаъолияти педагогӣ машғул аст, ба нерӯи худ бовар доред?

1) ҳа; 2) не; 3) ман қисман бовар дорам

2. Оё Шумо метавонед ҷанбаҳои мусбати ҳар як хонандаро дарёбед, раванди таълимро дар асоси ҷанбаҳои мазкур эҷод кунед ва қувваҳои мусбати рушдро дастгирӣ намоед?

1) ҳа; 2) не; 3) ман қисман метавонам.

4. Оё шумо нуқтаи назари худро ягона нуқтаи назари дуруст мешуморед?

1) ҳа; 2) не; 3) қисман.

5. Оё Шумо метавонед вазъияти аз ҷиҳати эмотсионалӣ пуршиддатро ором кунед?

1) ҳа; 2) не; 3) Ман қисман метавонам.

6. Оё Шумо фаъолияти омӯзгории худро таҳлил карда метавонед?

1) ҳа; 2) не; 3) Ман қисман метавонам.

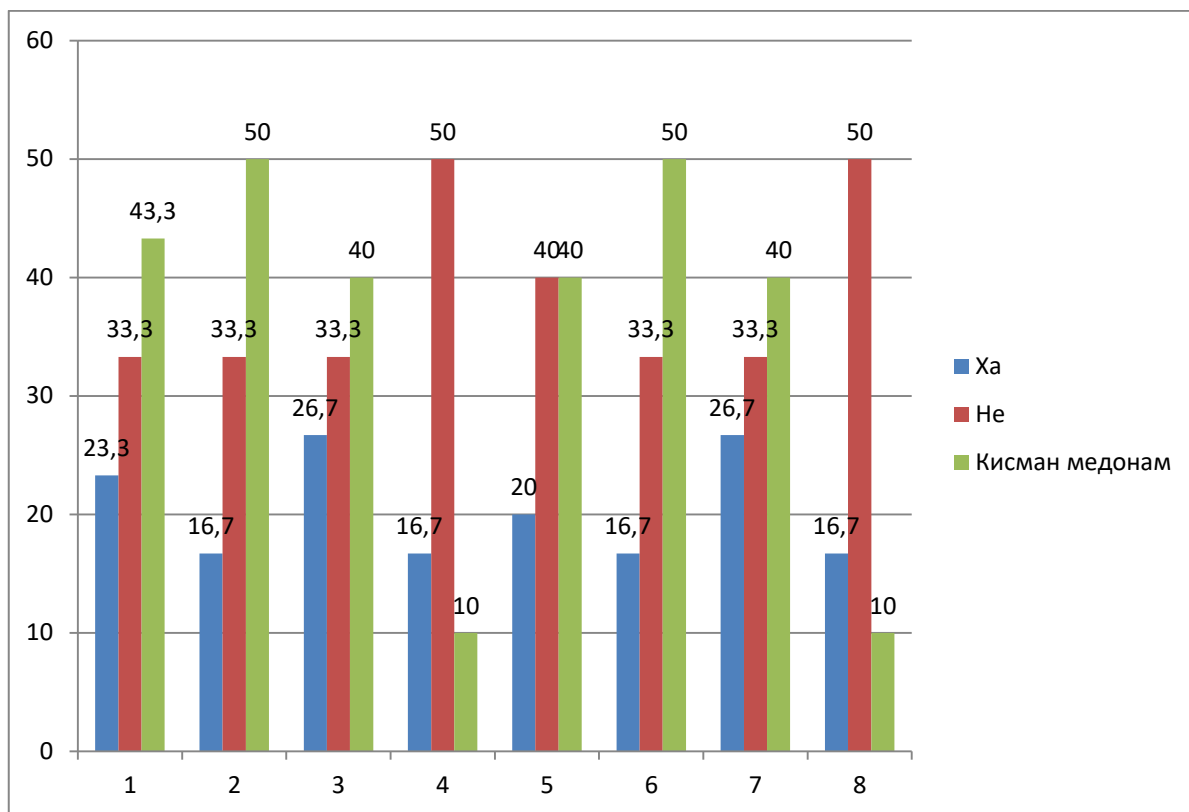
7. Қобилияти гузаронидани ҳустуҷӯи мустақили иттилоотро доред?

1) ҳа; 2) не; 3) ман қисман метавонам.

8. Оё шумо медонед, ки дар фаъолияти педагогӣ чӣ баҳогузорӣ карда мешавад?

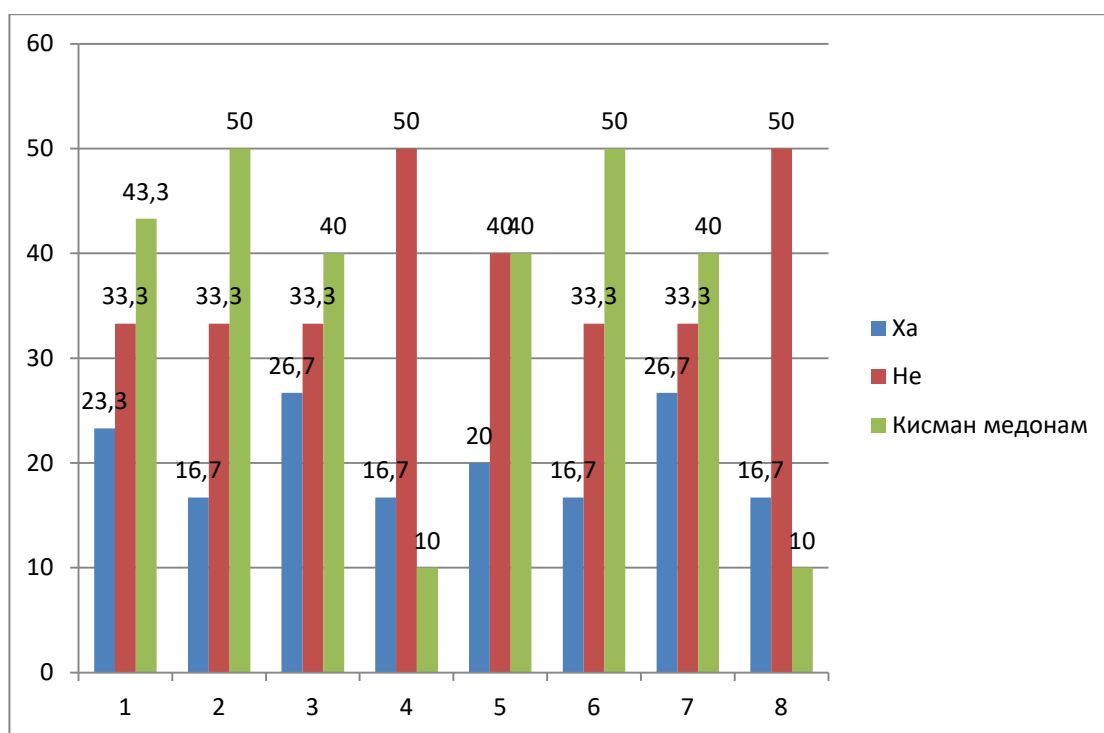
1) ҳа; 2) не; 3) қисман медонам.

Натиҷаҳои пурсиши гуруҳи назоратӣ:

Расми 5. Гистограммаи сатҳи ташаккули салоҳиятҳои касбии омӯзгорони гуруҳҳои таҷрибавӣ (ба ҳисоби %).

Натиҷаҳои пурсиши гуруҳи озмоишӣ:

Расми 6. Гистограммаи сатҳи ташаккули салоҳиятҳои касбии омӯзгори гуруҳҳои озмоишӣ (ба ҳисоби %).

Пурсишномаи № 4. Худтаҳлилкунӣ аз муваффақияти корҳои таълимӣ

1. Он чизеро қайд кунед, ки Шумо махсусан дар дарс муваффақ мешавед _____

2. Дар кадом унсурҳои дарс Шумо камтар муваффақ мешавед?

3. Оё Шумо дар синф бе истифодаи чораҳои таъқиб интизоми эҷодӣ, бошуурона, фаъолиятро ба осонӣ таъмин мекунед? (Баҳодихи аз рӯи чадвали 10 балӣ сурат гирад) _____

4. Оё Шумо ба дастгирии методӣ ниёз доред? Ба фикри Шумо кӣ метавонад ба Шумо кӯмак кунад? _____

5. Дар кадом бахшҳои кори таълимӣ шумо метавонед ба ҳамкасбони худ кумак кунед?

6. Оё Шумо ҳамеша барои гузаронидани дарси намунави омодаед ва метавонед нишон диҳед, ки:

– бозёфтҳои ҷолиб;

– усулҳои барои Шумо нав;

–қоидаҳо, шаклҳои нави кор.

7. Барои омодагӣ ба ҳар як дарс ба Шумо чӣ қадар вақт лозим аст?

8. Муваффақияти марҳалаҳо ва унсурҳои зерини дарси худро баҳо диҳед:

–лаҳзаҳои ташкилӣ–психологӣ _____;

–шаклҳо ва муваффақияти гузаронидани пурсиш _____;

–дурустӣ дар гузоштани баҳо _____;

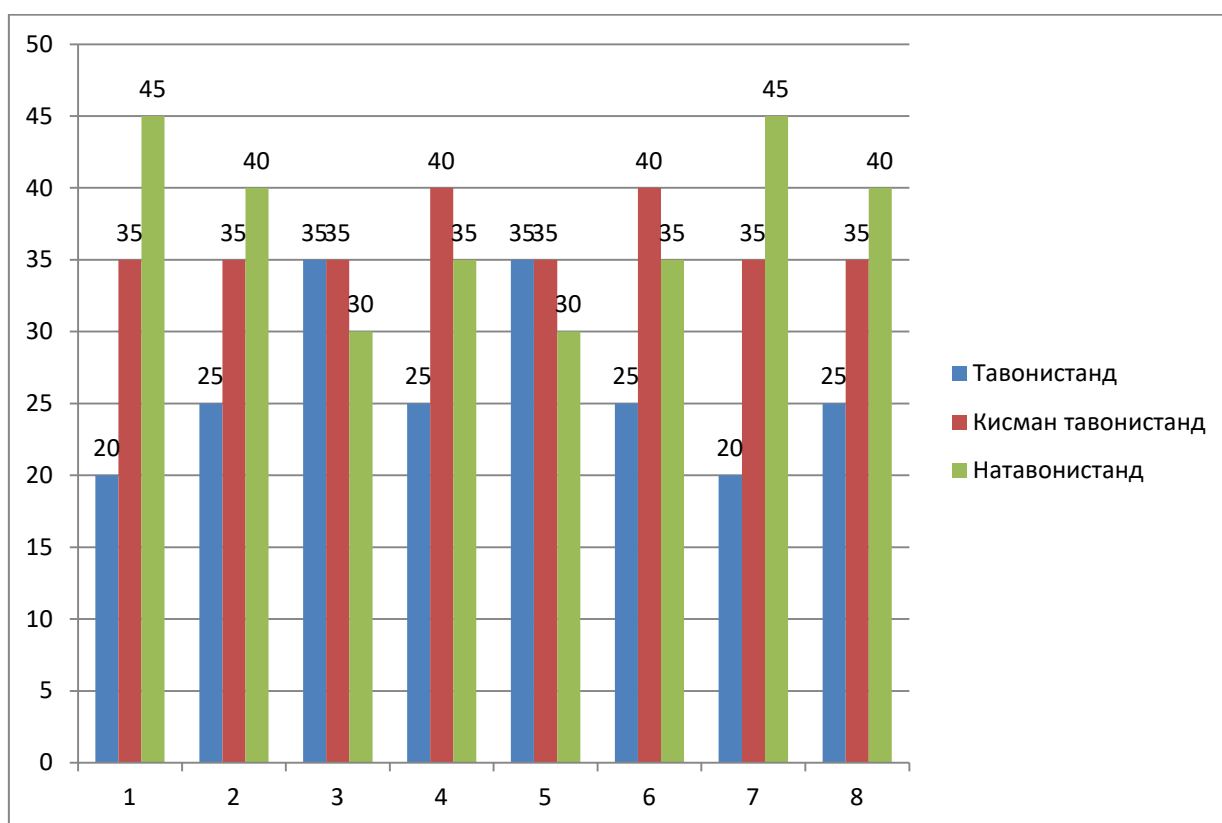
–фаҳмонидани маводи нав ва малакаи фаъол кардани фаъолияти маърифатӣ ва эҷодии хонандагон _____;

– таъмини сифати баланди таълиму тарбияи кӯдакон дар ҳар як дарс __;

– мустаҳкамкунии маводи омӯхташуда _____;

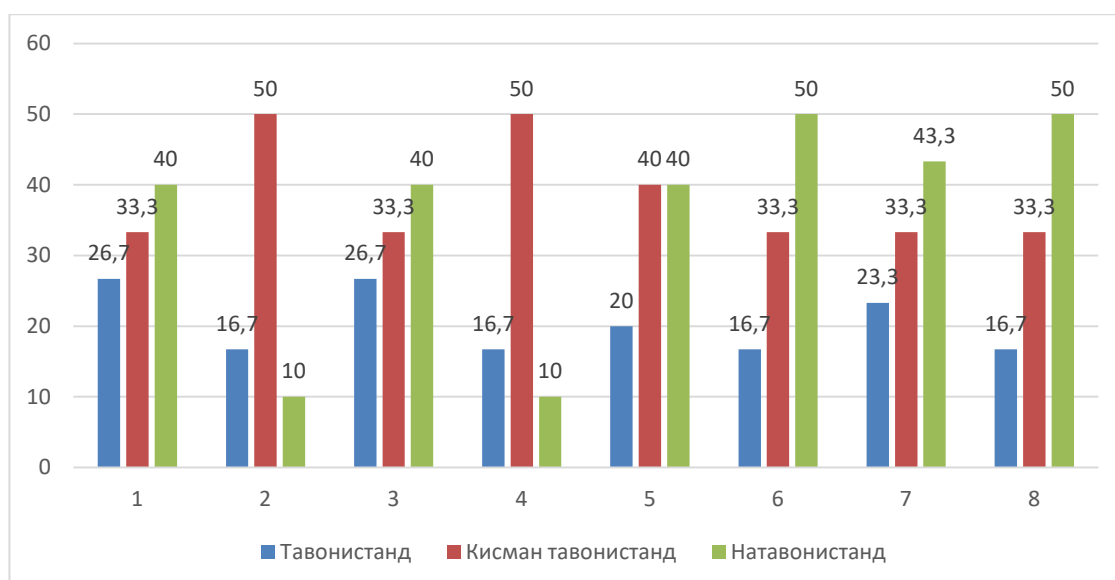
–малакаидодани вазифаи хонагӣ _____.

Натиҷаҳои пурсиши гуруҳи назоратӣ

Расми 7. Гистограммаи худтаҳлилкунии муваффақияти кори таълимии омӯзгорони гуруҳҳои назоратӣ (ба ҳисоби %).

Натиҷаҳои пурсиши гуруҳи озмоишӣ:

Расми 8. Гистограммаи худтаҳлилкунӣ муваффақияти кори таълимии омӯзгорони гуруҳи озмоишӣ (ба ҳисоби %).

Гистограммаҳои № 2-8 имкон медиҳанд, ки сатҳи ташаккули ҳаракати касбии шунавандагони таҳлишаванда мавриди таҳлил қарор гиранд. Натиҷаҳои таҳлилҳои мазкур нишон медиҳанд, ки омӯзгорон то чӣ андоза донишу малакаву маҳорати худро барои иҷрои супоришҳо истифода бурда метавонанд. Таҳлили маълумотҳои қадвал нишон медиҳад, ки ҳеҷ кадоме аз салоҳиятҳо ва малакаҳо дар шунавандагони гуруҳҳои назорати ва озмоиши мувофиқи талабот пурра ташаккул наёфтаанд.

Дар натиҷаи пурсиш ва таҳлиси омӯзгорон якҷанд **ихтилофҳо** ошкор карда шуданд:

- байни талаботи омӯзгорон ба тақмили ихтисос ва шаклҳои нокифояи анъанавӣ ва баланд бардоштани он;
- байни талаботи рӯзафзуни ҳома ба сатҳи касбии омӯзгорон ва надонишани технологияҳои муосир, усул ва шаклҳои таълиму тарбия аз тарафи аксарияти онҳо;
- байни талаботи мактабҳо ба кадрҳои баландихтисос ва нокифоя будани механизми омодагии касбии онҳо дар шароити муассисаи таълимӣ.

Дар асоси зиддиятҳои мазкур масъалаи – зарурати фароҳам овардани шароит дар мактаб барои баланд бардоштани салоҳиятнокии касбии

омӯзгорон бо мақсади баланд бардоштани сифати таълим ба миён гузошта шуд.

Натиҷаҳои бадастомада далели нокифоя будани ҳаракати касбии омӯзгоронро дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ба таври возеҳ нишон медиҳанд. Аммо, натиҷаҳои худбаҳодиҳии ташаккули салоҳиятҳои медиасалоҳиятнокии омӯзгорон, инчунин арзёбии экспертии ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ имкон дод, ба кайд гирифта шавад, ки дар низоми анъанавии таълиму тарбия дар мактаб тақмили ихтисоси дохилимактабӣ кифоя нест.

Дар асоси натиҷаҳои таҳлили марҳилаи якуми таҷриба хулосаи асосии зерин бароварда шуд: омӯзгорони гуруҳҳои озмишию назоратӣ сатҳи кофӣ дониш, маҳорат ва сифатҳоеро, ки ҳаракати касбиро ташкил медиҳанд, надоранд. Сатҳи инкишофи нишондиҳандаҳои омӯхташудаи ҳаракати касбии аксари омӯзгорон паст мебошад.

Бо ин марҳалаи муайянкунандаи таҷриба ба итмом расид. Дар идома аз тарафи мо оид ба асосноккунии таҷрибавии шартҳои аз ҷиҳати назариявӣ асоснокшудаи педагогии мо барои ташаккули самараноки ҳаракати касбии омӯзгорон дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ корҳо бурда шуданд.

2.Марҳалаи ташкилкунандаи озмоиш.

Дар марҳалаи дуюми кори таҷрибавии худ мо тахмин кардем, ки тағйир додани сатҳи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ дар гуруҳҳои озмоиши метавонад, боиси баланд шудани самаранокии таълим гардад.

Тавсияҳо оид ба ташкили ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабиро ба инобат гирифта, дар марҳалаи аввали таҷриба бо мақсади дастгирии муассир ва пурмуҳтаво барои ҳар як омӯзгор ва дар маҷмӯъ гуруҳи озмоиши шароит фароҳам оварда шуд. Барои ин, дар рафти машғулиятҳо мустақилият, ташаббуснокӣ ва фаъолияти маърифатии ҳар як

омӯзгор ҳавасманд карда шуд. Шаклҳои шифоҳии тақвиятбахшӣ ба монанди таъриф (ба омӯзгори алоҳида ё тамоми гуруҳ); тақвиятҳои хаттӣ (қайдҳои мусбат дар дафтарҳо ба ғайр аз баҳо) истифода шуданд. Ҳамчунин мустаҳкамкуниҳои ғайришифохӣ: имову ишораҳо, ламсҳо, қиёфабозии омӯзгор мавриди истифода қарор гирифтанд. Чи тавре ки амалия нишон медиҳад, омӯзгорон ба онҳо на камтар аз ташвиқи лафзӣ таваҷҷуҳ зоҳир мекунанд.

Дар рафти пажӯҳиши самаранокии амсилаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ, ки аз тарафи мо таҳия шуд, зарурат ба миён меояд, ки динамикаи рушди тамоюлҳои арзишмандии омӯзгорон, дараҷаи аз ҷониби онҳо қабул шудани нақшҳои иҷтимоӣ, дараҷаи аҳамияти хислатномаҳои пешниҳодшуда пайгирӣ карда шавад.

Бо мақсади муайян намудани самаранокии амсилаи пешниҳоднамудаи мо оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ дар заминаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо истифода аз методологияи маъруфи «Ман кӣ?» таҳқиқот гузаронида шуд. Дар асоси таҳқиқот, мо имконпазир донистем, тахмин намоем, ки тасаввуроти омӯзгор дар бораи худ, ҳамчун дар бораи барандаи маҷмӯи муайяни нақшҳо дар давраи такмили ихтисоси дохилимактабӣ дар мактаб чӣ гуна тағйир меёбад. Мо тахмин кардем, самтҳои асосие, ки дар онҳо нақшҳои иҷтимоии омӯзгорон бояд ифода карда шаванд, муносибатҳои дутарафа, муносибатҳои байнишахсӣ, муносибатҳо дар ғайрияти тарбиявӣ мебошанд.

Гузаронидани таҷрибаҳои ташкилдиханда имкон дод, ки низоми муайяни такмили ихтисоси дохилимактабӣ ба вуҷуд оварда шавад ва амсилаи таҳиякардаи мо барои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ ба таври таҷрибавӣ санҷида шавад. Чунин кор ба ҷалби ҳамкориҳои ғайрӣ, изҳори

таваҷҷӯх, хоҳиши иштирок дар фаъолиятҳои гуногун дар рафти озмоиш мусоидат кард.

Дар рафти корҳои таҷрибавӣ барои ошкор намудани имкониятҳои омӯзгорон оид ба ташаккули ҳаракати касбӣ, аз худ намудани дониш, малака ва маҳорати нав шароити мусоид фароҳам оварда шуд. Омӯзгороне, ки дар озмоиш иштирок карданд, доираи хислатҳои худ, назари худ, ҳиссиёти худро инкишоф доданд.

Таҳлили ташаккули ҳаракати касбии омӯзгори муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо роҳи тақмили ихтисоси дохилимактабӣ аз тарафи мо бо назардошти се сатҳи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон гузаронида шуд.

Сатҳи баланд – сатҳи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон, яъне эътимоднокии комил. Дарачаи мазкур бо он тавсиф мешавад, ки тамоми ҷузъҳои асосии ҳаракати касбӣ аз ҷониби омӯзгорон, ҳам ҳамчун ҷамъиятӣ ва ҳам ҳамчун шахсият фаҳмидашуда, дар ниҳоят ба боварии қатъӣ табдил меёбанд.

Сатҳи миёна – дараҷаи ба таври пароканда (порча–порча) ташаккулёбии ҳаракати касбии омӯзгори муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ; ин на танҳо ҳаракати касбӣ, балки фаҳмидани аҳамияти он ҳам мебошад. Дар баробари ин, як қисми каму беш назарраси ҳаракати касбӣ ба доираи ниёзҳои онҳо гузаронида намешавад.

Сатҳи паст – сатҳи нисбатан камтар фаҳмидани азхудкунии ҳаракати касбӣ. Омӯзгорон дар бораи ҳаракати касбӣ маълумоти содда ва иттилоотӣ доранд, аммо аҳамияти онро барои шахсият ва ҷомеа пурра дарк намеkunанд.

Дар марҳалаи ташкилкунандаи озмоиш аз тарафи мо амалҳои зерин таҳия карда шуданд:

- марҳалаҳои иҷрои нақшаи дурнамои тақмили ихтисос ва шиносномаи методии омӯзгор (Ҷадвали 2);

- фароҳам овардани шароит барои ташаккули пайвастаи ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ (Ҷадвали 3).

Ҷадвали 2. Марҳилаҳои татбиқи барномаҳо

Марҳила, муҳлат	Мундариҷа	Натиҷа
1. Марҳалаи омодагӣ (солҳои 2016–2017)	Омӯзиши нақшаҳои таълимӣ, барномаҳо ва стандартҳои фанӣ. Бо ёрии саволномаҳо муайян намудани душвориҳои асосии омӯзгорон, ки бо ташкили раванди таълим алоқаманданд. Ба курсҳои такмили ихтисос фиристондани омӯзгорони мактабҳо. Нақшаи такмили ихтисоси дохилимактабии омӯзгорон аз рӯи солҳо тартиб дода шуд.	Роҷеъ ба тағйирот дар раванди таълим тасаввуроти умумӣ ба даст оварда шуд; Мушкилоти асосии омӯзгорон ошкор карда шудаанд. Нақшаи такмили ихтисоси омӯзгорон аз рӯи солҳо тартиб дода шуд.
2. Марҳалаи асосӣ (солҳои 2017–2018)	Татбиқи нақшаи корҳои методии мактаб аз рӯи солҳо: гузарондани шӯроҳои педагогии тематикӣ, семинарҳои методӣ, тартиб додани лоиҳаҳои методӣ.	Лоиҳаи методӣ амалӣ карда шуд: «Мурофиаҳои методӣ барои ноил шудан ба натиҷаҳои фанӣ ва мета-фанӣ дар мактаб».
3. Марҳалаи ҷамъбасти натиҷаҳои ҷамъбасти (солҳои 2019–2020)	Ҷамъбасти натиҷаҳои пешакии иҷрои барномаҳои такмили маҳорати касбии омӯзгорон: муайян намудани мушкилиҳо ва роҳҳои бартараф намудани онҳо	Нишондиҳандаҳои фаъолияти омӯзгорон, мактаб дар умум.

Ҷадвали 4. Фароҳам овардани шароит барои ташаккули муттасили ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ.

<i>Шаклҳо ва намудҳои фаъолиятҳо</i>	<i>Мундариҷаи фаъолиятҳо</i>	<i>Ҳадафифаъолиятҳо</i>	<i>Мӯҳлат</i>	<i>Шахсони масъул</i>
Кори гуруҳҳои эҷодӣ	Таҳияи барномаҳои корӣ аз рӯи фанҳо Тайёр кардан ва гузарондани шӯроҳои педагогию методӣ (аз рӯи мавзӯҳои нишон додашуда).	Навсозии мазмуни таълим. Таъмини муҳофизати илмию методии раванди таълим	Дар давоми сол	Қонишини директор оид ба таълим, роҳбари ИМ

Дар натиҷаи гузаронидани таҷрибаи ташкилкунанда дар ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон дар гуруҳи озмоишӣ тағйирот ба амал омад.

2. Марҳалаи озмоиши назоратӣ. Таҳлили муқоисавии натиҷаҳои таҳқиқот.

Марҳалаи озмоиши назоратӣ дар соли таҳсили 2019/2020 гузаронида шуд.

Мақсади марҳалаи озмоиши назоратӣ: муайян кардани дараҷаи самаранокии методологияи собитшудаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгори муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ.

Вазифаҳои марҳалаи озмоиши назоратӣ:

– ошкор намудани самаранокии амсилаи таҳиякардаи мо ва барномаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгори муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ;

– муайян намудани нишондиҳандаҳои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ;

– муқоисаи маълумоти бадастомадароҷеъ ба ҳамаи хусусиятҳо бо натиҷаҳои таҳлили марҳалаи муайянкунанда ва баровардани ҳулосаҳои зарурӣ.

Барои санҷидани самаранокии амсилаи таҳияшудаи барномаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ аз ҷониби мо таҷрибаи назоратӣ гузаронида шуд.

Маълумоти таҷрибаи ташкилдиханда нишон медиҳад, ки баъд аз ба таври мақсаднок дар амал ҷорӣ намудани амсилаи барномаҳои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ дар гуруҳҳои таҷрибавӣ сатҳи ҳаракати касбии омӯзгонон баланд гардид.

Натиҷаҳои корҳои таҷрибавию педагогӣ оид ба ҷорӣ намудани амсилаи барномаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ таъсири самарабахши онро дар баланд бардоштани сифати дониш, малака ва маҳорати омӯзгорони мактабҳои таҷрибавӣ исбот намуданд.

Барои равшан кардани динамикаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгонон дар мактабҳои таҷрибавӣ бо роҳи такмили ихтисоси дохилимактабӣ ҳамон усулҳое, ки дар озмоиши санҷишӣ истифода мешуданд, мавриди истифода қарор гирифтанд.

Натиҷаҳои марҳалаи озмоиши назоратӣ (дар ҷадвали 3–6).

Пурсишномаи №1. Муайян намудани сатҳи ташаккулёбии ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ.

Натиҷаҳои пурсиши гуруҳҳои назоратӣ ва таҷрибавӣ. (Ҷадвали 3, бо %).

Гуруҳи назоратӣ	Гуруҳи озмоишӣ
-----------------	----------------

Иҷро карданд (%)	Иҷро накарданд (%)	Қисман иҷро карданд (%)	Иҷро карданд (%)	Иҷро накарданд (%)	Қисман иҷро карданд (%)
35	15	50	50	16,7	33,3
35	20	45	57,3	13,3	3,3
40	15	45	46,7	23,3	30
25	25	50	56,7	20	23,3
35	20	45	60	16,7	23,3
35	20	45	50	13,3	36,7
35	30	35	56,7	16,7	26,7
30	25	45	60	33,3	30
25	20	55	53,3	26,7	20

Пурсишнома № 2. Муайян намудани сатҳи ташаккули салоҳиятнокии касбии омӯзгорон.

Натиҷаҳои пурсиши гуруҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ. (Ҷадвали 4, бо %).

Супоришҳо	Гуруҳи назоратӣ			Гуруҳи озмоишӣ		
	Бале (%)	Не (%)	Қисман (%)	Бале (%)	Не (%)	Қисман (%)
1	30	15	55	50	23,3	26,7
2	45	20	35	53,3	16,7	30
3	45	15	40	50	23,3	26,7
4	25	40	35	46,7	30	23,3
5	30	20	50	16	20	26,7
6	25	25	50	50	20	30
7	35	10	55	53,3	13,3	33,3
8	25	20	55	46,7	16,7	36,7
9	30	15	55	50,7	6,7	36,7
10	20	20	60	50	16,7	33,3
11	15	30	55	53,3	16,7	30
12	30	20	50	50	20	30
13	30	5	65	50,7	13,3	30

Анкетаи № 3. Худтаҳлилкунии муваффақияти корҳои тарбиявӣ.

Натиҷаҳои пурсиши гуруҳҳои назоратӣ ва таҷрибавӣ. (Ҷадвали 5, бо %).

Гуруҳи назоратӣ			Гуруҳи озмоишӣ		
Иҷро карданд (%)	Иҷро накарданд (%)	Қисман иҷро карданд (%)	Иҷро карданд (%)	Иҷро накарданд (%)	Қисман иҷро карданд (%)
20	15	60	60	13,3	26,7

25	20	55	50	20	30
30	15	55	56,7	20	23,3
30	10	60	60	13,3	26,7
40	20	40	19	6,7	30
45	15	40	50	16,7	33,3
25	30	45	60	6,7	33,3
40	21	50	56,7	16,7	26,7
35	15	50	60	10	30

Натиҷаҳои қисмати назоратӣ самаранокии амсилаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабро собит мекунад. Азбаски мавҷудияти дониш, маҳорат ва малакаи омӯзгорон пеш аз оғози таҷриба санҷида шуда, холигоҳҳои мувофиқ пур карда шуданд, натиҷаҳои таҳлилимазкур нишон медиҳанд, ки омӯзгорон то чӣ андоза дониши мазкурро барои иҷрои вазифаҳо истифода бурда метавонанд.

Ҳамин тавр, баъди таҳлили натиҷаҳои қисми назоратӣ маълум гардид, ки дар гуруҳи озмоишӣ — дараҷаи баланд ва дар гуруҳи назоратӣ — дараҷаи паст мушоҳида мешавад.

Дар ин асос, хулоса баровардан мумкин аст, ки амсилаи таҳиякардаи мо ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ мусоидат мекунад.

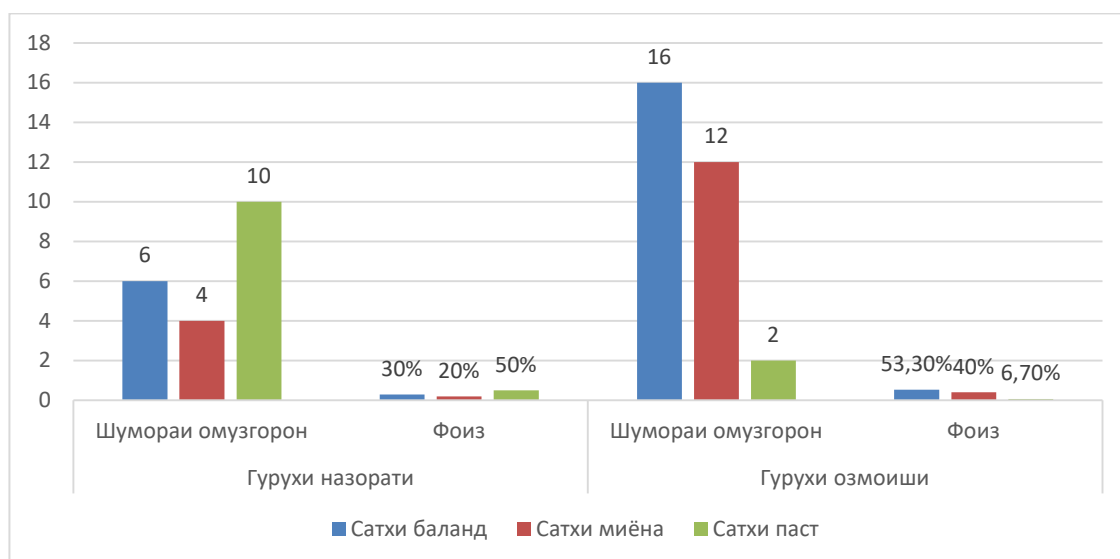
Гуруҳи озмоишӣ дар муқоиса бо гуруҳи назоратӣ сатҳи нисбатан баланди ташаккули салоҳиятнокиҳои касбиро аз рӯи ҳама меъёрҳо нишон дод. Ин бо амалӣ намудани шартҳои аз ҷиҳати назариявӣ асоснокнамудаи педагогии мо барои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо роҳи тақмили ихтисоси дохилимактабӣ вобаста аст, аз ҷумла:

– ташаккули ҳавасмандии мусбат дар байни омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ барои аз худ намудани салоҳиятнокиҳои касбӣ дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ;

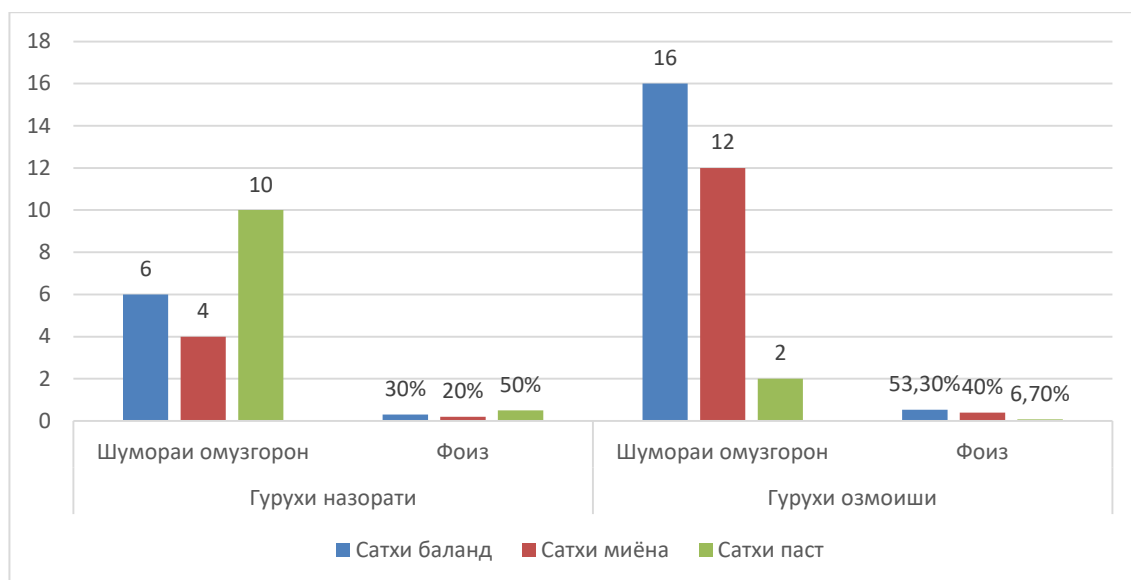
– амалисозии таъминоти методии (барномаи модуль, китоби дарсии электронӣ, тавсияҳои методӣ) раванди ташаккули салоҳиятнокиҳои касбӣ дар раванди такмили ихтисоси дохилимактабӣ;

– истифодаи шаклҳо, воситаҳо, усулҳо ва равишҳои инноватсионӣ барои ташаккули салоҳиятнокиҳои касбӣ дар раванди такмили ихтисоси дохилимактабӣ.

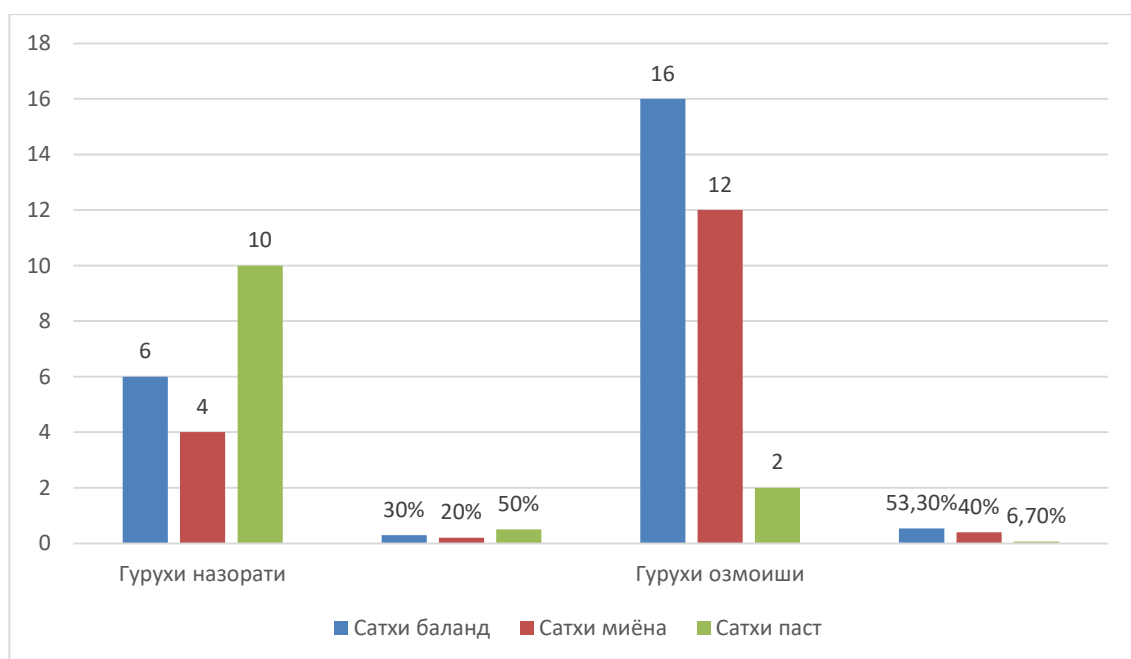
Бо ҷамъбасти марҳалаи озмоиши назоратӣ мо сатҳи ташаккули салоҳиятнокиҳои касбии омӯзгоронро дар гуруҳҳои назоратӣ ва таҷрибавӣ баъди гузаронидани таҷриба муайян намудем, ки натиҷаҳои онро дар гистограммаи дар расми 7–9 овардашуда ҷамъбаст кардем.

Расми 7. Ташаккули дониш, малака ва маҳорати касби дар байни омӯзгори гуруҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ пас аз гузаронидани таҷриба

Расми 8. Сатҳи ташаккули салоҳиятнокиҳои касбии омӯзгорони гуруҳи назоратӣ ва гуруҳи озмоишӣ пас аз гузаронидани таҷриба

Расми 9. Сатҳи ташаккули маҳорат ва малакаи омӯзгорони гуруҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ пас аз гузаронидани таҷриба

Ҳамин тавр, шароитҳои педагогии ташаккули салоҳиятнокиҳои касбии омӯзгорон ва амсилаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони мактаби миёнаи таҳсилоти миёнаи умуми тавассути тақмили ихтисоси дохилимактаби, ки мо дар рафти таҳқиқ муайян намудем, самаранокии худро

собит намуд. Дар заминаи корҳои гузаронидашуда ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки амсилаи аз тарафи мо таҳияшударо дар раванди такмили ихтисос дар мактаб ҷорӣ кардан лозим аст.

Хулосаи боби дуюм

Дар айни замон салоҳиятнокии касбӣ бо сатҳи таҳсилоти касбӣ, қобилиятҳои инфиродии шахс, таҷрибаи инноватсионии ӯ баҳудомӯзӣ ва худтакмилдиҳии муттасил, муносибати эҷодӣ ва масъулиятнокона ба кор муайян карда мешавад.

Маҳорат ва малакаҳои касбӣ дар раванди фаъолият ташаккул меёбанд. Барои он ки ин ё он маҳорати муайян инкишоф ёбад, такрори чандинкаратаи амалҳо, машқҳо ва тренингҳо лозим аст. Моҳияти усулҳои фаъоле, ки ба ташаккули маҳорат ва малака нигаронида шудааст, маҳз аз он иборат аст, ки омӯзгорон чунин вазифаҳоро иҷро намоянд. Вазифаҳое, ки дар раванди ҳалли онҳо усулҳои нави фаъолиятро аз худ мекунанд.

Ҳангоми таҳияи амсилаи раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон ба сифати аргумент, аз як тараф, метавонад талаботи стандартҳои нави таълим баромад кунад. Аз тарафи дигар, ҳамон далеле актуалӣ ба назар мерасад, ки таълими баландбардории стҳи тахассус аксар вақт бо сабабҳои тасодуфӣ ба таври ғайрисистемавӣ ва стихиявӣ сурат мегирад.

Ба сифати бартарихи баҳснопазири шаклҳо ва усулҳои фаъоли баланд бардоштани тахассуси касбӣ ва ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ:

- сатҳи баланди мустақилият;
- қобилияти таҳлил карда тавонишани ҳолатҳои ғайричашиддошт;
- қобилияти аз худ кардани чараҳои зиёди иттилоот;
- ташаббуснокӣ;
- рушди малакаҳои иҷтимоӣ;
- мустақилият ва

- рушди қобилиятҳои эҷодиро номбар кардан мумкин аст.

Шаклҳои муносири баланд бардоштани таҳассуси дохилимактабӣ оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ инҳо ба ҳисоб мераванд:

- семинарҳо;
- машғулиятҳои семинарӣ дар намуди «гуруҳҳои хурд»;
- семинар – мусоҳиба;
- конференсҳои илмӣ ва амалӣ;
- мизҳои мунаввар;
- дарсҳои маҳорат;
- машваратҳои инфиродӣ;
- машғулиятҳои гуруҳҳои эҷодӣ;
- иттиҳодияҳои методии ноҳиявӣ ва мактабӣ;
- иттилоотонии инфиродӣ ва коллективӣ, гуруҳҳои гуногуни

истифодабарандагон;

- машғулиятҳои амалӣ;
- дарсҳои кушод;
- пурсишҳо;
- саволномаҳо;
- тренингҳо;
- ташкили намоишгоҳҳои педагогӣ;
- мусобиқаҳои малакаҳои педагогӣ;
- олимпиадаҳои фаннӣ, марафони зеҳнӣ, озмуни лоиҳаҳо ва дигар

чорабиниҳо барои омӯзгорони таҳсилоти миёнаи умумӣ;

- ҷалби васоити ахбори омма (ВАО), видео, сабтҳои аудиоӣ;
- омодаسازی маводҳои дидактикӣ;
- «мактаби омӯзгор – мураббӣ»;
- «мактаби педагоги ҷавон»;
- вебинарҳо;

- иштирок дар фаъолиятҳои тарроҳӣ – таҳқиқотӣ, таҷрибавӣ – инноватсионӣ ва дигар фаъолиятҳои илмӣ;
- роҳнамоии иттиҳодияҳои методӣ, иштирок дар фаъолияти комиссияҳои коршиносон, комиссияҳои апеллятсионӣ, комиссияҳои фанӣ, ассотсиатсияҳои касбӣ, семинарҳои доимамалкунанда, ҳакамони озмунҳои касбӣ ва ғайра;
- лексияҳо дар шакли муколама;
- лексияҳои масъалавӣ;
- бозиҳои тамсиласозӣ (бозии корӣ ва нақшбозӣ);
- ҳалли ҳолатҳои проблеммавӣ, муҳокимаи гуруҳӣ («хучуми фикрӣ; тренингҳо ва ғайра).

Барои гузаронидани корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ бо мақсади санҷиши амсилаи ташаккули омӯзгории омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, тавассути омӯзиши баланд бардоштани таҳассуси дохилимактабӣ барномаи озмоишӣ таҳия карда шуд.

Вазифаҳои озмоиши мазкур аз он иборат аст, ки бояд муайян карда мешуданд:

1) сатҳи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути баланд бардоштани таҳассуси дохилимактабӣ;

2) сатҳи рушди мутобиқшавӣ (хусусияти татбиқи фаъолияти таълимӣ – касбӣ ва истеҳсолӣ; сатҳи мустақилият; сифати фаъолияти амалишавандаи таълимӣ – касбӣ ва истеҳсолӣ);

3) сатҳи рушди эҷодӣ (хусусияти амалисозии фаъолиятҳои таълимӣ– таҳқиқотӣ, илмӣ – таҳқиқотӣ; сатҳи мустақилият; сифати фаъолияти таълимӣ – таҳқиқотӣ ва илмӣ – таҳқиқотӣ).

Аз тарафи мо, дар раванди марҳалаи озмоиши муқарраркунанда методикаи маҷмӯӣ истифода бурда шуд. Методикаи мазкур маҷмӯи усулҳоеро дар бар гирифт, ки эътимоднокии амсилаи таҳиякарда оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаи таҳсилоти миёнаи

умумиро тавассути баланд бардоштани тахассуси дохилимактабӣ: мушоҳида; саволномаҳо; озмоиш; ташҳиси компютерӣ; суҳбат; ҳалли вазифаҳои педагогӣ; таҳлили ҳолатҳои педагогӣ; иҷрои вазифаҳои инфиродӣ таъмин намуд.

Гузаронидани озмоиши ташаккулдиҳанда имкон дод, ки низоми муайяни тақмили ихтисоси дохилимактабӣ таъсис дода шуда, самаранокии амсилаи таҳиякардаи мо роҷеъ ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути баланд бардоштани тахассуси дохилимактабӣ ба таври озмоишӣ санҷида шавад. Чунин кор ба ҷалби ҳамкориҳои фаъол, пайдоиши тавачҷуҳ, хоҳиши ширкат варзидан дар фаъолияти гуногунранги тақмили ихтисоси дохилимактабӣ ҳаматарафа мусоидат намуд.

Марҳалаи озмоиши назоратӣ аз тарафи мо моҳи апрели соли 2020 гузаронида шуд.

Мақсади марҳалаи озмоиши назоратӣ: муайян кардани дараҷаи самаранокии методологияи тасвибшудаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони мактабҳои таҳсилоти умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ.

Вазифаҳои марҳалаи озмоиши назоратӣ аз инҳо иборат буданд:

- ошкор намудани самаранокии амсилаи таҳиякардаи мо ва таҳлили барномаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ;
- муайян намудани тағйирот дар нишондиҳандаҳои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ;
- муқоисаи маълумотҳое, ки аз рӯи ҳамаи хусусиятҳо ба даст оварда шуданд, бо натиҷаҳои ташҳиси марҳалаи муайянкунанда ва хулосабарорӣ намудан.

Натиҷаҳои ба даст омадаи кори озмоишӣ асос медиҳанд тасдиқ намоем, ки сатҳи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти

миёнаи умумӣ бо роҳи такмили ихтисоси дохилимактабӣ дар гуруҳи озмоишӣ нисбат ба гуруҳи назоратӣ баландтар аст, ки ин аз самаранокии амсилаи ҳаракати касбӣ, ки аз тарафи мо барои омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо роҳи такмили ихтисоси дохилимактабӣ тартиб дода шудааст, гувоҳӣ медиҳад.

ХУЛОСА ВА ТАВСИЯҲО

1. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ:

Ислоҳот дар низоми маориф дар назди кадрҳои педагогӣ талабҳои нав мегузорад. Омӯзгоре, ки озодона ва ғайилона фикр мекунад, натиҷаҳои ғайолияти худро пешгӯӣ мекунад ва мутаносибан раванди тарбия ва таълимро тарҳсозӣ мекунад, кафили ҳалли вазифаҳои ба миён гузошташуда ба ҳисоб меравад. Вазифаи афзалиятноки низоми такмили ихтисос дар марҳалаи имрӯза, тибқи Қонуни дар бораи маориф, баланд бардоштани сатҳи касбии омӯзгорон ва ташаққули ҳаёати омӯзгории ҷавобгӯ ба талаботи ҳаёти муосир мебошад.

1. Дар байни манбаъҳои асосии самаранокии низоми муосири такмили ихтисоси дохилимактабӣ инҳоро номбар кардан мумкин аст:

- ҷалби ғайилонаи омӯзгорон дар таҳияи барномаҳои рушди касбӣ;
- ба вучуд овардани мундариҷаи баланд бардоштани тахассус бо назардошти душвории мушаххаси кори педагогӣ, мушкилиҳои гуногунранги педагогӣ;
- маҳруки (массири) инфиродии таълимии ҳар як омӯзгор дар баланд бардоштани тахассус;

- кӯчонидани ҷанбаҳои тарбиявӣ таълимӣ (машқӣ) раванди баланд бардоштани таҳассуси омӯзгор дар заминаи воқеии муассисаи таълимӣ ва тақмилдиҳии маҳорати нави касбию педагогӣ бевосита дар амал.

2. Вазифаҳои низоми тақмили ихтисоси дохилимактабӣ оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон аз инҳо иборат аст:

- фароҳам овардани чунин шароите, ки дар он сатҳи касбии омӯзгор то ба сатҳи потенциалӣ баланд бардошта шавад;

- мутобиқ ба талаботи муосир нигоҳ доштан ва тақмил додани сатҳи касбии ҳамаи омӯзгорон;

- расонидани дастгирии илмӣю методӣ бо мақсади ноил шудан ба худтаъбиқкунии самараноки нақшаҳои гуногуни таълимӣ андешаронии омӯзгорон;

- ба эҷодиёти касбӣ раҳнамоӣ намудан, хоҳиши рақобатро (мусобиқаро) дар маҳорати педагогӣ бедор кардан;

- ҳангоми банақшагирӣ ва татбиқи тақмили ихтисос вазифаҳои нав оид ба тақмилдиҳии дониш, малака ва маҳорати касбӣ, ташаккули салоҳияти касбӣ гузошта мешаванд;

- мувофиқати талабот ҳангоми ҷустуҷӯ ва азхуд кардани таҷрибаи тадриҷан шиддатёбандаи педагогӣ, навгониҳои педагогӣ ва илмӣ;

- ба таври озодона истифода бурдани технологияҳои иттилоотии коммуникатсионӣ (ТИК) аз ҷониби омӯзгорон дар сатҳи қорбари озод, истифодаи табодули иттилоот.

3. Сохтори амсилаи тақмили ихтисоси дохилимактабӣ оид ба ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ҷаҳор зинаи ташкилиро дар бар мегирад: худомузӣ; мактабӣ; шаҳрӣ ё ноҳиявӣ; минтақавӣ. Шакли дохилӣ, индивидуалии худомузӣ шакли асосӣ дар ташаккули касбӣ ба ҳисоб меравад. Қори инфиродии омӯзгор метавонад аз қорҳои илмӣ–таҳқиқотӣ оид ба масъалаи гузошташуда иборат бошад; аз омузиши адабиёти илмӣ– методӣ ва таълимӣ; аз иштирок дар

шӯроҳои педагогӣ, боздид аз китобхонаҳо, иттиҳодияҳои илмӣю методӣ; иштирок дар дарсҳои ҳамкорон ва ғайра.

4. Гузаронидани дарсҳои кушод ва боздид аз дарсҳои ҳамкасбон—омӯзгорон дар раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон таъсири бузурги мусбат медиҳад. Чунин боздид аз машғулиятҳо боиси таҳлили кори худӣ ӯ ва дигарон, дарёфт намудани ҷиҳатҳои мусбат ва манфидар кори ҳамкасбон ва дар кори худ мегардад. Дарсҳои кушод ё машғулиятҳо шакли дастрастарин ва паҳншудаи табодули таҷриба эътироф шудааст. Яке аз ҳадафҳои асосии дарси кушод нишон додани шакли усулҳои наватарини кори таълиму тарбия, таҳлили самаранокии дидактикии истифодаи воситаҳои техникии таълим ва истифодаи ТИК, умумӣ гардонидани усулҳои ташкили илмӣ ва назорати сифати кори раванди таълим ба ҳисоб меравад. Истифодаи технологияҳои нави педагогӣ, қоидаҳо ва усулҳои таълим, ки бо ёрии онҳо ҳадафҳои дарс амалӣ карда мешавад, ташаккули дониш, малака ва маҳорат дар асоси фаъолияти мустақилонаи маърифатии хонандагон, талаботи асосӣ ба дарси кушод мебошад.

5. Камбудихо дар ташкили курсҳои омодагии омӯзгорони муасссаҳои таҳсилоти миёнаи умумиро такрори усулҳои асосие номидан мумкин аст, ки дар барномаҳои тақмили ихтисос нишон дода шудаанд, инчунин истифода бурдани шакли усулҳои таълими омӯзгороне, ки ба вазифаҳои инкишоф додани омӯзиши салоҳияти касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мувофиқ нестанд, зеро аксари курсҳои тақмили ихтисос асосан лексияҳоро дар бар мегиранд, маводе, ки барои омӯзгорон барои фаҳмидани назарияе пешбинӣ шудааст, ки бидуни малакаҳои амалӣ дар раванди таълим истифода бурдани онҳо ғайриимкон аст. Худи раванди таълим барои дар амал тақмил додани донишҳои андӯхташуда ёрӣ намерасонад, зеро машғулиятҳо асосан бо ғосила аз истеҳсолотдар муддати дарози вақт (аз як ҳафта то як моҳ) сурат мегирад ва аз ҳад зиёд будани донишҳои назариявии омӯзгор ба ӯ имкон намедиҳад, ки масъалаҳои муҳимро дар фаъолияти амалӣ ҳал намояд.

Таълими фосилавӣ аксар вақт, замоне мавриди истифода қарор мегирад, ки омӯзгорон дар минтақаҳои дурдаст қарор дошта бошанд, ё вақте ки омӯзгорон ба муассисаи мушаххаси тақмили ихтисосе вобастагӣ дошта бошанд, ки он на ҳама вақт талаботи омӯзгоронро қонеъ карда, интихоби хурди курсҳои тақмили ихтисосро дар як минтақаи муайян таъмин намуда, ташкили курси омодагӣ тағйирпазириро ба назар намегирад, ташаккули қобилияти эҷоди траекторияи рушди шахсии онҳоро ғайриимкон месозад.

6. Сифатҳои шахсӣ омили асосии ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ба ҳисоб мераванд. Таҳқиқоти мо нишон дод, ки шартҳои асосӣ ва зарурии рушди омӯзгор ва маорифмахз ҳаракати касбии ӯ мебошад. Танҳо бо кадрҳои баландихтисосе фаъолиятҳои гуногунро ба нақша гирифтани ва дар амал татбиқ намудан мумкин аст, ки аз ҷиҳати касбӣ хуб омода карда шуда бошанд. Чунин кадрҳо барои рушди шахсӣ, баланд бардоштани касбият саъю кӯшиш мекунанд, дорои чандирии зехнӣ буда, ба рушди шахсӣ ҳамеша омода мешаванд, барои навоариҳои дар соҳаи маориф воридшуда масъулиятро ба ӯҳда гирифта метавонанд.

7. Амсилаи таҳияшудаи рушди ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо ёрии низомибаланд бардоштани таҳассуси дохилимактабӣ бо шартҳои махсуси педагогӣ муайян карда мешавад, ки боиси рушди ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мегардад. Қайд кардан муҳим аст, ки шароит ва омилҳо бо хусусияти тағйирёбандагии худ, фарқ мекунанд.

Таҳқиқотҳо нишон доданд, ки татбиқи раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар асоси барномаи дахлдори тақмили ихтисоси дохилимактабӣ натиҷаҳои мусбат медиҳад.

8. Шароитҳои асосии педагогии татбиқи амсилаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути баландбардории таҳассуси дохилимактабӣ инҳо ба ҳисоб мераванд:

- ташаккули соҳаи ҳавасмандгардонӣ, ки ба рушди самараноки омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди тақмили ихтисоси дохилимактабӣ, шавқу завқи касбӣ ба худомӯзии худ мусоидат менамояд;

- мавҷудияти траекторияи инфиродии рушди касбӣ дар омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди баланд бардоштани таҳассуси дохилимактабӣ;

- истифодаи усулу шаклҳои фаъол ва муосири тақмили ихтисос;

- фароҳам овардани шароит барои омузиши фаъолна ва худшиносии эҷодии омӯзгорон.

Аз ҳамаи маҷмуъҳое, ки дар илм ва амалияи шаклҳои ташкилӣ маъмуланд, дар доираи таҳқиқоти гузаронидашуда, мо чунинҳоро интихоб кардем:

- лексияҳои виртуалӣ;
- интернет – конференсияҳо;
- веб–форумҳо;
- семинарҳои онлайнӣ;
- лексияҳои визуалӣ.

Дар заминаи технологияҳои skype, почтаи электронии e-mail, cloud малакаҳои фаъолиятҳои амалӣ дар шакли фаъолиятҳои муштаракӣ лоиҳавӣ таҳия карда шуданд.

9. Таҳлили ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣтавассутибаланд бардоштани таҳассуси дохилимактабӣ бо назардошти се сатҳи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгор гузаронида шуд.

Дараҷаи баланд – дараҷаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон, яъне эътимоднокии комил. Ин чунин шарҳ дода мешавад, ки тамоми ҷузъҳои асосии ҳаракати касбӣ аз ҷониби омӯзгорон эътироф шуда, ҳам ҳамчун ҷамъиятӣ ва ҳам ҳамчун шахсиятӣфаҳмида мешаванд ва ба эътимоди комил табдил меёбанд.

Дараҷаи миёна – дараҷаи ба таври пароканда ташаккулёбии ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ; ин на танҳо ҳаракати касбӣ, балки фаҳмидани аҳамияти онро ҳам дар назар дорад. Ҳамзамон, қисми зиёди ҳаракати касбӣ каму беш ба соҳаи эҳтиёҷоти омӯзгорон гузаронида намешавад.

Дараҷаи паст – дараҷаи азхудкунии фаҳмиши пасти ҳаракати касбӣ. Омӯзгорон маълумоти оддӣ иттилоотӣ дар бораи ҳаракати касбӣ доранд, аммо аҳамияти онҳоро барои шахсият ва ҷомеа пурра дарк намеkunанд.

Таъйиди амсилаи ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути низоми баландбардории таҳассуси дохилимактабӣ самарабахшии шароитҳои педагогии ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумиро ба воситаи низоми баландбардории таҳассуси дохилимактабӣ нишон дод.

Ҳамин тавр, тадқиқоти гузаронидаи мо дар ҳалли мушкилоти ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ саҳми муайян мегузорад ва яке аз равишҳои имконпазири усулҳои самараноки пурзӯр кардани раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабиро ифода мекунад.

Тадқиқоти диссертатсионии мазкур на ҳама ҷанбаҳои ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути такмили ихтисоси дохилимактабӣ анҷом медиҳад. Тадқиқоти минбаъда метавонад мушкилоти тарҳрезии ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони макотиби олии кишварро ҳаматарафа фаро гирад.

2. Тавсияҳо барои истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот:

Барои татбиқи бомуваффақияти раванди ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ шароитҳои муҳими педагогӣ бояд якҷанд ҷанбаҳои асосии зерин бошанд:

- бояд соҳаи ҳавасмандгардонӣ таъсис дода шавад, ки ба рушди самараноки омӯзгорон мусоидат кунад. Ин метавонад мукофотҳои моддӣ ва ғайримоддӣ, аз қабili мукофотҳои дастовардҳо, эътирофи сатҳи мактаб ва ҳамсоғӣ ва имкони иштирок дар конференсҳо ва семинарҳо дар бар гирад.

- мавҷудияти траекторияи инфиродии рушди касбӣ барои ҳар як омӯзгор муҳим аст. Ин равиш ба шумо имкон медиҳад, ки ниезҳо ва манфиатҳои беназири омӯзгорон ва инчунин таҷрибаи касбии онҳо ба назар гиред. Нақшаҳои инфиродӣ метавонанд ҳам курсҳои тақмили ихтисос ва ҳам қобилияти мустақилона омӯхтани усулҳо ва технологияҳои навро дар бар гиранд. Муҳим он аст, ки ҳар як омӯзгор қобилияти интихоби роҳҳои мувофиқи рушд ва тақмили худро дошта бошад.

- истифодаи усулҳо ва шаклҳои фаъол ва муосири тақмили ихтисос чузъи ҷудонашавандаи ин раванд мебошад. Ин метавонад семинарҳои интерактивӣ, семинарҳо, курсҳои онлайн ва дигар форматҳо дар бар гирад, ки ба азхудкунии амиқи мавод мусоидат мекунанд ва ба омӯзгорон имкон медиҳанд, ки бо ҳамдигар таҷриба мубодила кунанд. Муҳим он аст, ки ин усулҳо ба эҳтиёҷоти мушаххаси омӯзгорон мутобиқ карда шаванд ва ба иштироки фаъолони онҳо дар раванди таълим мусоидат кунанд.

- барои омӯзиши фаъол ва ифодаи эҷодии омӯзгорон шароит фароҳам овардан лозим аст. Инро тавассути ташкили гурӯҳҳои эҷодӣ ба даст овардан мумкин аст, ки дар он омӯзгорон метавонанд барномаҳои нави таълимӣ ва методологияро якҷоя таҳия кунанд. Ғайр аз он, дастрасӣ ба захираҳо, аз қабili китобхона, платформаҳои интернетӣ ва дигар воситаҳо, ки ба онҳо дар ёфтани ғояҳо ва равишҳои нав кӯмак мерасонанд, муҳим аст.

- татбиқи ин шароит имкон медиҳад, ки на танҳо сатҳи маҳорати омӯзгорон баланд бардошта шавад, балки муҳите фароҳам оварда шавад, ки ба рушди касбӣ ва шахсии онҳо мусоидат намояд. Ин, дар навбати худ, ба

сифати таҳсилоте, ки донишчӯен мегиранд, таъсири мусбат мерасонад, зеро омӯзгорони ҳавасманд ва соҳибхитосос қодиранд дониш ва малақаҳои худро беҳтар интиқол диҳанд.

Самаранокии низоми тақмили ихтисоси омӯзгорон дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии муосир метавонад тавассути татбиқи мақсадноки як қатор тадбирҳои асосӣ ба таври назаррас беҳтар карда шавад. Омили асосӣ иштироқи фаъолонаи ҳуди омӯзгорон дар таҳияи нақшаҳои инфиродии рушди касбӣ мебошад. Ин раванд набояд расмӣ бошад, баръакс, он бояд ба таҳлили амиқи мушкилоти воқеии омӯзгорон дар қори ҳаррӯзаи худ асос ебад. Ин на танҳо мушкилоти умумии педагогиро дар бар мегирад, ба монанди ҳавасмандии пасти хонандагон ё мушкилоти интизомӣ, балки мушкилоти мушаххасе, ки бо таълими фанҳои мушаххас, хусусиятҳои синну соли хонандагон ва инчунин истифодаи технологияҳои нави таълимӣ алоқаманданд.

Масалан, омӯзгори математика метавонад дар фаҳмондани мафҳумҳои мураккаби алгебравӣ ба хонандагони дорои сатҳҳои гуногуни маҳорат душворӣ кашад. Дар ин ҳолат, нақшаи рушди касбии он бояд ба азхудкунии усулҳои нави таълими математика, ки эҳтимолан истифодаи тахтаҳои интерактивӣ, платформаҳои онлайн ва усулҳои омӯзиши бозиро дар бар мегирад, равона карда шавад. Омӯзгори забони русӣ метавонад ба тақмили малақаҳои қор бо кӯдакони дорои нуқсонҳои нутқ ниёз дошта бошад. Дар нақшаи ӯ бояд курсҳо ё дарсҳои қушод оид ба педагогикаи ислоҳӣ ва логопедия пешбинӣ карда шаванд.

Муносибати инфиродӣ ба таълими ҳар як омӯзгор муҳим аст. Барномаҳои стандартикунонидашудаи тақмили ихтисос аксар вақт бесамар мебошанд, зеро онҳо ниёзҳо ва ҷиҳатҳои беназири ҳар як омӯзгорро ба назар намегиранд. Нақшаи инфиродӣ бояд тағйирпазаир ва мутобиқшаванда бошад, ки ба омӯзгор имкон медиҳанд, ки самтҳои омӯзишро вобаста ба пешрафти бадастомада ва вазифаҳои нави пайдошуда танзим кунанд. Ин сохтани системаи фикру мулоҳизаро талаб мекунад, ки ба шумо имкон

медихад, ки самаранокии омӯзишро пайгирӣ кунад ва ба нақша тағироти зарурӣ ворид кунад.

Ба татбиқи амалии дониш ва малакаҳои бадастомада диққат додан лозим аст. Донишҳои назариявӣ, ки бо таҷрибаи амалӣ мустаҳкам карда нашудаанд, зуд фаромӯш карда мешаванд. Аз ин рӯ, барномаҳои тақмили ихтисос бояд ҳатман унсурҳои кори амалиро дар шароити воқеии муҳити мактаб дар бар гиранд. Ин метавонад роҳнамоии омӯзгорони ботаҷриба, ҷорӣ намудани усулҳои инноватсионӣ дар доираи фаъолияти дарсӣ, иштирок дар таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои мактабиро дар бар гирад. Ҳавасманд кардани ҳамкориҳои байни омӯзгорон тавассути мусоидат ба мубодилаи таҷриба ва таҷрибаҳои беҳтарин муҳим аст. Ин метавонад тавассути ташкили ҷомеаҳои касбӣ, ташкили семинарҳо ва тренингҳои дохилӣ амалӣ карда шавад.

Барои таъмини самаранокии дарозмуддати низоми тақмили ихтисос бояд низоми мониторинг ва арзёбии натиҷаҳо татбиқ карда шавад. Ин имкон медихад, ки ноқисии барномаҳои тақмили ихтисос муайян карда шаванд ва тасҳеҳоти зарурӣ ворид карда шаванд. Низоми арзёбӣ бояд объективӣ бошад ва на танҳо нишондиҳандаҳои расмӣ, балки тағироти воқеиро дар амалияи педагогии омӯзгорон низ ба назар гирад. Татбиқи чунин тадбирҳои ҳамаҷониба имкон медихад, ки низоми муассири тақмили ихтисос эҷод карда шавад, ки ба рушди касбии омӯзгорон ва дар натиҷа беҳтар шудани сифати таълим дар маҷмӯъ мусоидат кунад. Танҳо равиши системавӣ, ки ба эҳтиёҷоти инфиродии омӯзгорон ва татбиқи амалии дониш нигаронида шудааст, метавонад ба тағироти назаррас ва устувори мусбӣ оварда расонад.

РЎЙХАТИ МАНБАЪҲОИ ИСТИФОДАШУДА

1. Абдуллаев С.А. Профессорско–преподавательский корпус высшей школы Таджикистана. Худжандский государственный университет имени Б. Гафурова. – Худжанд, 1992. – С. 32.
2. Абдуллаев С.А. Создание высшей школы в Таджикистане/ Худжандский государственный университет имени Б. Гафурова. –Худжанд, 1992. – С. 41.
3. Абдуллаев С.А., Хайдаров Г.Х. Роль лекции в высших учебных заведениях.(на таджикском языке) –Худжанд, 1994. – С. 50.
4. Абдуллаев С.А., Холджураев Х.Х., Курбанов А.Д. У истоков вузов Таджикистана. – Худжанд, 1994. – С. 35.
5. Абульханова–Славская К. А. Деятельность и психология личности. М., 1980.
6. Агапова С.А. Проектирование инициативной педагогической среды в условиях компетентностного подхода в образовании [Текст] / С.А. Агапова, И.Г. Агапов // Педагогическое образование и наука, 2011. – № 10.

7. Агаркова Е. И., Загребальная С. В. Инновационная деятельность в системе образования Тамбовской области // Методист. – 2009. – №4. – С. 8–12.
8. Амирова Л. А. Проблема профессиональной мобильности педагога и перспективные ориентиры ее развития /Л. А. Амирова // Образование и наука: журнал теоретических и прикладных исследований Уральского отделения Российской Академии образования. — 2009. — № 8 (65). — С.86–96.
9. Амирова Л.А. Профессионально–педагогическая мобильность: сущность, стратегии реализации, векторы развития [Текст]. / Л.А. Амирова, З.А. Багишаев. – М.: РАО, 2004. 190с.
10. Амирова Л.А. Развитие качеств мобильной личности на этапе допрофессиональной социализации [Текст]: монография / Л.А. Амирова, А.Ф. Амиров. – Уфа: Вагант, 2011. – 194 с.
11. Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития [Текст] / В.И. Андреев. – Казанский ун–т, 1996. Кн.1. –565 с. Большой толковый социологический словарь [Текст] / сост. Д. Джерри, Дж. Джерри. М., 1999. Т. 2. 588 с.
12. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Борис Герасимович Ананьев. — СПб.: Питер, 2001. — 288 с.
13. Андреев В. И. Педагогика: учеб. курс для творческого саморазвития / В. И. Андреев. — Казань, 2003. — 608 с.
14. Андреева Г. А. Инновационные процессы в содержании педагогического образования Англии // Педагогика. – 2003. – № 6. – С. 97–102.
15. Архангельский А. И. Формирование профессиональной мобильности у студентов в процессе обучения в технических вузах: дис. канд. пед. наук. М., 2003. 146 с.
16. Асмолов А. Г. Вариативное образование в изменяющемся мире: опыт становления и стратегические ориентиры развития современной

образовательной системы в России / Александр Григорьевич Асмолов // Вариативные педагогические системы. — М, 1995. — С. 40–52.

17. Бабанский Ю. К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований / Ю. К. Бабанский. — Москва: Педагогика, 1982. — 195 с.,

18. Байденко В.И. Концептуальная амсилаь государственных образовательных стандартов в компетентностном формате (дискуссионный вариант: материалы ко второму заседанию методологического семинара) [Текст] / В.И. Байденко. — М.: исслед. центр качества подготовки специалистов, 2004. — 20с.

19. Баранов П. А. Накопительная система как условие эффективности повышения квалификации педагогических кадров // Преподавание истории и обществознания в школе. — 2007. — N 2. — С. 50–56.

20. Беликов В. А. Образование. Деятельность. Личность /В. А. Беликов. — Москва: Академия Естествознания, 2010. — 340 с.

21. Бикмухаметов Д. Подготовка, переподготовка и повышение квалификации педагогических кадров, занятых в сфере транспортного образования. Ранняя профессиональная подготовка водителей в Республике Татарстан // Финансы, экономика, безопасность. — 2008. — N 4. — С. 15–16.

22. Бирюкова Н. А. Организация профессионального развития учителя: опыт США // Методист. — 2005. — № 5. — С. 5–8.

23. Бобоев Х., Сафаров И., Кодиров Ш. Анализ развития высшего образования в Таджикистане //Материалы международной конференции «Тенденции развития образования: вопросы управления». — Москва, 2005. с. 12–14

24. Большой толковый социологический словарь / сост. Д. Джерри, Дж. Джерри. М., 1999. Т. 2. 588 с.

25. Большой толковый социологический словарь [Текст] / сост. Д. Джерри, Дж. Джерри. М., 1999. Т. 2. 588 с.

26. Бондаревский, В.Б. Воспитание интереса к знаниям и потребности к самообразованию. [Текст] / В.Б. Бондаревский. – М.: Просвещение, 1985. – 143 с.

27. Борисова, Т. С. Активность и инициативность как основа формирования социальной ответственности учащейся [Текст] / Т.С. Борисова// Вестник ТГПУ. 2011. Выпуск 1 (103).– С. 131–136.

28. Борытко Н.М. В пространстве воспитательной деятельности [Текст]: монография / науч. ред. Н.К. Сергеев. – Волгоград: Перемена, 2001. – С. 127.

29. Буйлова Л. Н. Формирование системы повышения квалификации педагогов ДОД // Дополнительное образование и воспитание. – 2010. – N 3. – С. 3–7.

30. Булбулов Дж. Организация научно–исследовательской работы и её роль в повышения квалификации учителей. //Вестник Таджикского национального университета. – Душанбе, 2012. №3/6 (96). –С. 165–169.

31. Булбулов Дж. Организация технологии модульного обучения в практике системы повышения квалификации учителей в условиях реформирования общего образования в Республике Таджикистан. // Вестник университета (Российско–Таджикский славянский университет), 2014.–1(44) С.284–291.

32. Булбулов Дж. Особенности организации и осуществления повышения квалификации учителей в условиях рыночной экономики. //Вестник Таджикского национального университета. –Душанбе, 2014. – №3/5. – С. 268–273.

33. Булбулов Дж. Повышение квалификации учителей: реальность, специфичность и размышления (монография). – Душанбе: Ирфон, 2011.–280 с.

34. Булбулов Дж. Роль совершенствования квалификации в самостоятельности и саморазвитии учителей //Вестник педагогического университета. – Душанбе, 2014. – №3 (58–1). – С.207–209.

35. Булбулов Дж. Теоретико–методологические основы амсилаи повышения квалификации и совершенствования профессиональной компетентности учителя// Вестник университета (Российско–Таджикский славянский университет), – Душанбе, 2014. – №2(45). –С.250–257
36. Булбулов Дж. Учиться, чтобы учить (монография). – Хорог: Логос, 2014. – 182 с.
37. Булбулов Дж. Центр профессионального просвещения учителя. – Душанбе, 2010. – 69 с.
38. Булбулов Дж., Шарифзода Ф., Каримова И.Х., Сулаймони С. Инновационная педагогика (монография). – Душанбе: Ирфон, 2013. –512 с.
39. Бутов Р. Мобильность кадров «Управление персоналом» № 6 от 18.12 2000.
40. Вайндорф–Сысоева М. Е. Эффективность повышения квалификации современного учителя: анализ результатов мониторинга непрерывного образования в Московской области // Качество образования. – 2010. – N 4. – С. 50–55.
41. Варенова Т. В. Образовательные ресурсы повышения качества последипломного образования учителей–дефектологов в Республике Беларусь // Сибирский учитель. – 2010. – N 2. – С. 20–24.
42. Введенский В.Н. Амсилаирование профессиональной компетентности педагога [Текст] / В.Н. Введенский // Педагогика –2003, №10, с.51–55
43. Ведерникова Л. В. Профессионально–педагогическая мобильность: теория и практика [Текст]: монография / Л. В. Ведерникова, О. А. Кипина: М–во образования и науки Российской Федерации, – Ишим: Изд–во Ишимского гос. педагогического ин–та им. П. П. Ершова, 2011. – 143 с.
44. Вербицкий А.А. Теория контекстного обучения как основа педагогических технологий [Текст] / А.А.Вербицкий // Высшее профессиональное образование, 1998.– №5.– С.96–110.

45. Вершловский С. Г. От повышения квалификации к постдипломному педагогическому образованию // Андрагогика постдипломного педагогического образования: научно–методическое пособие [под ред. С. Г. Вершловского, Г. С. Сухобской]. – СПб.: СПбАППО, 2007. – С. 6–33.

46. Виноградова Л. И. Развитие воспитания в системе дополнительного образования. Программа курсов повышения квалификации руководителей, методистов и педагогов учреждений дополнительного образования // Бюллетень программно–методических материалов для учреждений дополнительного образования детей (региональный опыт). – 2005. – N 6. – С. 15–23.

47. Вишневская Л. П. Самообразование как психолого–педагогическая проблема [Текст] / Л. П. Вишневская, Г. В. Вишневская // Известия ПГПУ им. В. Г. Белинского.– 2009.– № 16– с.156–158.

48. Вишневская Л. П. Самообразование как психолого–педагогическая проблема / Л. П. Вишневская, Г. В. Вишневская / Известия ПГПУ им. В. Г. Белинского.– 2009.– № 16– с.156–158 3. Демченко, Е. Д. Применение современных технологий в педагогическом самообразовании / Е. Д. Демченко, Е. В. Скачкова // Дополнит. Образование. — 2004.– № 1. — с. 27–29.

49. Вишнякова С.М. Профессиональное образование [Текст]: Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика / С.М. Вишнякова — М.: НМЦ СПО, 1999. — 538 с.

50. Вишнякова Н.В. Креативная психопедагогика [Текст]: Монография – Ч.1 / Н.В.Вишнякова. – Минск, 1995. – 126 с. – ISBN 5–4862–354972–5

51. Воробьева О. В. Оценка эффективности повышения квалификации персонала в рамках внедренной СМК // Стандарты и качество. – 2009. – N 10. – С. 76–80.

52. Ганин Е. А. Педагогические условия использования современных информационных и коммуникационных технологий для самообразования будущих учителей: ИТО, 2003.

53. Гаргай В. Б. Уровни профессионального мастерства учителя и способы обучения при повышении квалификации работников образования на Западе (на материале США) // Методист. – 2004. – № 6. – С. 11–13.

54. Головина И.Ю. Формирование инициативности студентов младших курсов в учебно–познавательной деятельности [Текст]: дис. канд. пед. наук :13.00.08: Москва, 2005, – 177 с.

55. Гонеев А. Д., Пашков А.Г. и др. Педагогика профессионального образования: учебн. пособие. М.: 2004.

56. Горбунова Л. Н. Библиотренинг как эффективное средство в обучении педагогов исследовательской деятельности // Профильная школа. – 2009. – N 5. – С. 26–30.

57. Горбунова Л. Н. Исследовательский тренинг в повышении квалификации педагогов – субъектов развития образования // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2009. – N 6. – С. 21–26.

58. Горюнова Л. В. Критерии и уровни сформированности профессиональной подготовки будущего учителя // Гуманитарные и социально–эконом. науки. – 2006. – N 1. – С. 181–184

59. Горюнова Л. В. Критерии и уровни сформированности профессиональной подготовки будущего учителя [Текст] / Л.В. Горюнова // Гуманитарные и социально–эконом. науки. – 2006. – № 1. – С. 181–184

60. Горюнова Л. В. Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося образования России [Текст]: автореф. дис. канд. пед. н. / Л. В. Горюнова. – Ростов н/Д, 2006. – 39 с.

61. Горюнова, Л.В. Составляющие профессиональной мобильности современного специалиста // Естествознание и гуманизм: сб. науч. тр. под ред. Н.Н. Ильинских. Вып. 5 – РГПУ, 2005. – Т. 2.

62. Грезнева О. Ю. Научная школа как предмет педагогического исследования // Педагогическое образование и наука. – 2002. – № 4. – С. 22–26.
63. Губогло З. Расширение педагогической компетенции и совершенствование профессионального мастерства педагогов // Учитель. – 2008. – N 6. – С. 40–42
64. Дворецкая Ю.Ю. Психология профессиональной мобильности личности: автореф. дис. ... канд. психол. наук / Ю.Ю. Дворецкая. – Краснодар, 2007. – 23 с.
65. Докучаева М. Н. Внутриучрежденческая система повышения квалификации педагогов–музыкантов Текст.: дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / М. Н. Докучаева. Самара, 2005. – 195 с.
66. Дубинина М.П. Амсилаь формирования инициативности будущего педагога с позиции "Я–концепции" [Текст] / М.П. Дубинина// Психология обучения. – 2007. – №10.– С.92–99.
67. Дударева Е. Б. Переподготовка библиотечных кадров: организационно–функциональная структура // Научные и технические библиотеки. – 2008. – № 9. – С. 76–83.
68. Дырин С. П. Состояние подготовки, переподготовки и повышения квалификации кадров на современных предприятиях // Интеграция образования. – 2005. – N 3. – С. 61–65.
69. Егорова А. В. Подготовка педагогических кадров для системы дополнительного образования детей // Дети, техника, творчество. – 2009. – N 3. – С. 27–32.
70. Елканов С.Б. Основы профессионального самовоспитания будущего учителя [Текст] / С.Б.Елканов. – М., 1989.
71. Емельянов В.В. Древний Шумер. Очерки культуры. СПб., 2001.
72. Жайтапова А. А., Исаева З. А., Тихомирова В. Г. Амсилаи обучения для профессионального роста. – Алматы, 2004. – 60 с.

73. Желтова С. Г. Развитие профессиональной мобильности педагога в современных социально–экономических условиях [Текст] / С.Г. Желтова. – Екатеринбург, 2005. – 347 с.
74. Жуковский И. В. Информационное обеспечение учительских кадров во Франции // Инновации в образовании. – 2002. – № 3. – С. 34–40.
75. Загвязинский В.И. Педагогическая инноватика: проблемы стратегии и тактики [Текст]: монография / В.И. Загвязинский, Т.А. Строкова. – Тюмень, 2011. – 176 с.
76. Закон Республики Таджикистан «Об образовании». – Душанбе, Шарки озод. 2004. – С.94.
77. Закон РТ «О высшем и послевузовском профессиональном образовании». – Душанбе, 2009. – С.40.
78. Заславская Т. И. Трудовая мобильность как предмет экономико–социологического исследования // Методологические проблемы социологического исследования мобильности трудовых ресурсов / Под ред. Т. И. Заславской, Р. В. Рывкиной. — Новосибирск, 1974. — 57 с.
79. Захарова М. А. Педагогическое исследование в формате курсовой и ВКР: учеб. пос. Елец: ЕГУ им. И. А. Бунина. 2005.100 с
80. Зверева Н. Подготовка выпускника к социальной и профессиональной мобильности // Высш. образование в России. – 2006. – N 6. – С. 89–93
81. Зеер Э. Ф. Многозначность феномена «мобильность» в профессиональном образовании / Социально–профессиональная мобильность в XXI в. Сборник материалов и докладов Международной конференции (Екатеринбург, 29–30 мая 2014г), Екатеринбург, РГППУ, 2014,с.30–36.
82. Зимин Е. Ю. Амсилаь непрерывного повышения квалификации учителей на муниципальном уровне // Вопросы образования. – 2009. – N 4. – С. 170–181.
83. Иванченко В. Н. Методическая служба системы повышения квалификации как фактор развития творческого потенциала педагога

дополнительного образования // Известия Южного федерального университета. Педагогические науки. – 2009. – N 2. – С. 214–221.

84. Иванченко Е.А. Формирование профессиональной мобильности будущих экономистов в процессе обучения в высших учебных заведениях [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Е.А. Иванченко. – Одесса, 2005. – 181 с.

85. Иглин В. А. Профессиональная подготовка, переподготовка и повышение квалификации работников организации в условиях рыночной экономики // Трудовое право. – 2004. – N 1. – С. 54–61.

86. Иглин В. А. Профессиональная подготовка, переподготовка и повышение квалификации работников организации в условиях рыночной экономики // Трудовое право. – 2003. – N 12. – С. 66–72.

87. Игошев Б. М. Профессиональная мобильность учителя: организационно–педагогический аспект // Изд. Урал. гос. ун–та. – 2008. – N 56. – С. 34–40

88. Игошев Б. М. Профессиональная мобильность учителя: организационно–педагогический аспект [Текст] / Б.М. Игошев. – Изд. Урал. гос. ун–та. – 2008. – №56. – С. 34–40

89. Игошев Б.М. Развитие профессиональной мобильности специалистов —перспективное направление деятельности педагогического университета [Текст] / Б.М. Игошев // Педагогическое образование и наука. Научно–педагогический журнал. – М.:2008.– № 6. – с.123–128

90. Игошев Б. М. Системно–интегративная организация подготовки профессионально мобильных педагогов [Текст]: дис. д–ра пед. наук. / Б.М. Игошев. – Екатеринбург, 2008.

91. Игошев Б.М. Организационно–педагогическая система подготовки профессионально мобильных специалистов в педагогическом университете: моногр. – М.: ВЛАДОС, 2008. – 201 с, с. 108–109

92. Ищенко О. С. Система повышения квалификации педагогов в учреждении дополнительного образования: из опыта работы методической службы // Методист. – 2010. – N 1. – С. 38–39.
93. Калиновский Ю. И. Развитие социально–профессиональной мобильности андрогога в контексте социокультурной образовательной политики региона: дис. д–ра пед. наук. СПб., 2001. 470 с.
94. Калиновский Ю. И. Развитие социально–профессиональной мобильности андрогога в контексте социокультурной образовательной политики региона [Текст]: дис. д–ра пед. наук / Ю. И. Калиновский. – СПб., 2001. – 470 с.
95. Канаева Т.В. Регулирование профессиональной мобильности персонала на основе управления его вознаграждением [Текст]: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.05 / Т.В. Канаева. М., 2007. – 26 с.
96. Каплина С.Е. Концептуальные и технологические основы формирования профессиональной мобильности будущих инженеров в процессе изучения гуманитарных дисциплин [Текст]: автореф. дис. д–ра пед. наук./ С.Е. Каплина. – Чебоксары, 2008. – 46 с.
97. Карпачева И.А. Факторы развития профессиональной мобильности учителя [Текст] / И.А. Карпачева // Казанский педагогический журнал. Т.2. – 2015. – №6. – С. 279–282
98. Кипина О. А. Профессиональная мобильность педагога // Пед. образование и наука. – 2009. – N 1. – С. 81–84
99. Киршева Н.В. Психология личности: тесты, опросники, методики [Текст] / Авт. сост. Н. В. Киршева и Н. В. Рябчикова. – М.: Геликон, 1995. – С. 57.
100. Кленова Н. Кадры для домов и центров детского творчества: новый подход – М // Народное образование. – 2003. – N 2. – С. 105–112.
101. Ковалев А.Г. Личность воспитывает себя [Текст] / А.Г. Ковалев. – М.: Политиздат, 1983. 256 с.

102. Ковалева А. И. Теоретико–методологические основы исследования социализации личности [Текст] / под общ. ред. А.И. Ковалевой, В. А. Лукова // Социологический сборник. Вып. 4. /Ин–т молодежи. – М.: Социум, 1998.–С. 3–8.

103. Колмагорцева Н.Н. Технология организации социально–значимой деятельности в образовательном пространстве [Текст] /Н.Н. Колмагорцева: учебно–методическое пособие. – Шадринск: «Шадринский Дом Печати», 2008. – 70 с.

104. Комаров Е. Организация, психология и технологии самообразования человека работающего. // Управление персоналом. 2001. № 4

105. Коннова А. Документационное сопровождение подготовки, переподготовки и повышения квалификации кадров в крупной промышленной организации // Кадровик. – 2009. – N 8. – С. 14–22.

106. Копылова, И. А. Самообразование педагога как условие профессионального роста [Текст] / И.А. Копылова // Теория и практика образования в современном мире: материалы VII междунар. науч. конф.— СПб.: Свое издательство, 2015. — С. 51–54

107. Кормильцева, М. В. Социально–личностные компетенции студентов как фактор развития их профессиональной мобильности [Текст]: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07. / М.В. Кормильцева. – Екатеринбург, 2009.–24с.

108. Коррекционно–обучающие программы повышения уровня профессионального развития учителя: учеб. пособие. – М. – Воронеж: МОДЭК, 2001. – 300 с.

109.

110. Космачева М. В. Опыт работы с педагогическими кадрами в учреждениях дополнительного образования детей // Дети, техника, творчество. – 2010. – N 5 (63). – С. 41–44.

111. Котмакова Т.Б. Формирование личной мобильности как профессионального качества будущих специалистов в процессе обучения в вузе [Текст]: дис. канд. пед. наук. / Т.Б. Котмакова. Хабаровск, 2011. – 198 с.

112. Кругликов В.Н. Методы активного обучения [Текст] / В.Н. Кругликов, 1998. – С.115–126.

113. Кузнецова Т. Я. Образовательные программы переподготовки и повышения квалификации библиотечных кадров на федеральном уровне. // Научные и технические библиотеки – 2001. – №7. –С. 29–34. Свердловская ОУНБ

114. Кукуев А. И. Андрагогический подход в педагогике. – Ростов н/Д.: ИПОПИЮФУ, 2009.–328 с.

115. Лазаренко И. Р. Интеграционные процессы в системе дополнительного профессионального образования руководящих педагогических кадров // Интеграция образования. – 2005. – N 1/2. – С. 50–55

116. Лапинская М. В. Предложения к концепции кадровой политики в области подготовки, переподготовки, повышения квалификации государственных служащих исполнительных органов государственной власти Свердловской области // Региональное управление и кадровая политика: проблемы совершенствования государственной и муниципальной службы: Тез. докл. межрегион. науч.–практ. конф. Екатеринбург. – 1999. – С. 151–157.

117. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании [Текст] / О.Е. Лебедев // Школьные технологии, 2004. – №5. – С.3–13.

118. Лесникова О. В. Районные семинары – школа профессионального общения и повышения квалификации сельских учителей // Директор школы. – 2008. – N 10. – С. 40–42.

119. Лесохина Л.Н. К обществу образованных людей [Текст] / Л.Н. Лесохина //Теория и практика образования взрослых. СПб.: ИОВ РАО, «Тускарора», 1998.–270 с.

120. Лукьянова М. И. Научная школа педагогов в системе повышения квалификации как новая форма активизации развития исследовательской деятельности педагогов // Инновации в образовании. – 2008. – № 5. – С. 31–42.
121. Лутфуллоев М. Восстановление национальной педагогики. – Душанбе, 1999. с.59–63
122. Лутфуллоев М. Восстановление национальной школе(на тадж. языке) //«Садои мардум». 17.09.93.
123. Лутфуллоев М. Если ученик свеча. (на тадж. языке). // «Адаб». 1993, №11–12. с. 38–39.
124. Лутфуллоев М. Независимости Таджикистана и современное образование. – Душанбе, Сахбо. 2006. с. 58–59
125. Малькова З. А. Особенности организации педагогических научных исследований США // Педагогика. – 2002. – № 6. – С. 89–95.
126. Маркова А.К. Психология профессионализма [Текст] / А.К. Маркова. – М.: Знание, 2005.
127. Марон А. Е. Опережающее обучение как фактор модернизации образования взрослых в современных условиях // Пед. образование и наука. – 2004. – N 4. – С. 58–62
128. Микляева Н.В. Инновации в детском саду. [Текст] / Н.В. Микляева – М.: Перспектива. – 2011. – 289 с.
129. Мицук О. В. Мастер–класс как форма самопрезентации и повышения квалификации учителя в образовательном процессе учреждений дополнительного профессионального образования // Мир науки, культуры, образования. – 2010. – № 3. – С. 151–153.
130. Мищенко В. А. К трактовке понятия «профессиональная мобильность» в современной научной литературе / Сибирский педагогический журнал. ВАК. Выпуск 15/2008, с.75–81.
131. Мищенко В. А. Профессиональная мобильность как одно из основных психолого–педагогических качеств будущего специалиста [Текст] /

В.А. Мищенко // Журнал Известия Самарского научного центра Российской академии наук. 2011. Выпуск № 2–5. – Том 13.

132. Морылева Э. А. Функциональное значение социальное– профессиональной мобильности студентов в образовательной среде вуза. [Текст] / Э. А. Морылева. – Омск: Ом. ГПУ, 2001, автореф. канд. пед. наук. дис., – 368 с.

133. Назаршоев М.Н. Подготовка кадров интеллигенции в высших и средних специальных учебных заведениях Таджикистана в 1961–1985гг. – Душанбе, 1985. С. 16–27.

134. Найн А.Я. О методологическом аппарате диссертационных исследований [Текст] /А.Я. Найн // Педагогика. – 1995. – № 5.

135. Неделько Е. Г. Формирование мотивационной готовности к профессиональной мобильности у студентов вуза: автореф. дис. канд. пед. наук. Магнитогорск, 2007. 18 с.

136. Немова Н. В. Управление методической работой в школе / Н. В. Немова. – М.: Сентябрь, 1999.–173с.

137. Немова Н.В. Управление методической работой в школе. [Текст] / Н.В. Немова М., // Библиотека журнала «Директор школы», 1999. Вып. №7.

138. Нестеров В.В. Белкин А.С. Педагогическая компетентность. Екатеринбург. 2003, 188 с.

139. Нестеров В. В. Педагогическая компетентность [Текст]: учеб. пособие / В. В. Нестеров, А. С. Белкин. — Екатеринбург, 2003. – 186 с.

140. Никитина Е.А. Педагогические условия формирования профессиональной мобильности будущего педагога: автореф. дис. канд. пед. наук / Никитина Елена Александровна. – Иркутск, 2007. – 19 с.

141. Никитина Е.А. Функциональное значение профессиональной мобильности в подготовке специалиста [Текст] / Е.А. Никитина // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. – 2006. – № 2. – С. 34–38.

142. Новиков А. М. Постиндустриальное образование / Александр Михайлович Новиков. — М, 2008. — 136 с.

143. Нужнова С.В. Формирование готовности к профессиональной мобильности [Текст] / С.В. Нужнова // Высшее образование в России, 2009. — № 6. — С.29–35

144. Овечкин В. П. Компетентность и мобильность специалиста // Проф. образование. — 2005. — N 8. — С. 19

145. Педагогический энциклопедический словарь / Гл. ред. Б. М. Бим-Бад; Редкол.: М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др. — М.: Большая Российская энциклопедия, 2003. — 528 с.: ил.

146. Педагогическое мастерство и педагогические технологии [Текст]: Учебное пособие / под ред. Л.К. Гребенкиной, Л.А. Байковое. — 3-е изд., испр. и доп. — М.: Педагогическое общество России, 2010. — 256с.

147. Переобучение и повышение квалификации работников бюджетного учреждения // БИНО: бюджетные учреждения. — 2010. — N 3. — С. 12–85.

148. Переподготовка, повышение квалификации: новое в законодательстве: договор с работодателем на переподготовку, ученический договор, оплата ученичества. — М: Профиздат, 2007. —96с.

149. Повышение профессиональной квалификации и переподготовки кадров. Консультация // Сохраняя традиции, искать новое. — 2007. — С. 5–11. Свердловская ОУНБ; МО; Шифр 78.3; Авторский знак С689; Инв. номер 2287341–МО

150. Погонина Е.А. Психологические особенности инициативы старших школьников в общественной деятельности и условия ее развития: дис. канд. психол. наук / Погонина Елена Анатольевна. — Брянск, 1987. — 160 с.

151. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике / М. Полонский. — Москва: Высшая школа, 2004. — 512 с.

152. Полупанова Е. Г. Инновации в педагогическом образовании на Западе // Педагогика. – 2007. – № 8. – С. 121–126.

153. Пономарева Е. А. Организация профессиональной подготовки, переподготовки, повышения квалификации гражданских служащих // Государственная власть и местное самоуправление. – 2009. – N 11. – С. 34–36.

154. Пономарева Е. А. Организация профессиональной подготовки, переподготовки, повышения квалификации гражданских служащих // Бюллетень Министерства юстиции Российской Федерации. – 2010. – N 3. – С. 13–16.

155. Попова Н. В. Оценка социально–экономической эффективности повышения квалификации рабочих кадров // Кадры предприятия. – 2009. – N 12. – С. 49–53.

156. Посухова О. Ю. Неинституционализированные каналы профессиональной мобильности в современной России: дис. канд. социол. наук. Ростов н/Д, 2003. 159 с.

157. Правительство Свердловской области, Профессиональная подготовка, переподготовка, повышение квалификации и стажировка государственных и муниципальных служащих // Муниципальная служба. – 2004. – N 2. – С. 34–51.

158. Просвирнина И. В. Развитие профессиональной компетентности учителя общеобразовательной школы в условиях внутришкольной формы работы: дис. канд. пед. наук. Н. Новгород, 2005.

159. Профессиональное развитие: пути модернизации постдипломного образования педагога: сб. метод. материалов. – М.: РОССПЭН, 2003. – 207 с. Свердловская ОУНБ; КХ; Инв. номер 2253371–КХ Свердловская ОУНБ; КХ; Инв. номер 2253372–КХ

160. Профессиональный стандарт педагога /концепция и содержание / (проект). [Текст] // Вестник образования России. – 2013. – №15. – С.27.

161. Психологический словарь–справочник [Текст] / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – М.: Харвест, 2004. – 576 с.
162. Рахмонов Э.Ш. Тоҷикон дар оинаи таърих. Китоби дуум, Аз Ориён то Сомониён.–Душанбе: Ирфон, 2002.
163. Рахмонов Э.Ш. Патриотизм и национальный гордость. (на тадж. языке).– Душанбе,1999. с. 48–50
164. Рахмонов Э.Ш. Республика Таджикистан на пороге XXI века. – Душанбе, 2000. – С.32.
165. Ричи Ш. Управление мотивацией [Текст] / Ш. Ричи, П. Мартин. – М.: ЮНИТИ–ДАНА, 2004. – 399 с.
166. Рудич Л. И. Современные подходы к системному повышению квалификации и переподготовке библиотечно–информационных кадров // Библиотечная жизнь Кузбасса. Кемерово. –2006. – Вып. 2(52). – С. 20–34.
167. Рудой В. В. О мерах по совершенствованию системы подготовки, переподготовки и повышения квалификации государственных гражданских и муниципальных служащих // Государственное и муниципальное управление: ученые записки СКАГС. – 2010. – N 1. – С. 18–24.
168. Руткевич М.Н. Социальные перемещения [Текст] / М.Н. Руткевич, Ф.Р. Филиппов. М.: Мысль, 1970. – 182 с. 87
169. Сабирова Г.Б. Значение самообразования / Г. Б. Сабирова // Специалист. — 2004. — № 9. — с.39–45
170. Савинова Л. Ф. Школа педагога–исследователя как фактор совершенствования профессиональной компетентности учителя в системе повышения квалификации // Образование. Наука. Инновации: Южное измерение. – 2012. –№2.–С. 100–106.
171. Самообразование и саморазвитие личности педагога: учебно–методическое пособие / Мар. гос. ун–т; сост.: О. Л. Шабалина, В. А. Светлова. — Йошкар–Ола, 2014.–104 с.

172. Сериков Г.Н. Самообразование: совершенствование подготовки студентов [Текст] / Г.Н.Сериков. – Иркутск. Издательство Иркутского университета, 1991. – 232 с.

173. Сидорова Н. А. Методическое обеспечение деятельности УДОД // Внешкольник. – 2008. – N 3. – С. 21–26.

174. Синенко В. Я. Система повышения квалификации работников образования – от кризиса в сознании до реальных перспектив // Сибирский учитель. – 2010. – N 2. – С. 5–12.

175. Словарь иностранных слов. Комлев Н.Г., 1999

176. Словарь русского языка: Ок. 53000 слов/ С. И. Ожегов; под общ. Ред. Проф. Л. И. Скворцова. — 24-е изд., испр. — М.: ООО «Издательский дом «ОНИКС 21 век»: ООО «Издательство «Мир и Образование», 2004. — 1200 с.

177. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество: пер. с англ. М.: Политиздат, 1992. 543 с.

178. Сорокин П.А. Главные тенденции нашего времени. [Текст] / П.А. Сорокин.— М.: Наука, 1997

179. Сорокина Л. В. Роль методического фонда в повышении профессионального мастерства педагогов в УДО // Дополнительное образование и воспитание. – 2007. – N 8. – С. 10–14.

180. Стародубцев В. А. Самообразование педагога / Вячеслав Алексеевич Стародубцев, Антонина Александровна Киселева // Народное образование. — 2012. — № 6. — с. 176–179.

181. Степашов Н.С. Творческая инициатива в системе обучения / Н.С. Степашов. — М.: Общество «Знание», 1990. — 41 с.

182. Стрельникова Т. Д. Мастер–класс как форма повышения квалификации и обобщения педагогического опыта // География в школе. – 2010. – N 5. – С. 51–54.

183. Тавберидзе, В. А. Диагностика и критерии оценки деятельности воспитателя ДОО. Организация и управление методической работой [Текст] / В. А. Тавберидзе, В. А. Калугина. – М.: Школьная Пресса, 2008. – 160 с.

184. Татур Ю.Г. Компетентность в структуре амсилаи качества подготовки специалиста [Текст] / Ю.Г. Татур // Высшее образование сегодня. – 2004. – №3. – С. 24–29.

185. Тетерский, С.В. Воспитание социальной инициативности детей и молодежи [Текст]: дис. д-ра пед. наук: 13.00.02: Тамбов, 2004. – 337с.

186. Толочек В.А. Современная психология труда. [Текст] / В.А. Толочек. – СПб.: Питер, 2005.– 479 с.

187. Тохова С. М. Формирование профессиональных качеств педагогов в свете новой парадигмы образования // Гуманитарные и социально–эконом. науки. – 2006. – N 1. – С. 167–170

188. Тычинская Ж. Повышение квалификации персонала –оценка эффективности // Человек и труд. – 2005. – N 2. – С. 76–78.

189. Хакимова Н. Р. Профессиональное самоопределение личности и психологические условия его реализации в ситуации смены профессиональной деятельности: дис. кандидата психол. наук: 19.00.01 / Хакимова Нурия Равельевна. — Кемерово, 2005. — 179 с.

190. Хамцова Л. А. Повышение уровня компетенции педагога в системе дополнительного образования детей // Дети, техника, творчество. – 2010. – N 4 (62). – С. 18–19.

191. Хисматуллина Л. Р. Научно–методическая работа в школе как средство повышения квалификации учителей // Вестник Башкирского университета. – 2007. – Т. 12. – № 4. – С. 250–253.

192. Хицова Л.Н. Принципы совершенствования и реализации педагогического мастерства в условиях современного образовательного процесса // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Проблемы высшего образования. – 2010. – № 1. – С. 94–104.,

193. Хуторская Л. Н., Хуторской А. В. Компетентностный подход к амсилаированию последипломного образования // Компетенции в образовании. Опыт проектирования: сб. науч. тр. [под ред. А. В. Хуторского]. – М.: Научно–внедренческое предприятие «ИНЭК», 2007. –С.297–300.

194. Ценарева Н. Учитель в системе повышения квалификации: поиск новых реформ // Народное образование. – 2009. – N 8. – С. 91–94.

195. Чемерис С. В. Оценка эффективности повышения квалификации в учебных заведениях: сравнительные характеристики, плюсы и минусы // Бюллетень Министерства юстиции Российской Федерации. – 2007. – N 11. – С. 45–48.

196. Чеховских, О.Г. Формирование профессиональной мобильности воспитателей дошкольных образовательных учреждений в процессе повышения квалификации [Текст]: диссертация ... кандидата педагогических наук: 13.00.01 / Чеховских О.Г.– Самара, 2013– 166 с.

197. Шадриков В.Д. Психология деятельности и способности человека [Текст] / В.Д. Шадриков: Учебное пособие 2–е изд.–М: Логос, 1996. – 320с.

198. Шапошников К.В. Контекстный подход в процессе формирования профессиональной компетентности будущих лингвистов–переводчиков [Текст]: Автореферат дис. канд. пед. наук. / К.В.Шапошников. Йошкар–Ола, 2006. 26 с.

199. Шмелькова Л. И мастерство, и вдохновение // Школа. – 2000. – N 1. – С. 34–35

200. Шмелькова Л. Повышение квалификации учителей сельских школ в форме андрагогических мастерских по проблеме "Педагогическая компетентность и мобильность" // Школа. – 2000. – N 2. – С. 9–13

201. Штанько И. В. Амсилаь индивидуальной образовательной траектории профессионального совершенствования педагога в условиях модернизации образования [Текст] / И.В. Штанько // Вестник ЯрГУ. Серия Гуманитарные науки. – 2012.– № 2. – С.70–75. ISSN 1996–5648

202. Яковлева Н.М. Теория и практика подготовки будущего учителя к творческому решению воспитательных задач [Текст]: дис. д-ра пед. наук / Н.М. Яковлева. – Челябинск, 1992. – 403 с.

203. Ярцев А. А. Генезис развития социально–профессиональной мобильности будущего педагога [Текст] / А. А. Ярцев // Вестник КГУ им. Н. А. Некрасова. 2009. Т. 15. С. 105–108.

Интернет–ресурсы

204. <http://www.president.tj/ru/node/18841> Речь на церемонии открытия школы №27 в селении Паркамчи джамоата Пушинг Дангаринского района, (дата обращения 12.08.2019)

205. <http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/6424/1/uch00169.pdf> Биктуганов Ю. И. Профессиональная мобильность педагога./ Учебное пособие/ (дата обращения 25.12.2018)

206. <https://moluch.ru/archive/151/42786/> Горюнова Л. В. Научно–педагогические проблемы развития профессиональной мобильности специалиста / Л. В. Горюнова. — Ростов–на–Дону, 2005.–137с. С. 263–266. (дата обращения: 12.08.2019)

207. http://elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/670/1/spm_2014_04.pdf — статья в интернете. Зеер, Э. Ф. Многозначность феномена мобильность в профессиональном образовании, (дата обращения: 12.08.2019).

208. <https://moluch.ru/archive/151/42786/> Мустафаева Е. А. К вопросу о профессиональной мобильности педагогов // Молодой ученый. — 2017. — №17. — С. 263–266. (дата обращения: 12.08.2019)

209. <https://moluch.ru/archive/103/23772/> Непрокина И. В., Степанова И. А. Профессиональная мобильность педагогов как необходимое условие модернизации современного дошкольного образования // Молодой ученый. — 2015. — №23. — С. 993–995. (дата обращения: 12.08.2019)

210. http://monitoring-mioo.narod2.ru/publikatsii/ponomarev_mv_problemi_sotsialnoi_i_psihologicheskoi_mobilnosti_v_informatsionnom_obshchestve/index.html. Пономарев М. В. Проблемы социальной и психологической

мобильности в информационном обществе / М. В. Пономарев. (дата обращения: 15.02.2019).

211. <http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/6424/1/uch00169.pdf> Биктуганов Ю. И. Профессиональная мобильность педагога./ Учебное пособие/ (дата обращения: 25.12.2018).

МУҲТАВОИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТИ ДИССЕРТАТСИОНӢ ДАР ТАЪЛИФОТИ ЗЕРИНИ МУАЛЛИФ ИНЪИКОС ГАРДИДААСТ:

I. Мақолаҳои илмӣ дар нашрияҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон батабърасида:

[1-А] Аминов М.Ф., Моҳияти ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо роҳи тақмили ихтисоси дохилимактабӣ // Паёми Пажуҳишгоҳи рушди маориф, №4, 2020(32). – С. 63-66.

[2-А] Аминов М.Ф., Шароити педагогии ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ // Паёми Пажуҳишгоҳи рушди маориф, №4(36), 2021. – С.38-43.

[3-А] Аминов М.Ф., Каримова И.Х. Роҳҳои баланд бардоштани тақмили ихтисоси дохилимактабии омӯзгорон // Паёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон, №4(45), 2022. – С.17-23.

II. Интишорот дар маҷмуаи маводи конференсияҳо ва нашрияҳои дигар:

[4-А] Аминов М.Ф., Раванди таълими инфиродии омӯзгорони муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ ҳамчун шартҳои педагогии ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорон // Навоварӣ дар маориф, 2022, №1, – С. 47-50.

[5-А] Аминов М.Ф., Моҳият ва мазмуни ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ // Маводи конфронси илмӣ-амалии

ҷумҳуриявии “Нақши иҷлосияи тақдирсози миллат ва Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳкими Истиқлолияти давлатӣ”. - Душанбе, Академияи таҳсилоти Тоҷикистон, 15.11.2024. - С. 54-63.

[6 - А] Аминов М.Ф., Технологияҳои инноватсионии ташаккули ҳаракати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути тақмили ихтисоси дохилимактабӣ // Маводи конфронси илмию амалӣ бахшида ба 33-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавзӯи "Истиқлолияти миллӣ: моҳият ва арзиши он" - Шаҳри Душанбе, 06 сентябри соли 2024. - Саҳ. 65-67.